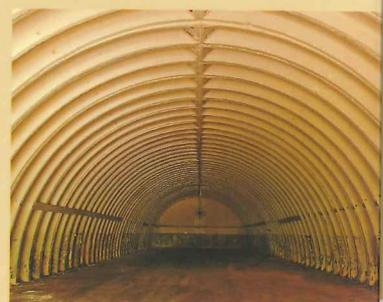
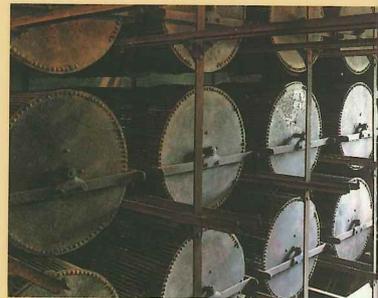
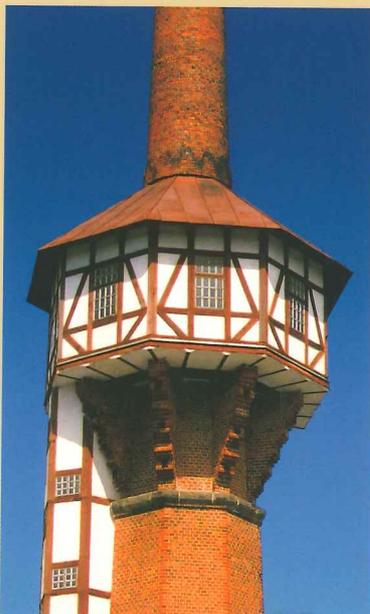
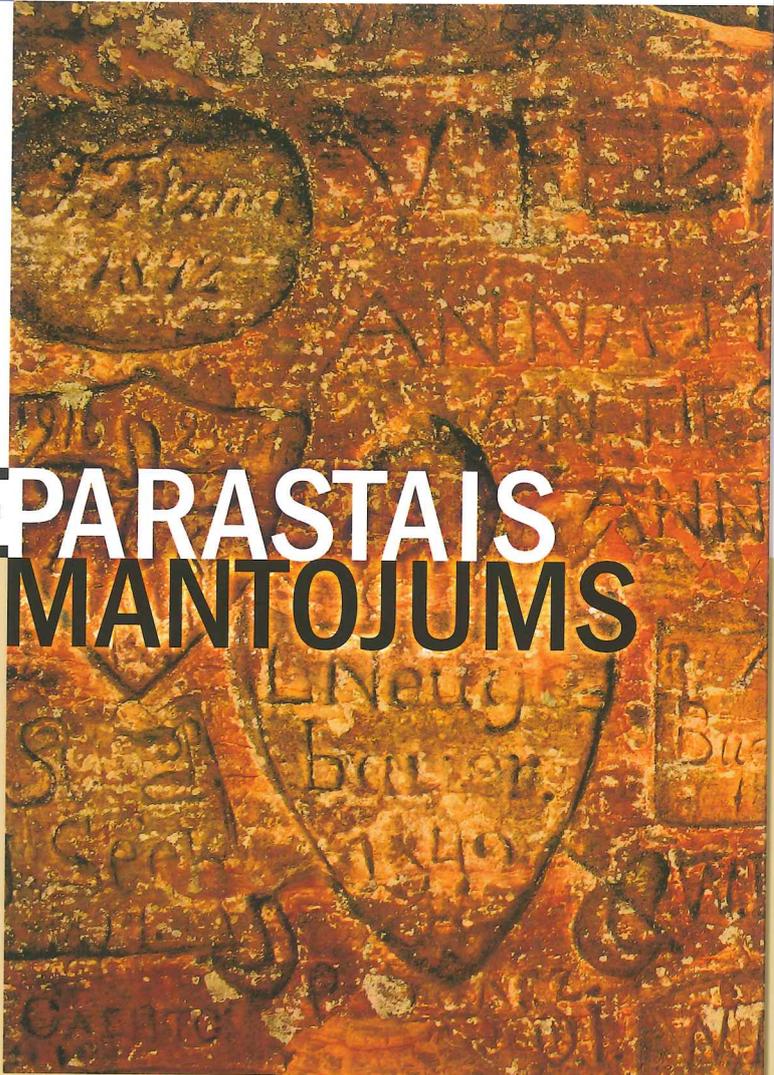

EIROPAS
KULTŪRAS
MANTOJUMA
DIENAS 2008

NEPARASTAIS MANTOJUMS

EIROPAS
KULTŪRAS
MANTOJUMA
DIENAS 2008

NEPARASTAIS MANTOJUMS

VALSTS
KULTŪRAS
PIEMINEKĻU
AIZSARDZĪBAS
INSPEKCIJA

- Teksta autori: T. Altbergs – Abavas tilts (63)
I. Aroniete – Pokaiņi (25)
V. Baulina – 1. pasaules kara blindāžas (24)
A. Biedriņš – Līgatnes pārceltuve (22); Gulbenes-Alūksnes bānītis (26);
Gaujas-Daugavas kanāls (53); Nigrandes kaļķu ceplis (58); Ķoņu dzirnavas (71);
Irbenes radiolokators (73)
V. Brice – Jersikas pareizticīgo baznīca (50)
Dz. Bukēviča – Lielo Muļķu svētavots (34)
M. Irbīte – Blankenfeldes muižas spoku stāsti (29)
I. Juškāne – Rēzeknes vecticībnieku kapu draudzes kapsēta (51)
D. Ķībilda – Turku karavīru kapi Cēsīs (23)
A. Lase – Laivu kapsēta mazirbē (61); Sabiles vīna kalns (62)
Liepājas Tūrisma informācijas centrs – Nocietinājumu sistēma apkārt Liepājai (39)
E. Liepiņš – Saulkrastu velosipēdu muzejs (52)
S. Ludviga – Alūksnes armijas daļas kazarmas (15); Bij. PSRS stratēģiskā kodolraķešu
bāze Zeltiņos (17)
J. Mikuļska – Mantojums Zvārdes poligonā (60)
A. Muceniece – Staburags (12); Strūves astronomisko novērojumu punkts (30);
Serpentīna ceļš (57); Zantes Kurzemes cietokšņa muzejs (64)
I. Ozola – Nēģu tači Salacas upē (42); Mīnhauzena muiža (45)
M. Putniņa – Bauskas pils lielgabalu kolekcija (19); Ķuņķu svētozols un viduslaiku
kapsēta (20)
L. Siliņa – Baltinavas pagasta tiesas ēka (18)
J. A. Šimanis – Mežmuižas čiekurkalte (66); Strenču ūdenstornis (68);
Obelisks mežā (69); Poētiskā priede (70)
G. Skulte – Mīlestības aleja (28)
L. Šenroka – Līgatnes “Bunkurs” (21)
J. Urtāns – E. Glika stādītie ozoli (14); Gulbju Tabakdoze (16); Kurzemes-Zemgales
hercoga Jēkaba kanāls (31); Petruku pilskalns (32); Kukaiņu senvieta (33); Mantraču
noraktais Babrauščinas pilskalns (35); Joda dambis pie Embūtes pilskalna (41);
Libiešu upurālas (43); Akmens ar zīmi Svētupes kreisajā krastā starp Klijānu un
Lieljuru mājām (44); Naudas ieleja pie Ķišu pilskalna (46); Bolēnu Acu avots (47);
Varakļānu Mīlestības akmens (48); Plāteres pilskalns un mākslīgās pilsdrupas uz tā (49);
Senākais tūrisma objekts – Gūtmaņa ala (54); Kurzemes un Vidzemes robežakmens (56);
Bestes jūdžakmens (72); Ventspils hercoga Jēkaba kuģu remonta doks ar saglabājušos
diķi (74)
I. Vīze – Piemineklis kritušajiem karavīriem Medzes kapos (40)
A. Volanska – Riežupes alas (38)
I. Zikmane – Ventas rumbas apvedkanāls un Mārtiņsala (36)
J. Zilgalvis – Pilkalnes muižas klēts-kalte (10)

Fotogrāfijas: E. Dubiņš, V. Mašnovskis, M. Vanaga, A. K. Meiers, I. Kalēja, M. Plotka,
VKPAI Pieminekļu Dokumentācijas centrs, VKPAI pilsētu un rajonu valsts kultūras
pieminekļu aizsardzības inspektori, A. Grīnbergs

Dizains: Aivars Plotka

Projekta vadība: Kristīne Geile

Izdevums tapis ar Valsts Kultūrkapitāla fonda finansiālu atbalstu

Izgatavots: SIA “Tipogrāfija Citrons”

VALSTS
KULTŪRAS
PIEMINEKĻU
AIZSARDZĪBAS
INSPEKCIJA

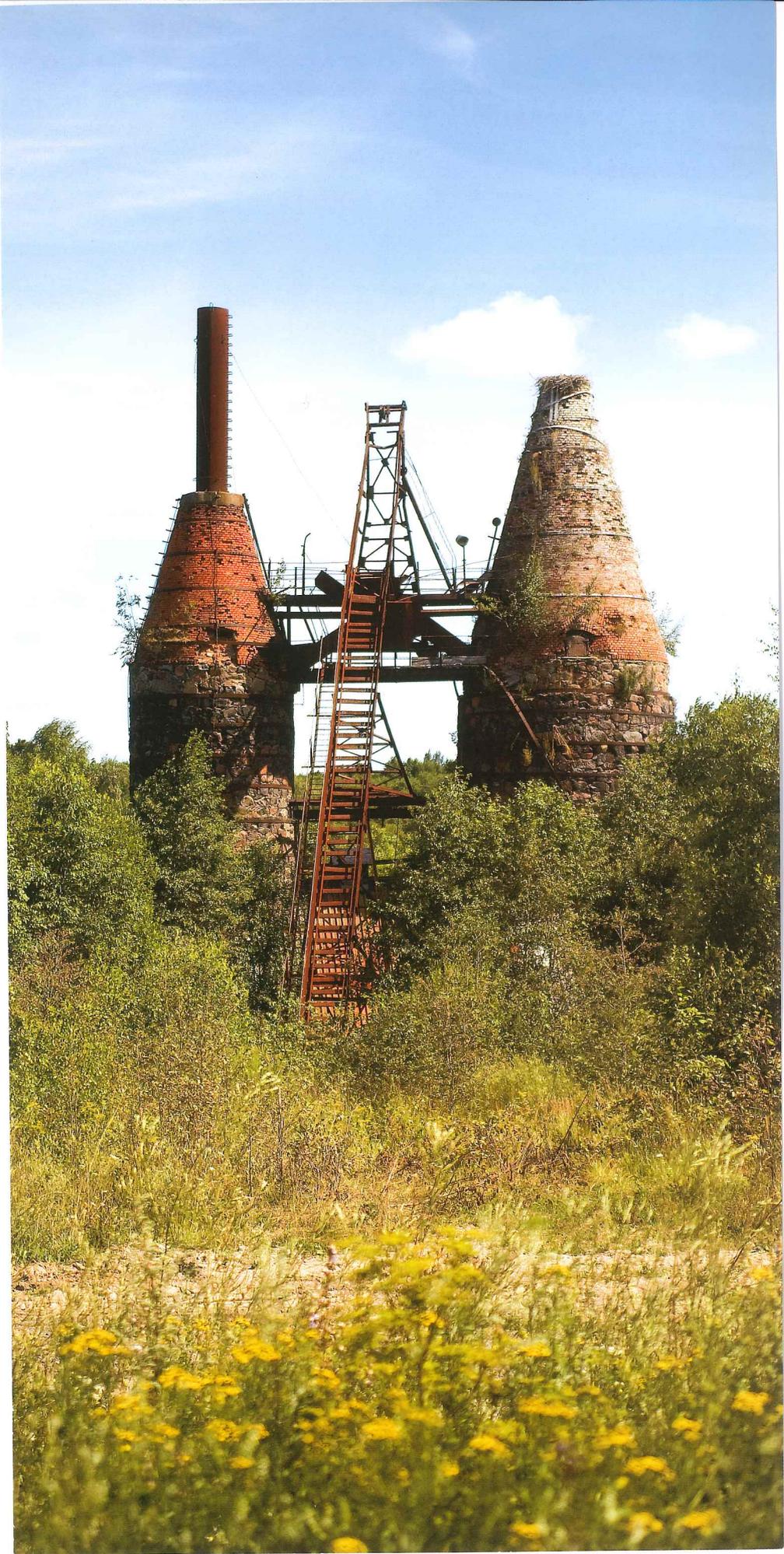
VALSTS KULTŪRKAPITĀLA FONDS

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Eiropas kultūras mantojuma dienas 2008
NEPARASTAIS MANTOJUMS

Aizkraukles rajons:	
Pilkalnes muižas klēts–kalte	10
Staburags	12
Alūksnes rajons:	
E. Glika stādītie ozoli	14
Alūksnes armijas daļas kazarmas	15
Gulbju Tabakdoze	16
Bij. PSRS stratēģiskā kodolraķešu bāze Zeltiņos	17
Balvu rajons:	
Baltinavas pagasta tiesas ēka	18
Bauskas rajons:	
Bauskas pils lielgabalu kolekcija	19
Ķuņķu svētozols un viduslaiku kapsēta	20
Cēsu rajons:	
Līgatnes “Bunkurs”	21
Līgatnes pārceltuve	22
Turku karavīru kapi Cēsis	23
Daugavpils rajons:	
1. pasaules kara blindāžas	24
Dobeles rajons:	
“Pokaiņi”	25
Gulbenes rajons:	
Gulbenes–Alūksnes bānītis	26
Jelgava un Jelgavas rajons:	
Milestības aleja	28
Blankenfeldes muižas spoku stāsti	29
Jēkabpils rajons:	
Strūves astronomisko novērojumu punkts	30
Kurzemes–Zemgales hercoga Jēkaba kanāls	31
Petruku pilskalns	32
Kukaiņu senvieta	33
Krāslavas rajons:	
Lielo Muļķu svētavots	34
Mantraču noraktais Babrauščinas pilskalns	35
Kuldīga un Kuldīgas rajons:	
Ventas rumbas apvedkanāls un Mārtiņsala	36
Riežupes alas	38
Liepāja un Liepājas rajons:	
Nocietinājumu sistēma apkārt Liepājai (Ziemeļu forti)	39
Pieminekļis kritušajiem karavīriem Medzes kapos	40
Joda dambis pie Embūtes pilskalna	41
Limbažu rajons:	
Nēģu tači Salacas upē	42
Libiešu Upuralas	43
Akmens ar zīmi Svētupes kreisajā krastā starp Klījānu un Lieljuru mājām	44
Minhauzena muiža	45

Eiropas kultūras mantojuma dienas 2008
NEPARASTAIS MANTOJUMS

Aizkraukles rajons:	
Pilkalnes muižas klēts–kalte	10
Staburags	12
Alūksnes rajons:	
E. Glika stādītie ozoli	14
Alūksnes armijas daļas kazarmas	15
Gulbju Tabakdoze	16
Bij. PSRS stratēģiskā kodolraķešu bāze Zeltīnos	17
Balvu rajons:	
Baltinavas pagasta tiesas ēka	18
Bauskas rajons:	
Bauskas pils lielgabalu kolekcija	19
Ķuņķu svētozols un viduslaiku kapsēta	20
Cēsu rajons:	
Līgatnes “Bunkurs”	21
Līgatnes pārceltuve	22
Turku karavīru kapi Cēsis	23
Daugavpils rajons:	
1. pasaules kara blindāžas	24
Dobeles rajons:	
“Pokaiņi”	25
Gulbenes rajons:	
Gulbenes–Alūksnes bānītis	26
Jelgava un Jelgavas rajons:	
Mīlestības aleja	28
Blankenfeldes muižas spoku stāsti	29
Jēkabpils rajons:	
Strūves astronomisko novērojumu punkts	30
Kurzemes–Zemgales hercoga Jēkaba kanāls	31
Petruku pilskalns	32
Kukaiņu senvieta	33
Krāslavas rajons:	
Lielo Muļķu svētavots	34
Mantraču noraktais Babrauščinas pilskalns	35
Kuldīga un Kuldīgas rajons:	
Ventas rumbas apvedkanāls un Mārtiņsala	36
Riežupes alas	38
Liepāja un Liepājas rajons:	
Nocietinājumu sistēma apkārt Liepājai (Ziemeļu forti)	39
Pieminekļis kritušajiem karavīriem Medzes kapos	40
Joda dambis pie Embūtes pilskalna	41
Limbažu rajons:	
Nēģu tači Salacas upē	42
Libiešu Upuralas	43
Akmens ar zīmi Svētupes kreisajā krastā starp Klijānu un Lieljuru mājām	44
Minhauzena muiža	45

Ludzas rajons:	
Naudas ieleja pie Ķišu pilskalna	46
Madonas rajons:	
Bolēnu Acu avots	47
Varakļānu Milestības akmens	48
Ogres rajons:	
Plāteres pilskalns un mākslīgās pilsdrupas uz tā	49
Preiļu rajons:	
Jersikas pareizticīgo baznīca	50
Rēzekne un Rēzeknes rajons:	
Rēzeknes vecticībnieku kapu draudzes kapsēta	51
Rīgas rajons:	
Saulkrastu velosipēdu muzejs	52
Gaujas–Daugavas kanāls	53
Senākais tūrisma objekts – Gūtmaņa ala	54
Kurzemes un Vidzemes robežakmens	56
Serpentina ceļš	57
Saldus rajons:	
Nigrandes kaļķu ceplis	58
Mantojums Zvārdes poligonā	60
Talsu rajons:	
Laivu kapsēta Mazirbē	61
Sabiles vīna kalns	62
Tukuma rajons:	
Dzelzceļa tilts pār Abavu Sātos	63
Zantes Kurzemes cietokšņa muzejs	64
Valkas rajons:	
Mežmuižas čiekurkalte	66
Strenču ūdenstornis	68
Obelisks mežā	69
Poētiskā priede	70
Valmieras rajons:	
Ķoņu dzirnavas	71
Bestes jūdžakmens	72
Ventspils rajons:	
Irbenes radiolokators	73
Ventspils hercoga Jēkaba kuģu remonta doks ar saglabājušos diķi	74

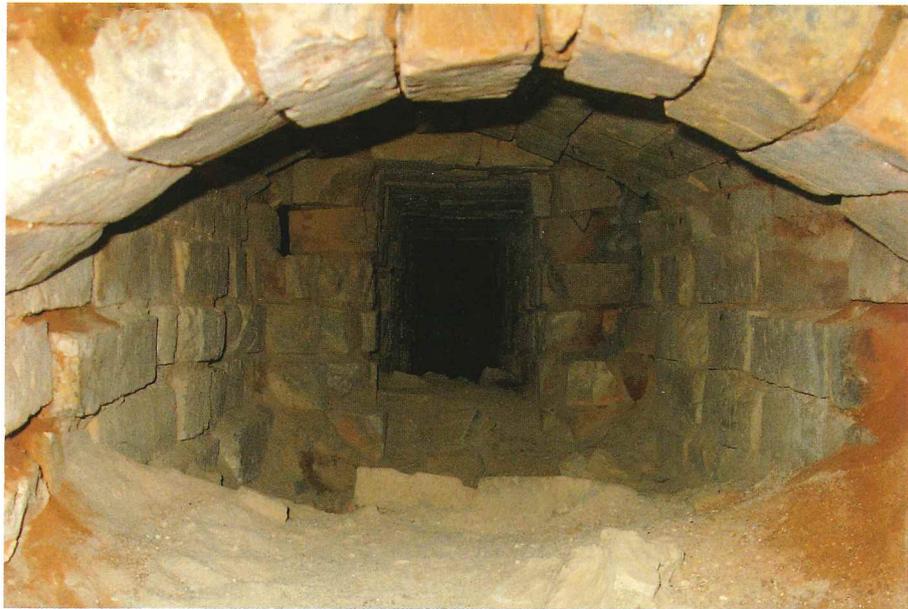
Eiropas kultūras mantojuma dienas (Mantojuma dienas) ir tradicionāls ikgadējs pasākums, kura mērķis – tuvināt cilvēkus kultūras mantojumam, atverot vēsturisko pieminekļu durvis – īpaši tās, kas parasti ir slēgtas vai tikai daļēji pieejamas ikdienā. Tradīcija aizsākas 1984. gadā Francijā, kad notika pirmās vēstures pieminekļu atvērto durvju dienas. Pašlaik Mantojuma dienas notiek 48 Eiropas valstīs un katru gadu septembrī pulcē apmēram 20 miljonu apmeklētāju.

Latvijā katru gadu Mantojuma dienas tiek veltītas kādai noteiktai tēmai, līdz šim – muižām, pilim, baznīcām, pilskalniem, dārziem un parkiem. Šogad īpašu uzmanību vēlamies pievērst neparastajam mantojumam. Visam, kas ir pārsteidzošs un ne vienmēr tiek uztverts kā kultūras mantojuma objekts.

Mantojuma dienu sarakstā iekļautajiem objektiem ir īpašs stāsts – leģendāras vietas, neparasti notikumi, savdabīgas vērtības. Kurzemē un Zemgalē īpašs ir Kurzemes hercoga Jēkaba atstātais kultūras mantojums. Viens no hercoga Jēkaba iecerētajiem grandiozajiem plāniem bija dublēt Daugavas ūdensceļu, savienojot Daugavu ar Lielupes baseinu, un novadīt Krievijas preces uz Kurzemi. Šogad liela uzmanība ir pievērsta militārajam mantojumam – bijusi PSRS stratēģiskā kodolraķešu bāze Zeltiņos, Līgatnes "Bunkurs", Irbenes radiolokators u. c. Īpaši objekti šogad meklējami Valkas rajonā – priede ar poētisku pantiņu un obelisks mežā, kā liecība labām medībām.

Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija aicina iesaistīties Mantojuma dienu pasākumos, iepazīstot neparasto, un uz sen zināmām lietām paraudzīties no citas puses!

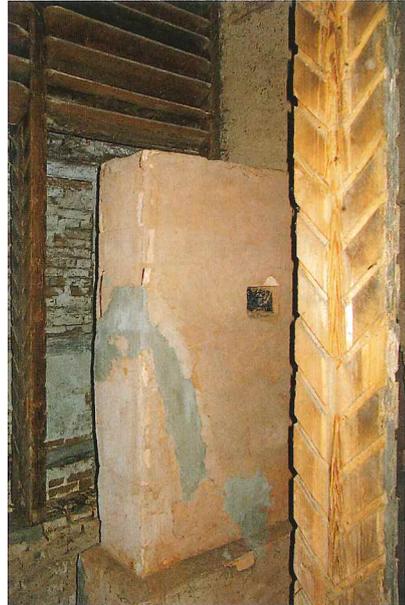
Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija

Pilkalnes muižas klēts–kalte

Aizkraukles rajons, Pilskalnes pagasts

Pilkalnes muižas apbūvi veido kalpu māja, saimniecības ēkas un klēts. Pedēja no tām ir celta no māla kleķa 18. gs. un 20. gs. sākumā apšūta ar iedzelteniem ķieģeļiem. Klēti saglabājusies unikāla un neparasta graudu kalte. Ar koka mehānismu graudi tika pacelti bēniņos un izbērti palielā laukumā, kura abās malās bija spraugas. Pa tām graudi vienmērīgi sabira pirmajā stāvā vertikālās sienās, kuras veido skujiņā novietoti dēļi. Apakšējie no tiem ir izveidoti tā, ka graudu izbiršana tika novērsta. Abas ar graudiem piebērtās sienas vienā galā ir piebūvētas pie ārsienas, bet otrā galā veido patstāvīgu sienu, radot nelielu koridoru. Iekšsienas lejas daļā atradās krāsns mute, pa kuru tika kurināta starp abām graudu piebērtām sienām brīvēstāvošā krāsns. Kad graudi bija pietiekoši izkaltēti, tika izcelts apakšējais, skujiņā novietotais dēlis, iepriekš zem tā novietojot maisu. Šī unikālā kalte labi saglabājusies līdz mūsdienām, un muižas saimnieki rūpējas par tās saglabāšanu.

Staburags

Aizkraukles rajons, Staburaga pagasts

Daugavas dzelmē grimošais Staburags vai Staburadze ir viena no Latvijas dabas izcilākajām vērtībām, kas, teiksmām un nostāstiem apvīta, dzīvo cilvēku atmiņā.

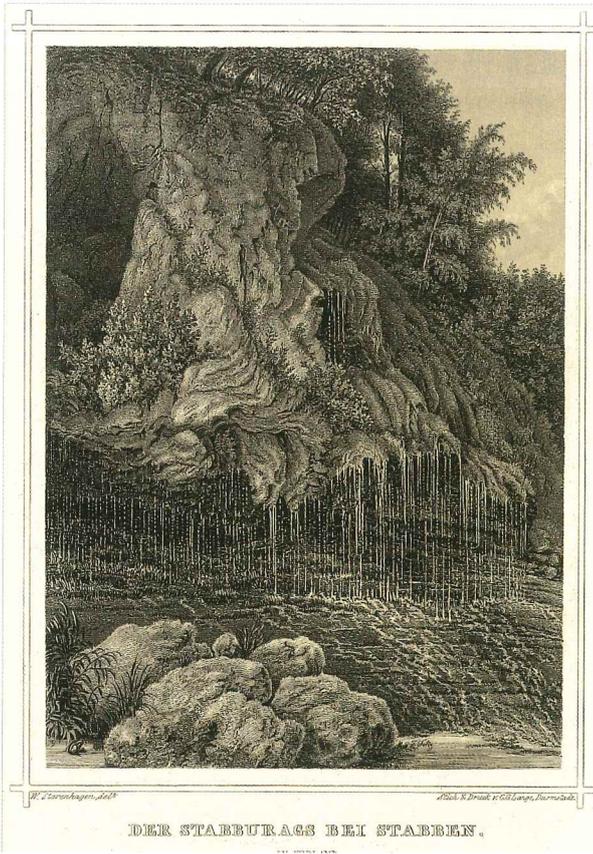
Apmēram 18,5 m augsto saldūdens kaļķiežu klinti Daugavas kreisā krasta dolomītu kraujas malā, 1 km lejpus Vigantes, gadsimtiem ilgi veidoja plūstošo avotu kaļķaino ūdeņu nogulumu, pārkaļķotas augu atliekas un smilšu uzskalojumi. Periodiski Staburaga šūnakmens radze, sava smaguma liekta, nogruva no klints sienas un veidojās atkal no jauna, bet pazemes ūdeņi, kas kraujā izplūda kā avoti, ļaudis modināja savādas neizskaidrojamas ilgas pēc pasaules taisnības.

Ar Staburagu saistīta virkne latviešu tautasdziesmu un teiku. Kopš 19. gs. vidus tā savdabība tiek atzīmēta rakstītajā literatūrā. Jau 1850. gadā Jelgavā izdotās brošūras "Der Stabburags" autors Johans Kristians Stenders šo klinti raksturo kā vienu no skaistākajām Eiropā.

Tautas mutvārdu daiļrades poētika stāvo klinti ar ūdens straumiņu plūsmu pārvērta teiksmainā pēc mīļotā raudošas Staburadzes tēlā, bet miglas vāli pārtapa mītos par klinti mitošām jaunavām un mūžīgām vērpējām – Staburaga meitiņām. Tēla nacionāli patriotiska interpretācija aizsākās pēc Zariņu Kārļa apcerējuma "Staburadze (Staburags) Kurzemē" (1871) publikācijas laikrakstā "Baltijas Vēstnesis". Turpmākajos gados ne viens vien latviešu dzejnieks Staburadzi saistīja ar māti Latviju, kas raud par savām meitām un dēliem. Staburadzes tēlojumi sastopami tādu latviešu tautiskā romantisma pārstāvju kā Ausekļa, Andreja Pumpura, Fridriha Mālberga u. c. literārajos sacerējumos, kā arī Raiņa un Kārļa Skalbes daiļdarbos.

Staburaga apkārtnes krāšņums, saistīts ar cilvēka pasaules izjūtas smalkajām niansēm, visos gada-laikos iemūžināts Valda (Voldemārs Zālītis) stāstā "Staburaga bērni" (1895). Šeit izcelšanās teika vēsta par kādu nabaga vīru, kas atdevis Ūdensviram savu sirdi un kļuvis par karali – tikai bez sirds, bet atguvis sirdi, karalis, nožēlā raudādams, pārvērties klinti, pār kuru kā asaras plūst avotu ūdens.

Lai gan kopš 1966. gada, kad tika uzpludināta Pļaviņu HES ūdenskrātuve, Staburaga klints atrodas zem ūdens, tās klātbūtne Latvijas kultūrā un Daugavas ielejas kultūrvēsturiskajā vidē ir saglabājusies. Aizkraukles rajonā, atgādinot par zaudēto un mācot saglabāt esošo, Staburaga vārds dots 1999. gadā Seces pagastā izveidotajam dabas parkam, bet Daugavas krastā preti vietai, kur apmēram 6 m dziļumā atrodas Staburags, 2003. gadā uzstādīts tēlnieces Solveigas Vasiljevas veidotais piemineklis "Dieva auss". Tā pakājē veidojas prezidentu birzs, jo savus ozoliņus prezidentūras laikā šeit dēstījuši – Guntis Ulmanis, Vaira Viķe-Freiberga un Valdis Zatlers.

E. Glika stādītie ozoli

Alūksnes rajons, Alūksne, Pils iela 15

Saskaņā ar nostāstiem ozolus pie Alūksnes mācītājmuižas iestādījis mācītājs Ernsts Gliks. Vienu ozolu viņš stādījis 1685. gadā, otru – 1689. gadā par piemiņu Bībeles Vecās un Jaunās derības pārtulkošanai latviešu valodā. Koku apkārtmērs attiecīgi ir 4,38 un 4,29 m, kas rāda, kā ozoli izauguši 300 gadu laikā. Pie ozoliem novietots piemiņas akmens, bet pie tagadējās Alūksnes luterāņu baznīcas iekārtots Bībeles muzejs. Tā baznīca, kurā kalpoja E. Gliks un kura nodegusi Ziemeļu kara laikā, atradusies tā sauktajā Kanceles jeb Baznīcas kalnā ap puskilometru uz Z no Glika ozoliem. Kanceles kalnā, tajā vietā, kur kādreiz bijusi kancele, uzstādīta piemiņas zīme.

Alūksnes armijas daļas kazarmas

Alūksnes rajons, Alūksne, Lāčplēša iela 1

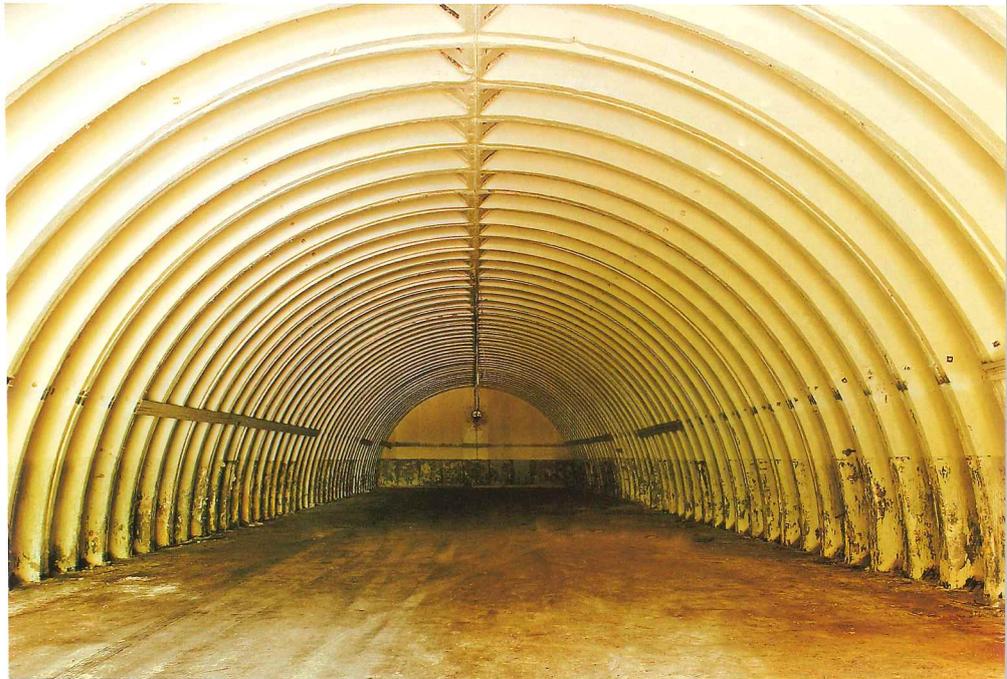
Vidzemes tālākajā nostūrī, pakalnu vidū, iegūlies ezers ar četrām salām, bet tā dienvidu krastā 20. gs. 20. gados tika uzceltas 7. Siguldas kājnieku pulka kazarmas, kas toreiz tika uzskatītas par vienām no modernākajām armijas vajadzībām būvētajām ēkām visā Eiropā. Visus garos gadus šīs ēkas savu funkciju nav mainījušas, un arī šodien šajās ēkās ir izvietojusies Latvijas armijas Kājnieku skola.

Kazarmu teritorija aizņem apmēram 4 ha lielu platību. Kompleksā ietilpst Zirgu stallis, kas ir pirmā armijas vajadzībām uzbūvētā ēka jau 1917. gadā, tad 1926. gadā ir tapuši trīs jauni objekti – divstāvu Kazarmu ēka, trīsstāvu Štāba ēka un Kultūras nams. Šodien šīs ēkas var uzskatīt par Latvijas armijas vēstures pieminekļiem.

Padomju laikā šajā teritorijā klāt tika uzceltas vēl 17 ēkas dažādām vajadzībām (mācību korpus, kazarmu ēka ar ambulanci, sporta zāle, pirts, ēdnīca u. c.), kā arī 15 noliktavas.

Kājnieku skolā izveidots Garnizona muzejs. Muzejā skatāmas ekspozīcijas, kas veltītas 7. Siguldas kājnieku pulkam un Mobilo strēlnieku bataljona vēsturei. 1992. gada 11. novembrī ar LR Aizsardzības ministra pavēli Nr. 255 tika izveidots Mobilo strēlnieku bataljons, – pirmais strēlnieku bataljons Latvijas Republikas austrumu daļā.

Mobilo strēlnieku bataljons / Kājnieku skola ir 7. Siguldas kājnieku pulka tradīciju pārmantotāji un turpinātāji. 2006. gada 30. janvārī ar LR Aizsardzības ministra pavēli Nr. 34 Mobilo strēlnieku bataljons tika pārdēvēts par NBS Kājnieku skolu. Kājnieku skolas pamatuzdevums – profesionālā militārā dienesta karavīru apmācība.

Bij. PSRS stratēģiskā kodolraķešu bāze Zeltiņos

Alūksnes rajons, Zeltiņu pagasts

Pēc 2. pasaules kara Latvijā tika radīta plaša, patstāvīgi dzīvotspējīga militāra struktūra ar savu neatkarīgu infrastruktūru, apkalpojošo sfēru un kultūras iestādēm. 20. gs. 50. gados tika pabeigta PSRS karaspēka izvietošana gandrīz visos Latvijas rajonos un pilsētās, veidojot paralēlu militāru varu. Tā laika PSRS militārā doktrīna paredzēja, ka trešais pasaules karš notiks ārpus PSRS teritorijas. Latvijai tika atvēlēta ieroču un kara saimniecības resursu noliktavas loma, vienlaikus Latvijas teritorijā tika izveidotas īpaši slepenas kodolraķešu bāzes.

Mūsdienās Alūksnes rajona Zeltiņu pagastā ir apskatāma viena no tām – Stratēģisko kodolraķešu bāze, kura tika izveidota 1961. gadā. Aukstā kara apstākļos, kādi pastāvēja 20. gs. 60.–80. gados, kodolraķešu bāzes stratēģiskā loma bija iespējamā kara apstākļos veikt uzbrukumu no Zeltiņu bāzes uz jebkuru Eiropas valsti līdz pat Spānijai.

PSRS stratēģiskā kodolraķešu bāze Zeltiņos iekļāvās raķešu armijas sastāvā ar Nr. 50 un galveno kontrolpunktu – Smoļenskā. Tajā strādāja apmēram 300 cilvēki, kas pārstāvēja 17 dažādas tautības. Tā bija viena no trim kodolraķešu bāzēm, kuras bija pakļautas vienam komandierim. Pārejās divas atradās Strautiņos un Sinolē. Strautiņos un Zeltiņos raķetes glabājās virszemes angāros, Sinolē – pazemē.

Bāzei bija divas daļas: pirmā – dzīvojamā un saimnieciskā zona, kurā atradās kazarmas, mācību un saimniecības korpuss, bet otrā – kaujas pozīcija. Kaujas pozīcija bija stingri slepena zona ar papildu aizsardzības līnijām, kurā ieeja un izeja tika stingri kontrolēta, iekļūt tajā varēja tikai ar speciālam atļaujām. Kaujas pozīcijās bija savi elektrostacijas dizeļi. Šie dizeļi tika darbināti tikai mācību darba un kaujas darbības laikā. Pārējā laikā elektrība tika gūta no valsts elektrotīkla.

Pa visu teritoriju bija izvietotas siltumapgādes sistēmas (līdz pat kaujas pozīcijai). Katlu māja strādāja visu gadu, arī vasarā, jo angāros, kur glabājās raķetes, vajadzēja uzturēt noteiktu siltuma un mitruma režīmu. Temperatūrai vajadzēja būt robežās no +8° līdz +25° C grādiem. Mitruma regulēšanai (30–80%), bija uzstādīta mitruma regulēšanas iekārta, kura lieko mitrumu caur nosūcējiem izvadīja ārā no angāra. Zeltiņu bāzē ir 4 raķešu palaišanas laukumi. Katrai starta pozīcijai pieklāvās noteikts skaits apkalpojošo angāru un būvju ar kopīgu komandpunktu. Uz palaišanas laukuma divreiz mēnesī tika veiktas raķešu mācību palaišanas imitācijas. Raķete tika nogādāta uz palaišanas laukuma, uzstādīta, uzpildīta ar tai vajadzīgo degvielu, un ievadītas mērķa koordinātes. Pamatā visas darbības notika naktīs apstākļos.

Lēmums par raķešu izvešanu tika pieņemts 1990. gadā, pēc gada tas tika izdarīts. Bāzes teritorija 300 ha platībā bija norobežota ar metāla žogu, kuram pieslēgta augstsprieguma strāva. Katru ritu sardze gāja apgaitā un savāca beigtos meža dzīvniekus.

Šobrīd bāzes apsaimniekotāji SIA "Mauricas" un Zeltiņu pagasta pašvaldība publiskai apskatei piedāvā daļu no bijušā PSRS militārā mantojuma – labi saglabājušās ēkas, angārus, raķešu palaišanas laukumus, pazemes bunkurus un daļu saimnieciskā korpusa.

Lielu apmeklētāju interesi te izraisa arī V. I. Ļeņina piemineklis, tā saucamā "Ļeņina galva", kas deviņdesmito gadu sākumā tika pārvests no Alūksnes pilsētas.

Baltinavas pagasta tiesas ēka

Balvu rajons, Baltinavas pagasts, Baltinava, Tīrgus iela 5

Baltinavas pagasta tiesas nams ir pirmais, kas celts neatkarīgās Latvijas Republikas laikā. Līdz 1929. gada jūlijam Baltinavas iecirkņa miertiesas teritorija bija sadalīta starp Jaunlatgales un Kārsavas iecirkņu miertiesām. Līdz ar to lielā attāluma dēļ Baltinavas apkārtnes, īpaši Tilžas pagasta iedzīvotājiem, bija lielas neērtības. Pēc Tilžas pagasta pašvaldības ierosinājuma, Apgabaltiesa, gatavojot 1929.–30. saimniecības gada izdevumu budžeta projektu, ierosināja jautājumu par jauna miertiesas iecirkņa dibināšanu, ar sedekli Baltinavā, Tilžas, Baltinavas un Šķilbēnu pagastiem. Tas arī 1929. gada 1. jūlijā tika nodibināts.

Ierosinājums par ēkas celšanu Baltinavā 1931.–32. saimniecības gadā līdzekļu trūkuma dēļ netika realizēts. Jautājums no jauna tika aktualizēts pēc 1934. gada 15. maija, pateicoties tā laika Tieslietu ministram, šis nams Baltinavā tika uzcelts.

Baltinavas Tiesas nams celts pēc arhitekta Skujiņa meta un izmaksājis 45 000 latu, tas iesvētīts 1936. gada 15. novembrī. Baltinavas pagasta tiesas nams ir funkcionālisma piemērs ar šim stilam raksturīgo horizontālo logailu perforējumu un rindu kārtojumu un tam pretstatīto, uzsvērti vertikālo ieejas un kāpņu telpas apjomu.

Bauskas pils lielgabalu kolekcija

Bauska, Bauskas pils muzejs

Hercoga Jēkaba valdīšanas laiks Kurzemes hercogistes vēsturē pazīstams ar plašo ražošanas un tirdzniecības attīstību. Daudzas manufaktūras visā hercogistē ražoja audeklus, brokātu, pulveri, lēja zvanus un lielgabalus, ko pārdeva visā Eiropā.

Bauskas pils muzejam laikā no 20. gs. 50. gadiem līdz 2007. gadam izdevies savākt lielāko Kurzemes hercogistes lielgabalu kolekciju, tajā ietilpst divas mortīras un vienpadsmit lielgabalu, kas lieti 17. gs. beigās – 18. gs. sākumā. Neviens no šiem ieročiem nav piederējis Bauskas pilij, tie pili nonākuši no tuvākas vai tālākas apkārtnes.

Daļa lielgabalu izgatavoti tuvējās dzelzīs manufaktūrās – Dzelzāmūrā pie Iecavas un Vecmuižas Riežās. 19. gs. Iecavas muižā bija izveidojusies liela lielgabalu kolekcija, kas bija izvietota gar muižas iebraucamo ceļu. Pēc 2. pasaules kara Bauskas pili nonāca abas mortīras un viens lielgabals no šīs kolekcijas, vēlāk arī divi lielgabali, kas no Iecavas bija nonākuši Bruknas muižā, divi – no bijušās Zālītes karabāzes un vēl divi no Iecavas spirta rūpnīcas.

1995. gadā Bauskas pilij tika nodoti četri lielgabali, kurus, arot lauku, atrada Jelgavas rajona Stalģenē, bet 2007. gadā viens lielgabals tika atrasts arī pie Bauskas pils. Šie lielgabali ir vislabāk saglabājušies, to stobriem ir gan čemura lodes, gan rēdzes, kas pārējiem lielgabaliem zudušas. Uz Stalģenes lielgabalu rēdzēm cilni atliets burts E, bet uz Bauskas pili atrastā lielgabala rēdzēm redzami burti CH (vai arī HEC). Tas varētu būt vai nu dzelzīs manufaktūras apzīmējums, vai arī lielgabalu lējēja meistara zīme.

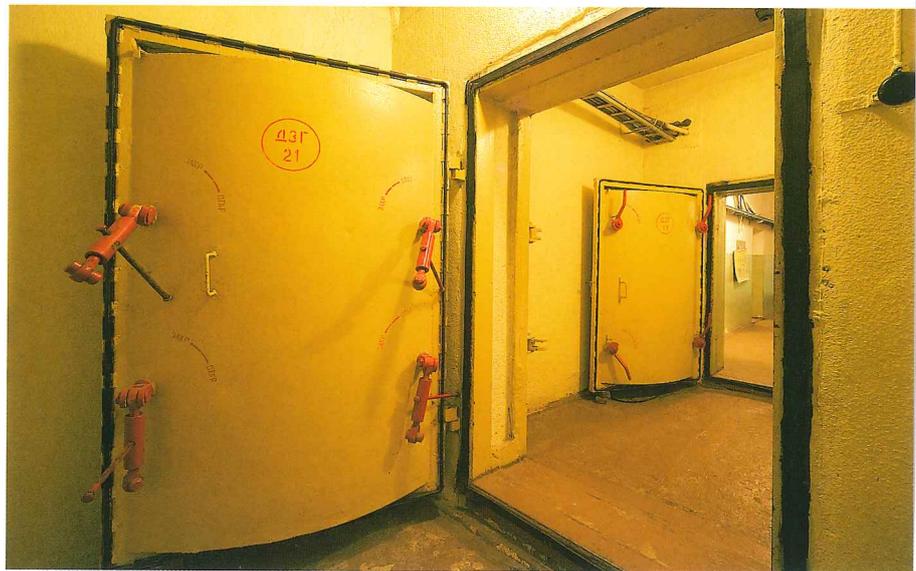
Ķuņķu svētozols un viduslaiku kapsēta

Bauskas rajons, Stelpes pagasts "Ķuņķi"

Īpašumā "Ķuņķi" Bauskas rajona Stelpes pagastā atrodas divi vietējas nozīmes arheoloģiskie pieminekļi – Ķuņķu viduslaiku kapsēta (valsts aizsardzības Nr. 358) un Ķuņķu Svētozols – kulta vieta (valsts aizsardzības Nr. 359).

Arhīvu materiālos Ķuņķu dzimta minēta jau 1447. gadā, kad mēra epidēmijas laikā šeit iecerojis kāds soms, kas glābjoties no slimības, apmeties nomaļā mežainā vietā (*ķjunk* somu valodā nozīmē – ceļotājs). Turpmākajos gadsimtos Ķuņķu dzimta dzīvojusi savrup kā brīvie zemnieki, kas nodarbojās ar mežkopību, lida lidumus, gatavoja kokmateriālus, lēja darvu, ievāca pelnus un to visu pārdeva Rīgā. Ķuņķu viduslaiku kapsēta atrodas mežainā vietā netālu no Ķuņķu mājām, plašā uzkalnā abās pusēs Svētozolam. Pēc nostāstiem, Svētozols stādīts 16. gs. beigās, bet arī pirms tam šeit atradusies kulta vieta. Pļavā, kur iestādīts ozols, nav apbedījumu, tā izmantota kā Jāņu svinēšanas vieta. Ķuņķu Svētozols, kura diametrs bija apmēram 7 m, pirms vairākiem gadiem vētrā nolūza. Stumbrs joprojām atrodas turpat, kur nokrita.

Pārsteidzoši, ka Latvijas sarežģītajā politiskajā vēsturē Ķuņķu dzimta saglabājusi savu īpašumu kopš 15. gs. vidus, kā arī rūpīgi glabājusi atmiņas par savas dzimtas seno vēsturi. Daudz laika dzimtas vēstures pētniecībai veltīja Voldemārs Ķuņķis, kurš 1929. gadā ziņoja Pieminekļu Valdei par senlietu atradumiem pie Svētozola un viduslaiku kapsētā.

Līgatnes "Bunkurs"

Cēsu rajons, Līgatnes pagasts, "Skaļupes"

Vidzemes novada rehabilitācijas centra "Līgatne" teritorijā 9 m zem zemes atrodas labiekārtots padomju laika īpaši slepenais objekts – bunkurs ar segvārdu "Pansionāts" 2000 m² platībā. Slepenības zīmogu tam nopēma tikai 2003. gadā. Ši bija viena no stratēģiski svarīgākajām vietām Padomju Latvijā kodolkara situācijas gadījumā – autonoma saimnieciskā struktūra ar visu nepieciešamo un vismodernāko tā laika aprīkojumu. Līdz mūsdienām saglabāts viss autentiskais pazemes aprīkojums.

Bunkurā var redzēt plānus un situācijas atspoguļojumus, kas notiek, ja kara gadījumā tiek pārrauti visu hidroelektrostaciju dambji, kādas teritorijas applūstu ar ūdeni, kā tas ietekmētu visas pārējās lielākās pilsētas, unikālu karti ar vēsturiskiem kolhozu nosaukumiem, telekomunikāciju bloku, kas nodrošina tiešos sakarus ar Maskavu – Kremli un autonomus sakarus ar visiem svarīgākajiem dienestiem valstī. Apskatāma aparatūra, elektrostacija, skābekļa ražošanas telpa, kā arī dažāda padomju laiku atribūtika un sadzīves priekšmeti.

Pārceltuve pār Gauju pie Līgatnes

Cēsu rajons, Līgatnes pagasts, pie Līgatnes

Ūdens šķēršļu pārvarēšanai tiek būvētas dažāda veida un konstrukcijas pārceltuves, ko sauc arī par prāmjiem. Senākās un primitīvākās pārceltuves – prāmji ir veidoti kā dēļu klājs uz laivām vai pontoniem. Tādus prāmjus parasti izmanto nelielu attālumu pārvarēšanai. Straujās un nelielās upēs tiek būvēti tā saucamie trosu prāmji, kur prāmis virzās gar upei pāri nostieptu trosi, izmantojot ūdens straumes spēku. Šādas primitīvas pārceltuves vēl joprojām tiek izmantotas daudzviet pasaulē, taču Latvijā tādas saglabājušās tikai dažas. Viena no tādām pār Daugavu pie Līvāniem, bet populārākā un arī tūristu visiecienītākā pārceltuve atrodas Gaujas Nacionālā parka teritorijā Līgatnē, kur tā savieno Gaujas krastus uz autoceļa.

Pārceltuve uz Gaujas upes pirmoreiz vēstures dokumentos minēta 1350. gadā, kad Rīgas arhibīskaps Fromholds līdz ar citiem īpašumiem izlēpoja saviem vasaiem arī Vēndu pārceltuvi pār Gauju pie Cēsīm. Par senajām pārceltuvēm Gaujas krastos liecina 17.–18. gs. kartogrāfiskais materiāls un arī vietvārdi, piemēram, Rāmnieki, kas, iespējams, cēlies no vācu valodas pārceltuves nosaukuma Prahm. Pazīstamākā pārceltuve, kas pēc konstrukcijas bija līdzīga Līgatnes prāmim, atradās pie Siguldas un darbojās līdz 1937. gadam, kad uzcēla jauno tiltu pār Gauju.

Pašreizējā Līgatnes pārceltuve izveidota pēc 2. pasaules kara un turpina pārvadāt pasažierus un transporta līdzekļus joprojām. Pēdējie lielāki Līgatnes prāmja remonta darbi tika veikti 2004. gada pavasarī. Interesanti atzīmēt, ka prāmja pakalpojumus izmanto līdz pat desmit tūkstošiem braucēju gadā.

Turku karavīru kapi Cēsis

Cēsu rajons, Cēsis, Gaujas iela

Krievijas–Turcijas kara laikā (1877–1878) kaujā pie Pļevnas sagūstītos turkus izvietoja visā Krievijas impērijas teritorijā. Arī Cēsis un to apkārtnē nometināja vairākus simtus turku. Sākumā gūstekņus apsargāja, bet vēlāk, ņemot vērā lielo attālumu līdz Turcijai un bēgšanas neiespējamību, apsardze tika noņemta. Turki varēja brīvi pārvietoties pa pilsētu un kontaktēties ar vietējiem iedzīvotājiem.

Nevarēdami pierast pie bargā ziemeļu klimata, saulainās dienvidu zemes iedzīvotāji drīz sāka slimot, slimošana izvērtās epidēmijā. 1878. gada ziemā Cēsu slimnīcā ārstējās 163 turku kara gūstekņi, no kuriem deviņpadsmit mira. Radās jautājums par mirušo apglabāšanu, jo pilsētas kapsētas piederēja dažādām kristīgo konfesijām, bet mirušie bija musulmaņi. Cēsu pilsētas rāte to apglabāšanai izvēlējās vietu Gaujas kalnā, vietā, kur ceļš strauji aizvijas lejā uz upi. Mirušos guldīja baltos koka zārkos, pie katra kapa uzstādīja koka dēlīti ar vārdu un uzvārdu. Vasarā turpat apglabāja vēl 6 mirušos turku karavīrus. 1878. gadā Cēsu pilsētas rāte apbedījuma vietā uzstādīja granīta laukakmeni ar uzrakstu vācu valodā. Cēsnieki šo vietu iesauca par Turku kapiem.

20. gs. 20.–30. gados jaunā Latvijas valsts centās veidot un stiprināt starpvalstu attiecības, tajā skaitā arī ar Turcijas Republiku. 1937. gadā, sakarā ar Krievijas–Turcijas kara 60. gadadienu, karagūstekņu kapi tika labiekārtoti. Sūnakmeni veidotā pieminekļa projektu izstrādāja Cēsu kūrorta komitejas inspektors, arhitekts Kārlis Dzirkalis. 1937. gada rudenī kapu izbūve bija pabeigta. Kapus svinīgi atklāja 26. septembrī, piedaloties Turcijas ārkārtējam sūtnim un pilnvarotajam ministram Latvijā Nari Batu, Turcijas militārajam atašejam, pulkvedim Mithatam Akčakočam no Varšavas, Turcijas konsulam Rīgā O. Kelleram un konsulāta sekretāram Abdullam Husnetdinam.

Kapi rekonstruēti 2004./2005. gadā. Atjaunotas uzrakstu plāksnes, karogu masti, kā arī pazudušie pusmēness un zvaigznes simboli. Betona kapakmeņi, uzejas kāpnes, vārtu stabi, citi labiekārtojuma elementi analogi oriģinālajam risinājumam izveidoti dabīgā akmens materiālā. Rekonstrukcijas darbi tika veikti ar Turcijas valdības finansējumu, sadarbojoties Brāļu kapu komitejai un Cēsu pilsētas pašvaldībai. Arī šobrīd kapu uzturēšanas darbus finansē Turcijas valdība.

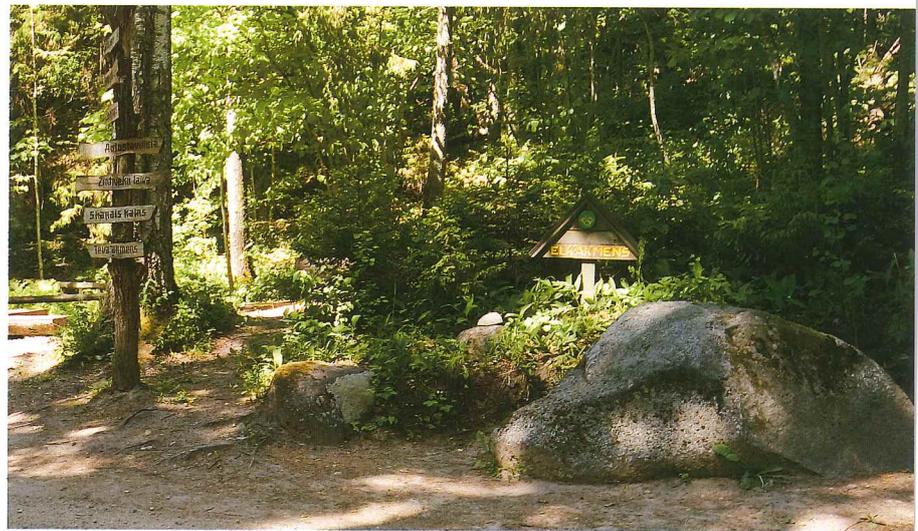
1. pasaules kara (1914–1918) blindāžas

Daugavpils rajons, Ilūkstes novads, Pilskalnes pagasts dabas liegums "Pilskalnes Stiguldīņa"

Neparasti vēstures liecinieki ir saglabājušies un vēl joprojām kuplā skaitā atrodami Daugavpils rajona teritorijā – mežu biezokņos un kalnu nogāzēs. 1. pasaules kara laikā īpaši sīvas un asiņainas cīņas norisinājās starp krievu un vācu armiju. Frontes līnija šķērsoja Latvijas dienvidu pierobežu – Daugavpils rajona teritorijā Medumu, Sventes, Pilskalnes un Šēderes pagastu.

Ilūkstes novada Pilskalnes pagastā vienkopus ir skatāma virkne betona būvju (11), kas pārsteidz ar vairākus metrus biezām betona sienām un grīdām, biedējošām logu lūkām – ambrazūrām. Drīzumā aprītēs simtgade kopš šīs divainās un noslēpumainās būves eksistē grūti pieejamās vietās. Tās būvētas 1. pasaules kara (1914–1918) laikā un kalpojušas vācu armijas nocietinājumiem.

2001. gadā Pilskalnes pagasta entuziasti, veidojot turpinājumu dendroloģiskajam maršrutam, izveidoja izziņas taku ar nosaukumu "Vēstures liecinieki". Maršruts veidots pa stāvu nogāzi (30 m), kuras augstākajā daļā 1. pasaules kara laikā (1915–1917) uzbūvētas vācu armijas aizsargbūves – blindāžas. Blindāžas bijušas no iekšpuses izmūrētas ar betona blokiem. Municija blindāžās tika pievesta pa šaursliežu dzelzceļu, no kura saglabājies aizsargvalnis. Taka izveidota, lai interesenti varētu apskatīt gan sabumbotas, gan labi saglabājušās aizsargbūves. Kādas sagrautas blindāžas pārsegums stāvas kraujas malā veido betonētu skatu laukumu. Pēc kara sliedes un blindāžu betona bloki izlietoti sagrauto māju atjaunošanai.

Pokaiņu senvieta

Dobeles rajons, Naudītes pagasts

Apmēram 14 km uz rietumiem no Dobeles, Sesavas upes kreisajā krastā atrodas divainais, dažādi skaidrotais Pokaiņu mežs. Vairāku simtu hektāru lielā teritorijā Lielaucis paugurainē zīmīga ar to, ka šeit ievērojamā platībā koncentrēts dabas un kultūras objektu kopums.

Šķiet visam, kas saistīts ar Pokaiņiem, Latvijā nav analogijas. Šeit redzami lielāki un mazāki atstaus guļoši akmens blūči, kā arī simtiem akmeņu kaudžu, kuru izcelsme nav pilnībā noskaidrota. Par akmens koncentrācijas vietu izcelsmi un hronoloģiju izteiktas vairākas hipotēzes. Vieni uzskata, ka akmens krāvumi radušies aizvēstures periodā un viduslaikos, zemkopjiem novācot akmeņus no laukiem. Tie it kā bijuši paredzēti promvešanai, lai tiktu izmantoti Livonijas ordeņa piļu vai muižu ēku būvniecībai, bet iecere nav īstenojusies. Savukārt citi pauž pārliecību, ka akmens krāvumi ir liecība par senu, pat Eiropas mēroga kulta vietu, kas arī šodien varētu kalpot par vārtiem uz kādu citu paralelu pasauli.

Arheoloģiski Pokaiņu senvieta tika pētīta 1996. gadā (vad. M. Atgāzis). Trijos no neliela un vidēja lieluma akmeņiem veidotos krāvumos iegūtais materiāls liecina, ka teritorijā bijusi apdzīvota apmēram pirms 1500–2000 gadiem. Iedzīvotāji nodarbojušies ar zemkopību – attīrījuši augsni no laukakmeņiem un iekopuši nelielus tirumus, bet vēlāk, nezināmu apstākļu dēļ, Pokaiņus pametuši. Lauksaimnieciski neapstrādātajās zemēs izaudzis skujkoku mežs. Akmens krāvumu veidošanās sākums (1. gt. 1. p.) Pokaiņu senvietā atbilst tuvējo senkapu datējumam. Pokaiņu senkapos arheoloģiskie izrakumi veikti jau 1868. gadā (vad. J. Dēriņš, O. Hērners, A. Bilēšsteins) un 1937. gadā (vad. A. Karnups).

Gulbenes – Alūksnes bānītis

Pasaulē ir maz dzelzceļu, kas piedzīvojuši tik daudz pārmaiņu savas pastāvēšanas laikā, kā tas ir noticis ar Vidzemes pievedceļu sabiedrības 19./20. gs. mijā būvēto 197 verstis jeb 210 km garo Stukmaņu (Pļaviņu) – Valkas 750 mm šaursliežu dzelzceļu. Pirmā pasaules kara gados vairākkārt mainījās sliežu ceļu, kā arī dzelzceļa inventāra īpašnieki, jo šis it kā maznozīmīgais šaursliežu dzelzceļš bija īpaši pievilcīgs militārajām struktūrām. Vispirms jau pašā kara sākumā linijas posmu Stukmaņi–Gulbene cariskās Krievijas armija pārbūvēja par platsliežu dzelzceļu, tādējādi saīsinot kopējo šaursliežu linijas garumu par 98 km. Turpmākajos gados līdz pat 1920. gadam pārraudzību par atlikušo šaursliežu iecirkni Gulbene–Valka attiecīgi uzņēma gan krievu, gan vācu, gan padomju, gan igauņu armijas, pasludinot dzelzceļā saglabājušās materiālās vērtības par savu īpašumu jeb kara laupījumu. Dzelzceļu pamatot, salaupītais iespēju robežās tika ņemts līdzī. Ko nevarēja paņemt līdzī, to parasti sabojāja vai iznīcināja.

Pēc Latvijas un Igaunijas valstiskās neatkarības pasludināšanas un robežas nosprausšanas starp šīm valstīm izrādījās, ka šaursliežu dzelzceļš starp Gulbeni un Valku nu iet caur divu dažādu valstu teritorijām. Tāpēc atlikusi Gulbenes–Valkas šaursliežu dzelzceļa līnija tika sadalīta divos atsevišķos posmos: Gulbene–Ape un Žuldiņi–Valka. Izolētais Apes–Žuldiņu posms atradās Igaunijas valsts dzelzceļu pārziņā, un igauņi pa savu teritoriju šim posmam izbūvēja savienojumu ar Valgas staciju. Tādējādi 20. gs. 20. un 30. gados Gulbenes–Valkas līnija praktiski tika sadalīta divos iecirkņos: Gulbene–Ape Latvijā un Ministe–Valga Igaunijā. Interesanti atzīmēt, ka viens starptautisks vilciens tomēr kursēja arī visas līnijas garumā.

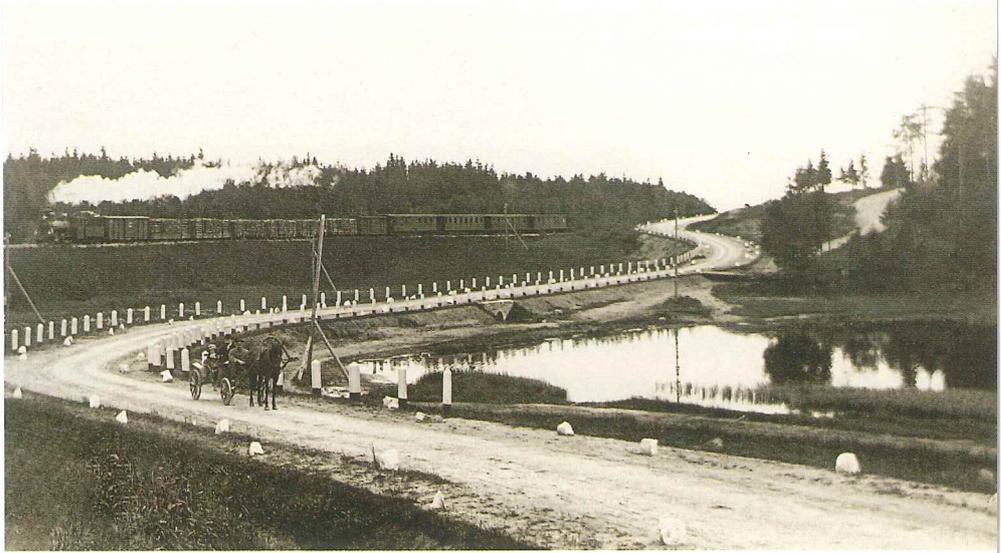
Latvijas pirmās neatkarības laikā Gulbene kļuva par vienu no nozīmīgākajiem dzelzceļa mezgliem valstī. Pateicoties Pļaviņu–Gulbenes posma pārbūvei 1520 mm platumā, kā arī Pirmā pasaules kara gados cariskās Krievijas armijas izbūvētajām platsliežu līnijām Ieriķi–Gulbene un Gulbene–Sīta (ar izeju uz Sanktpēterburgas–Varšavas dzelzceļu) Gulbene ieguva četru virzienu starptautiskas tranzīta stacijas statusu. Tas atspoguļojās ar iespaidīgu izmēru un arhitektoniski izteismīgas jaunas Gulbenes stacijas pasažieru ēkās celtniecību, kuru nodeva ekspluatācijā 1926. gada 11. decembrī.

Otrā pasaules kara gados vācu okupācijas laikā Gulbenes–Valkas līnija tika iekļauta okupēto Baltijas valstu dzelzceļu vienotās virsvadības pārziņā esošajā Igaunijas un Vidzemes apvienotajā šaursliežu dzelzceļu tīklā. Vācu armijai teritoriju pamatot, atkal tika nodarīti postījumi ēkām un būvēm, kā arī izvests gandrīz viss ritošais sastāvs.

Pēc kara regulāra kustība tika atjaunota atsevišķajos Gulbenes–Apes un Ministes–Valgas iecirkņos. 1958. gadā abus posmus savienoja, pasažieri un kravas no Gulbenes atkal varēja ceļot uz Latvijas/Igaunijas robežpilsētu Valku/Valgu. 1970. gados, strauji samazinoties šaursliežu dzelzceļu nozīmei, tika slēgtas vairums šīs līnijas stacijas, kā arī likvidēti atsevišķi dzelzceļa posmi, izņemot vienu no Gulbenes līdz Alūksnei.

Šaursliežu dzelzceļu likvidēšanai 20. gs. vidū un otrajā pusē bija globāls raksturs un tikai labvēlības apstākļu sakrītības dēļ Gulbenes–Alūksnes dzelzceļš joprojām darbojas un ir viens no nedaudzajiem vēl joprojām ekspluatācijā esošajiem vispārējās lietošanas šaursliežu dzelzceļu iecirkņiem pasaulē. Tādējādi nav nejaušība, kas šis dzelzceļš ir ieguvis valsts nozīmes vēstures pieminekļa statusu.

Kopš 2002. gada 3. janvāra vēsturisko dzelzceļu apsaimnieko privāta dzelzceļa kompānija “Gulbenes–Alūksnes bānītis”. Šajā laikā, turpinoties regulārajiem pasažieru pārvadājumiem starp diviem rajonu centriem, mazais dzelzceļš kļuvis par iecienītu tūrisma objektu, kas piesaista apmeklētāju interesi ar vēsturisko ritošo sastāvu un infrastruktūru, kā arī kultūrvēsturisko vidi un šeit organizētajiem izklaides pasākumiem.

Milestības aleja

Jelgavas rajons, Jelgava, Dobeles šoseja 49A

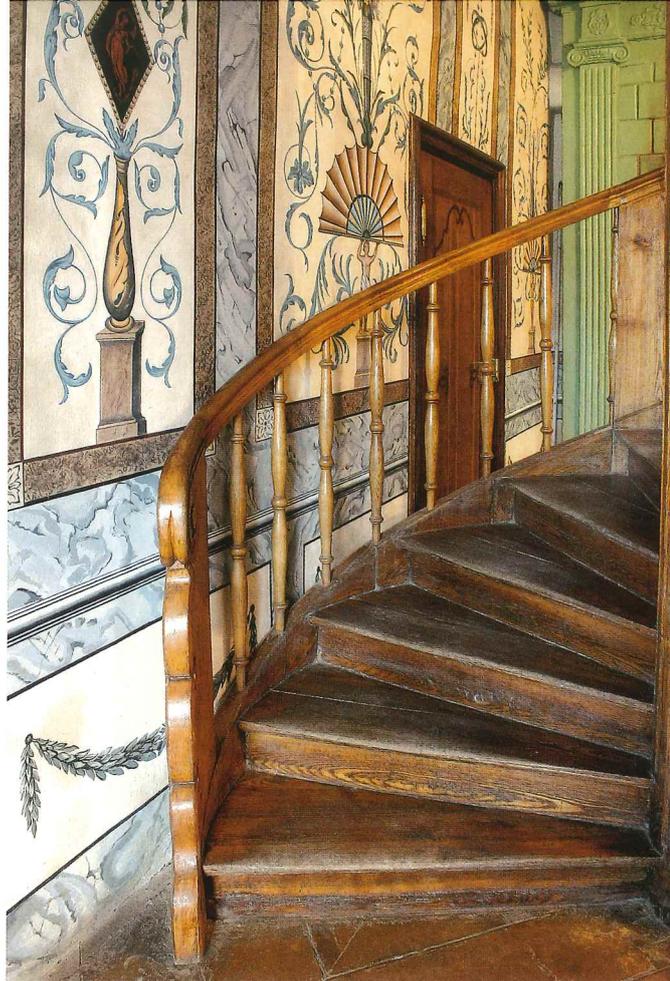
Romantiski notikumi paliek ļaužu atmiņā gadiem ilgi, apvijoties ar leģendām. Tā ir noticis ar “Turaidas Rozi”, un šodien viņas kapavieta ir iecienīta jaunlaulāto apmeklējuma vieta. Vēl pavisam nesen atdzima interese par līdzīgu vietu Jelgavā “Milestības aleju”. Krāšņā bērzu aleja atrodas Jelgavā, blakus Dobeles šosejai. Alejas vienā galā atrodas liela marmora urna, ap ko vijas divas čūskas, bet otrā galā uzkalniņš, kur kādreiz atradās slaidis granīta obelisks.

Sākot ar 18. gs. beigām, katra gada beigās nemierīgas kļuva Jelgavas amatnieku meitas. Ja kāda no viņām jaunajā gadā pirmā izies pie vīra, tad varēs saņemt ievērojamu pūra naudu no testamenta fonda, ko atstājuši Kristaps Ludvigs Tetčs un Sigismunds Georgs Švanders. Tas radīja istu sacensības garu, un mācītājiem pie savu pienākumu pildīšanas bieži nācās stāties jau jaunā gada pirmajās minūtēs.

18. gs. beigās Kurzemes un Zemgales hercoga Pētera Birona dienestā darbojās divi draugi – galma padomnieks, advokāts Zigmunds Georgs Švanders (1727–1784) un tieslietu padomnieks, advokāts Kristaps Ludvigs Tetčs (1735–1793). Abiem draugiem nepatika uzturēties trokšņainajā aristokrātu sabiedrībā, labprātāk viņi divatā pastaigājās pa pļavām Jelgavas pievārtē.

Leģenda stāsta, ka abi draugi iemilējušies vienā Jelgavas amatnieka meitā, un starp abiem sākusies sacensība, taču tā viņus abus atraidījusi un apprecējusies ar citu. Pieviltie pielūdzejī noslēguši mūža draudzību, palika vecpuišos un, pastaigājoties savos zemes īpašumos, nolēmuši iemūžināt savu piemiņu, izvēloties kapu vietas ārpus kapsētas, vietā, kur viņi iepazinušies ar savu iemiļoto, kur daudzas stundas, dienas, gadi pavadīti pastaigās, kopīgās pārdomās, strīdos.

Lai padarītu laimīgākus tos, kuru milestība ir laimīgāka nekā abiem muižniekiem, K. L. Tetčs atstājā “Testamentā” novēlēja sev piederošas pļavas ap apbedījuma vietu Jelgavas maiznieku cunftei un meistara meita, kura jaunajā gadā pirmā apprecēsies, saņems pūra naudu no šī īpašuma ienākumiem. Pēdējā pūra nauda tika izmaksāta 1938. gadā Jelgavas virpotāju amatmeistara Lukas meitai.

Blankenfeldes muižas spoku stāsti

Jelgavas rajons, Vilces pagasts, Blankenfelde

Zemgales plašajā līdzenumā, leišmalē varenā mierā vairākus gadsimtus nesatricināmi stāv Blankenfeldes muiža, visapkārt klusums un miers... Bet tas ir mānīgs miers. Blankenfeldes muiža ir leģendām un spoku stāstiem bagāta vieta. Kā jebkurā sevi "cienoša" muižā, arī Blankenfeldē mit sava spociņš – mazais francūzis, marķīzs de Visle. Marķīzs mit kungu mājas jumta stāva viesnīcas istabās. Īpaši viņam patīk pastaigāties šajās telpās, kad tur nakšņo jauni ļaudis, atšēties uz viņu gultas malas. Un kad jaunie sāk aizrauties ar milas rotaļām, mazais marķīzs sasit plaukstas un sauc: "Tiš, tiš, vēl nav istais laiks".

Pilnmēness laikā pa senajām muižas vītņu kāpnēm lēnām, viegliem soļiem pastaigājas pati baronese. Viņa dodas augšā pa kāpnēm un tālāk pa garo gaiteni līdz savai guļamistabai, lai pa logu pavērtos uz mēness gaismas apspīdēto apkārtni un varbūt saskatītu kapus, kuros dus viņas mazā meitiņa...

Kad barons tikko bija nopircis Blankenfeldes muižu un pārcēlies tajā uz dzīvi, vecā saimniecības vadītāja brīdināja, ka vienā istabā nedrīkst dzīvot, jo tajā mitot spoki. Barons tikai pasmejās par vecās sievietes sacīto.

Barons savai meitai Karolinai sarunāja mājskolotāju Balceres jaunkundzi no netālās Vellamuižas un iekārtoja viņai dzīvošanu tieši minētajā istabā. Jau pirmajā vakarā, kad mājskolotāja aizgāja gulēt, pie viņas ieradās spoks ar pārmetumiem, kāpēc viņa uzturas šajā telpā. "Nemaz nemēģini kliegt, jo tad tu mirsi" – spoks brīdināja. Vecā saimniecības pārzīne, izdzirdējusi aizdomīgu troksni, steidzās uz šo istabu. Atvērusi durvis, viņa ieraudzīja trīcošo guvernanti iespiedušos istabas kaktā, un viņas garie melnie mati bija nosirmojuši. Barons par šo notikumu izteicās, ka meitenei laikam jau bijuši vājprātības slimības iedīgi.

Nākamajā vakarā barons pats nolēma pabūt šai istabā un uzaicināja uz kāršu spēli huzāru leitnantu, viņa biedru un mežsargu no kaimiņu muižas. Kungi iekārtojās istabā pie kāršu galda, kalpone atnesa melno plūškoka vīnu un sākās mistiskās būtnes gaidīšana...

Pēc pusnakts, kad viri jau bija krietni iesīlušī, ieradās spoks un nocirta galvas huzāram un viņa biedram. Barons, to visu redzot, sajuka prātā. Spoks brīdināja mežsargu par šo gadījumu kļusēt, pretējā gadījumā viņš miršot. Baronu ievietoja vājprātīgo namā, bet mežsargs pēc pieciem gadiem izstāstīja par šo gadījumu un tūlīt nomira.

Baronese pēc šiem traģiskajiem notikumiem lika spocīgo istabu aizmūrēt. Bet varbūt vēl šodien muižā varam atrast kādas aizmūrētas durvis...

Astronomisko novērojumu un ģeodēzisko uzmērījumu punkts "Jēkabpils"

Jēkabpils rajons, Jēkabpils, Strūves parkā

Jēkabpils pilsētas parkā, kurš 1931. gadā nodēvēts ievērojamā astronoma un ģeodēzista Fridriha Georga Vilhelma Strūves (1793–1864) vārdā, atrodas necils akmens. Uz Zemes virsmas tas arī pašlaik atzīmē vienu no Latvijas ģeodēziskā tīkla punktiem. Gravējums akmenī vēsta – astronomiskie novērojumi šeit veikti jau 1826. gadā. Akmenim līdzās granīta monolitā iestiprinātajā misiņa plāksnē lasāms, ka tas ir viens no trīsdesmit četriem 2005. gada 15. jūlijā UNESCO Pasaules kultūras un dabas mantojuma sarakstā iekļautajiem Strūves ģeodēziskā loka punktiem vairākās Eiropas valstīs.

Ģeodēziskā loka trigonometriskā uzmērīšana teritorijā no Norvēģijas Ledus okeāna piekrastes līdz Donavas grīvai pie Melnās jūras ilga no 1816. gada līdz 1855. gadam. Novērojumu punktu Jēkabpili izraudzījās tikai tad, kad Krustpils pils tornis, no kura jau iepriekš bija veikta ģeodēziska sasaiste ar meridiāna loka dienvidu posmu, izrādījās nepiemērots astronomiskajiem novērojumiem nepieciešamo stacionāro observatorijas instrumentu novietošanai. Nācās meklēt pārredzamības ziņā līdzvērtīgu vietu Daugavas pretējā krastā – Jēkabpili. 1826. gada maija un jūnija mēnešos F. G. V. Strūve veica Jēkabpils astronomiskā punkta koordinātu aprēķiniem vajadzīgos astronomiskos novērojumus. Ģeodēziskais punkts "Jēkabpils" mūsdienā Latvijā atkārtoti uzmērīts ar augstākas precizitātes GPS metodēm, joprojām atgādina par F. G. V. Strūves un viņa līdzgaitnieku starptautiski organizētajiem meridiāna loka uzmērīšanas darbiem. 19. gs. tie būtiski ietekmēja ģeodēzijas zinātnes turpmāko virzību, sekmēja praktiskās astronomijas uzplaukumu, topogrāfiskās uzmērīšanas metožu un instrumentu būvniecības attīstību. F. G. V. Strūves vadībā izstrādātā pirmā instrumentālās uzmērīšanas metode palīdzēja noteikt precīzu Zemes izmēru un formu, kā arī ļāva precizēt Zemes elipsoīda parametrus.

Kurzemes–Zemgales hercoga Jēkaba kanāls

Jēkabpils rajons, Asares pagasts

17. gs. vidū par vienu no noteicošiem faktoriem Baltijas jūras telpā izvirzījās Kurzemes hercogiste. Starp Kurzemes hercogisti un Rīgas pilsētu, kas atradās pie nozīmīgā Daugavas tirdzniecības ceļa noslēguma, sākās konflikti, jo Rīga darīja visu, lai kurzemniekiem nedotu iespēju izmantot Daugavas ūdensceļu. Šādos apstākļos Kurzemes hercogs Jēkabs sāka plānot jaunu mākslīgu ūdensceļu izveidošanu, kas apietu Rīgu. Viens no hercoga Jēkaba iecerētajiem grandiozajiem plāniem bija dublēt Daugavas ūdensceļu, savienojot Daugavu ar Lielupes baseinu un novadīt Krievijas preces uz Kurzemi. Šim nolūkam 1667. gadā tika uzsākti kanāla rakšanas darbi, lai pāri ūdenšķirtnei savienotu Daugavas kreisā krasta pieteku Eglaini ar Susējas labā krasta pieteku Vilkupi, kas dotu iespēju nokļūt Lielupē. Eglaines upe, kas ir 36 km gara, sākas pāris kilometrus uz ziemeļiem no Asares, bet Vilkupe jeb Vilku strauts ir tikai 7 km garš un sākas tajā pašā purvājā, kur Eglaines upe. Lai savienotu abu upju augštecēs, bija jāizrok ap pusjūdži (ap 3,5 km) garš kanāls. Kā noskaidroja Rīgas pilsētas sūtītie spiegi, tad 1667. gada augustā un septembrī 400 vīru rakuši četras nedēļas, un izraktā grāvja platums bija 2 asis (pāri par 3 m). Rakšanas darbus 1668. gada ziemā turpināja 200 vīru, un grāvis pie Susējas upes tolaik jau bija izrakts 3 asis plats un 2 pēdas dziļš. Kanāls, norokot līdz pēdu biezai velēnas kārtai, bija iezīmēts visā tā garumā. Nospraužot dabā "grāvja" virzienu, bija pielaista kļūda, tāpēc "grāvim" izveidojās nevajadzīgs lauzums. Pie pašas Eglaines upes "grāvi" bija atstāta tikai kvadrātpēdu liela ūdenstece, bet ūdens kanāla notekā uz Susējas upi bija tikai pēdu dziļš. Tā kā Eglaines upe tās augštecē bija tikai nepilnu asi plata, tad hercogs 1667.–1668. gada ziemā lika 50 strādniekiem iztaisnot upes likumus un izvākt upē sakritušos kokus. Kopumā tomēr hercoga Jēkaba Daugavas un Lielupes baseinu savienošanas darbi isti nevedās, jo tajā laikā vēl isti nebija attīstīta limepošanas māka, tāpēc Jēkabs 1668. gada vasarā, it kā parādot pretimnākšanu Rīgas interesēm, atteicās no šo darbu turpināšanas. Mūsdienās senā kanāla vietā no Eglaines upes puses ierīkots meliorācijas grāvis un tikai apmēram 500 m garumā ir saglabājies 17. gs. raktais Eglaines un Vilkupes savienojuma "grāvis" jeb kanāls, kas ir liecinājums par sava laika inženiertehnisko domu.

Petruku pilskalns

Jēkabpils rajons, Rites pagasts

Rites Petruku pilskalns jeb Karātavu kalns atrodas pašā Rites pagasta D daļā pie bij. Petruku mājām. Ziņas par šo kalnu kā pilskalnu 1988. gadā sniedza novadpētnieks A. Dinga, kam Petruki ir dzimtās mājas. Kalns ir ap 30 m augsts norobežots reljefa izcēlums ar divām virsotnēm. Tā pakājē ir purvājs un nelielais Petruku ezeriņš. Kalnu šķērso Latvijas–Lietuvas robeža. Tieši kalna virsotnē ir robežas lauzums, ko iezīmē abu valstu robežstabi; apmēram $\frac{1}{4}$ kalna ietilpst Lietuvas teritorijā un $\frac{3}{4}$ – Latvijas teritorijā. Kalna pakājē dažus metrus no Lietuvas robežas, bet jau Latvijas teritorijā kādreiz bijis Māras gultas jeb Māras bļodas akmens, kurā bijusi iekalta it kā bļoda. No akmens apakšas iztecējis avots, kas apkārtnē skaitījās kā svētavots. Akmens un avota vietā vēlāk atrasts akmens cirvis. Petruku māju zemē, rōkot kartupeļu bedres, uzieti apbedījumi ar senlietām; ap 1937. gadu, rōkot grāvi, atrasts akmens cirvis. Blakus esošajās Čorskānu mājās atrasts uz vēlo dzelzs laikmetu attiecināms dzelzs šķēpa uzgalis. Lai arī Rites Petruku Karātavu kalns ir piemērots liela pilskalna izveidei, tomēr ne kultūrlānis, ne neapšaubāmas mākslīgā pārveidojuma pazīmes tam nav konstatētas, tomēr lietuviešu arheologi savās publikācijās, nosaucot Petruku pilskalnu pēc Lietuvas puse pilskalna tuvumā esošā ciema par Užubaļu pilskalnu, uzskata to par istu pilskalnu.

Petruku jeb Užubaļu pilskalns ir vienīgais valstiski aizsargājama arheoloģijas piemineklis, kuru šķērso divu valstu robeža.

Kukaiņu senvieta

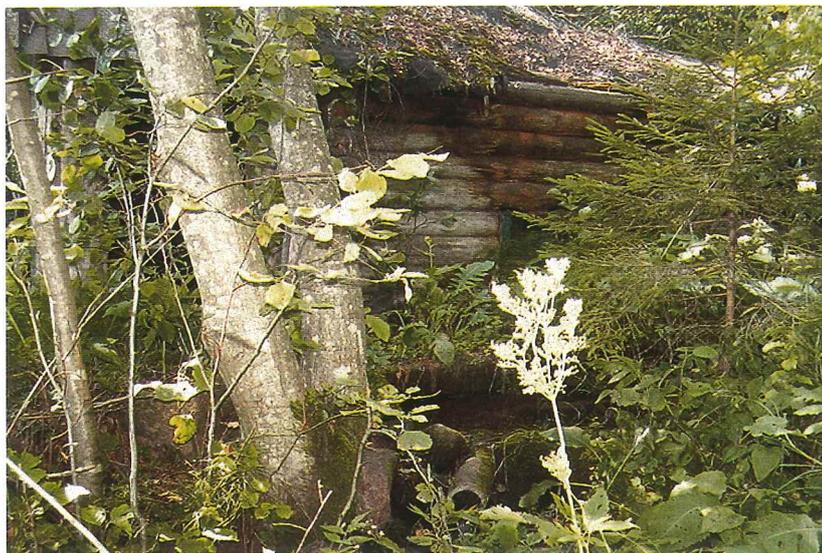
Jēkabpils rajons, Sēlpils pagasts

Daugavas kreisajā krastā iepretim Aiviekstes ietekai Daugavā pie kādreizējo Kukaiņu māju vietas Daugavas krasta paaugstinājumā atrodas neapšaubāms cilvēku roku veidojums. Pret Daugavu ir vērstas pakavveidīgs valnis, kura garums ap 25 m, platums pie pamatnes ap 3 m un augstums pret Daugavu, kur vaļņa priekšā ir 3–4 m plats iedziļinājums, ir ap 2 metri. Pakavveida vaļņa iekšpusē ir divi ierakumi vai zemes izvirzījumi, kas varētu būt piemēroti uguns šaujamo ieroču novietošanai. Pats valnis ietver gan lielākus akmeņus (caurmērs līdz 1 metram), kuru virsotnes ir labi samanāmas, gan arī mazākus akmeņus. Uz abām pusēm no vaļņa galiem ir būves turpinājums galvas lieluma un lielāku akmeņu sakrāvuma rindas (platums ap 1 metrs) veidā, kuras priekšā ir aizmilzīs grāvītis. Šī pret Daugavu vērstā veidojuma kopējais garums ir ap 60 m. Abos galos akmeņu rinda gandrīz taisnā leņķī pagriežas prom no Daugavas, lai tālāk pamazām izzustu un nogrimtu purvainajā mežā. Veidojuma iekšpusē ir vēl dažas atsevišķas akmeņu kaudzes un bedres, bet to konstruktīvās sakarības virspusēji nav saskatāmas.

Par Kukaiņu senvietas nozīmi izteikti vairāki spriedumi, uzskatot to gan par vaļņa iežogotu senu dzīvesvietu, gan pamestu kapsētu vai militāru nocietinājumu uz kādreizējo triju valstu – Zviedrijas Vidzemes, Polijas Inflantijas un Kurzemes hercogistes – robežas. Ne velti pat folklorizējies teiciens, ka Skanstnieku (mājas Daugavas labajā krastā pie Aiviekstes ietekas) gailis dziedot trijām valstīm.

Iespējams ir vēl kāds cits skaidrojums. Latviešu Folkloras krātuves materiālos glabājas pirms 2. pasaules kara pieraksts nostāsts, ka netālu no Aiviekstes ietekas Daugavā senos laikos esot atradusies kāda pusgatava pils. Pēc vecu ļaužu nostāstiem šo pili cēlis vietējais iedzīvotājs Skancnieks. Viņš bijis ļoti skops, tāpēc pili pats mūrējis no ļoti maziem akmentiņiem. Ar sviedriem vaigā Skancnieks dienu no dienas strādājis ap šo mūri. Pagājis viens gads, otrs, bet mūris, kas izskatījies it kā pils, bijis tikai pusgatavs. Te Skancnieks saslimis un nomiris. Pēc tam mūros, kas pamazām sabrukuši, sākuši rādīties spoki.

Iespējams, ka sava laika divainis Skancnieks tiešām bija nolēmis izveidot kaut ko nebijušu, jo vai tad divaiņu pasaulē gan tagad, gan agrākos laikos ir trūcis. Apkārtejiem "gudrajiem" ļaudīm Skancnieka darbošanās bija gana divaina, lai tā iegultu tautas atmiņā, kur tā vēl vairāk nostiprinājās ar nostāstiem par dažādām parādībām. Varbūt tieši tā ir veidojusies Kukaiņu senvieta, kas bija mikla kā tā veidošanas aculieciniekiem, tā arī mūsdienu pētniekiem.

Lielo Muļķu svētavots

Krāslavas rajons, Ūdrišu pagasts, Lielie Muļķi

Lielo Muļķu svētais avots – kulta vieta ir vietējas nozīmes arheoloģiskais piemineklis. Svētavots, kas tek pa ļoti dziļu gravu, sākas no neliela purva Lielo Muļķu sādžā.

Kā stāsta senie vēstures avoti, 19. gs. šis avotiņš ticis bieži apmeklēts un tika uzskatīts par svētu. Cilveki gājuši pie avota pēc ūdens, lai dziedinātu savas kaites un pateicībā par to metuši avotā naudu, maizi, rotaslietas – ko nu kurš varējis atļauties. Un tajā vietā, no kuras smēla ūdeni, pie kokiem vai krūmiem sēja kādu prieviti vai auduma lupatiņu. Pie svētavota kādreiz esot bijusi milzīga egle, kurai blakus bijis krusts ar Kristus attēlu.

Lielo Muļķu sādžai šādu nosaukumu kādreiz esot piešķīris Ludvikovas grāfs, kurš pirms pāris gadu simteņiem iesaucies, ka tikai muļķi varot strādāt bez atelpas veselu nedēļu viņa labā. Viņa izsmelošais iedzīvotāju apzīmējums arī kļuvis par sādžas nosaukumu. Tomēr neraugoties uz to, Muļķu sādžas iedzīvotāji ir mierīgi, pašapzinīgi un asprātīgi. Pirms daudziem gadu desmitiem Lielo Muļķu sādžā bijušas vairāk kā 30 saimniecību, bet tagad palikušas vien dažas. Ari dižo Muļķu uzvārdu vairs nes tikai daži sādžas iedzīvotāji – pārējie vai nu atdusas vietējā kapsētā, vai uzvārdu sen nomainījuši pret labskanīgāku.

Pateicoties sava ciema nosaukumam, Lielajos Muļķos bieži viesi ir preses pārstāvji un televīzijas žurnālisti, pat no kaimiņu valsts.

Mantraču noraktais Babrauščinas pilskalns

Krāslavas rajons, Svairiņu pagasts

Babrauščinas pilskalns pirmo reizi rakstos pieminēts jau 1867. gadā. Tas atradās mežu, purvu un pļavu vidū starp Babrauščinas un Špogļevas sādžām. Pilskalns nav bijis liels; tā caurmērs bija tikai ap 25–30 m. Kopš sendienām pilskalns bija arts, tāpēc savus iespējamus mākslīgos pārveidojumus tas bija zaudējis, tomēr pieļaujams, ka kalnu ielokojušas mākslīgi veidotās terases. Pilskalnā konstatēts kultūrlānis, kurā atrastās ripas un bezripas trauku lauskas un citas senlietas ļauj secināt, ka Babrauščinas pilskalns ir bijis ilglaicīgi izmantots no I g. t. p. m. ē. līdz m. ē. II g. t. pirmajiem gadsimtiem un iekļaujas baltiem raksturīgās švikātās keramikas kultūras aplocē.

Ir vēl kāda pilskalna īpatnība, kas galu galā bija tam arī liktenīga, proti, Babrauščinas pilskalns vienmēr ir bijis saistīts ar nostāstiem par apslēptu mantu. Jau 1924. gadā pilskalna uzmērītājs Ernests Brastiņš aprakstīja pilskalnā atstātos mantraču rakumus, kas fiksēti arī turpmākajos gados. 2004. gada maijā tika konstatēts, ka Babrauščinas pilskalns ir nopostīts. Noskaidrojās, ka pilskalna nostumšana ar buldozeru ir notikusi 2003. gada oktobrī. Mantrači, saklausījuši, ka kalnā esot aprakta manta, nolēmuši to izrakt. Vainīgie ātri tika noskaidroti, tika tiesāti un saņēma sodu.

Ar buldozeru ir nostumta lielākā daļa no pilskalna, respektīvi, tā dienvidu puse. Sākumā ar buldozeru pilskalna virskārta ir nostumta uz dienvidiem; tad ir izstumta pilskalna centrālā daļa, uzstūmjot zemes iepriekš izstumtajai virskārtai. Pilskalna centrālajā daļā bedres dziļums sasniedz 5–6 metrus. Bedres profilā redzams, ka pilskalna plakuma malā uz nogāzes pusi ir ap 30 cm bieza melna kultūrlāņa kārtā; nogāzē tā paliek nedaudz biezāka. Pilskalna pakājes kultūrlānis tagad daļēji apbērts ar pilskalna nostumtajām zemēm, kas veido līdz 4 m augstu nobērumu. Konstatēts, ka cilvēks ir kustinājis tikai pilskalna augšējo kārtu; dziļāk, kur rakušies mantrači, cilvēks nekad nav izkustinājis grunti, proti, tur nekad nekas nav ierakts.

Babrauščinas pilskalna postījumi ir lielākie kādā Latvijas pilskalnā konstatētie mantraču rakumi. Pilskalna bēdīgajā liktenī ir priecīgāka iezīme, kas liecina, ka folklorā Latvijā joprojām ir dzīva un tās ietekme ir tik liela, ka bija jāzūd veselam pilskalnā.

Ventas Rumbas apvedkanāls un Mārtiņsala

Kuldīga, Mārtiņsala

Ventas Rumbas apvedkanāls nereti tiek dēvēts arī par hercoga Jēkaba kanālu, Mārtiņsalas kanālu vai Ventas kanālu.

Tā būve uzsākta 17. gs. Lai veicinātu straujāku tirdzniecības attīstību, Kurzemes un Zemgales hercogs Jēkabs (1610–1683) mēģināja padarīt Ventu kuģojamu. Viņš izstrādāja plānu kanāla būvei, kurš veda apkārt Rumbai. Tika uzsākti rakšanas darbi, tomēr Krievijas–Polijas–Zviedrijas kara (1653–1667) un tā izraisīto saimniecisko grūtību dēļ darbus beidza. Kā savā grāmatā "Hercoga Jēkaba laikmets Kurzemē" norāda J. Jukševičs, hercogs Jēkabs uzsācis Rumbas spridzināšanu, bet to pārtraucis, lai nesagrautu pili, kas atradās Ventas krastā.

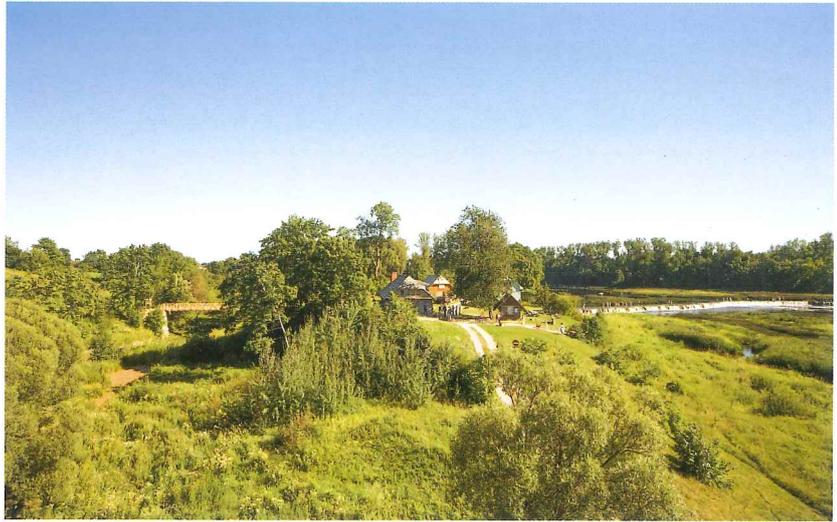
19. gs. cariskās Krievijas administrācija plāvoja īstenot grandiozu projektu par Baltijas, Baltās, Melnās un Kaspijas jūras savienošanu, lai uzlabotu satiksmi pa Krievijas iekšējiem ūdensceļiem. Šajā projektā ietilpa arī Ventas kanāls. Tomēr tas izrādījās ekonomiski neizdevīgs. 1831. gadā būvdarbus apturēja, jo pa Ventas Rumbas apvedkanālu varētu braukt tikai nelielas laivas.

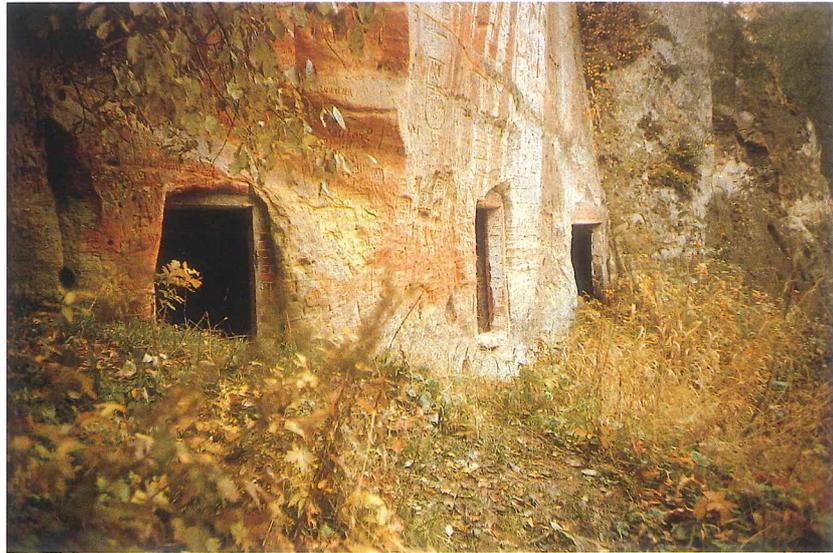
Interesanti, ka apmēram 20 gadus pēc projekta apturēšanas Ventas Rumbas apvedkanāla būvdarbi tika turpināti, jo bija vajadzīga nodarbošanās kārtējā krievu–turku militārā konflikta karagūstekņiem.

Tomēr Ventas Rumbas apvedkanāla veidošana tā arī netika pabeigta un kuģošana tas nekad vēl nav ticis izmantots. Ventas klinšainajā krastā ar roku darbu nebija iespējams izlauzt kuģošana pietiekami dziļu gultni.

Kanāla rakšanas rezultātā izveidojās Mārtiņsala, kas sākotnēji nemaz nebija sala. Agrāk šo vietu sauca saimnieku dzimtas vārdos – "Rumbas Freimaņi" vai "Rumbas Kiršteini".

Tagad pār kanālu ved gājēju tiltiņš, kas agrāk bijis pat pārbraucams. Šķērsojot Mārtiņsalu un apvedkanālu, var nokļūt pie Ventas Rumbas ūdenskrituma, kas ir platais ūdenskritums Eiropā (249 m).

Riežupes smilšu alas

Kuldīgas rajons, Rumbas pagasts

Riežupes dabas parkā atrodas garākais alu labirints Baltijā – Riežupes smilšu alas – (pēc 1939. g. tūristu ceļveža datiem – apm. 2 km, apskatāmi – 460 m). Smilšakmens alas izveidotas galvenokārt mākslīgi 19. gs. vidū balto smilšu ieguvei, kas izmantotas arī stikla rūpniecībā, un veido sarežģītu labirintu.

Hercoga Jēkaba laikā no Riežupes Smilšu alām baltās smiltis veda pa Ventu ar kuģiem uz ārzemēm stikla rūpniecībai, savukārt pirms 1. pasaules kara smiltis lietoja Ozolu stikla fabrika, brīvvalsts laikā arī Ilģuciema stikla rūpnīca Rīgā. Vairāku gadsimtu garumā tur ņemtas smiltis arī trauku beršanai un istabu izkaišīšanai svētkos pēc senlaiku parašas. Savukārt pēc 1905. gada revolūcijas no soda ekspedīcijas alās slēpušies revolucionāri.

Mūsdienās alas atrodas privātipašumā un tajās iespējams iekļūt tikai par maksu gida pavadībā, lai sveces gaismā klausītos nostāstus. Lielā daļa no kādreizējām ejām aizbrukušas, jo laika gaitā pazemē notikuši nobrukumi. Vairākkārt aizbrukusi arī ieeja alās. Apmēram trīsdesmit gadus nebija pieejama labirinta kreisā daļa, taču 1991. gadā uz to izcirsta jauna savienotājeja. Apmeklētājiem nav pieejama labirinta labās puses (vecākā) daļa ar zemajām ejām, jo šajā smilšalu daļā iespējami nobrukumi. Klist nostāsti par daudz plašākām pazemes eju sistēmām līdzās. Alās visu gadu ir 8° temperatūra. Acis priecē ne tikai gaišās, baltās smiltis ar dzelzs oksīda piejaukumu, bet arī raksti, ko atstājuši skrāpji, alas rōkot. Ziemas sezonā alas ir slēgtas, lai netraucētu sikspārņus, kuri tajās pārziemo, jo ala kalpo kā ziemojošo sikspārņu monitoringa stacija.

Nocietinājumu sistēma apkārt Liepājai

Liepāja, Karosta, Ziemeļu forti

Liepājas nocietinājumu sistēma

Pēc Krievijas armijas un flotes štābu ieceres Liepājas jūras kara bāzei bija nepieciešams drošs sauszemes un jūras aizsargs iespējamā ienaidnieka uzbrukuma gadījumā. Tādēļ no 1893. līdz 1906. gadam tika veidota Liepājas cietokšņa ārējā nocietinājumu sistēma, kas apjoza visu pilsētu. Vispēcīgākās pozīcijas bija plānotas Liepājas ziemeļos gar jūras krastu. To uzdevums bija sargāt pieeju Liepājas ostai un cietokšnim no jūras. Katra lielgabalu baterija kaujas apstākļos bija paredzēta gan kā komplekss, gan autonomas pretošanās mezgls.

Starp Tosmares un Liepājas ezeru bija izbūvētas atklātās un slēgtās artilērijas pozīcijas, ko sedza 6 km garš mākslīgi rakts kanāls.

Cietokšņa iekšējā lokā gan katrai baterijai, gan atsevišķai rezervei bija uzcelti apjomīgi artilērijas pulvera pagrabi.

1908. gada novembrī Liepājas cietokšni likvidēja, jo atzina, ka tā celtniecība bijusi stratēģiska kļūda. Daļu lielgabalu demontēja un aizveda uz Kauņas cietoksni Lietuvā. Artilērijas baterijas, pazemes būves un pulvera noliktavas mēģināja spridzināt, taču tas nedeva gaidīto rezultātu, un tā cariskās Krievijas jaunākā un modernākā cietokšņa paliekas ir saglabājušās līdz mūsdienām.

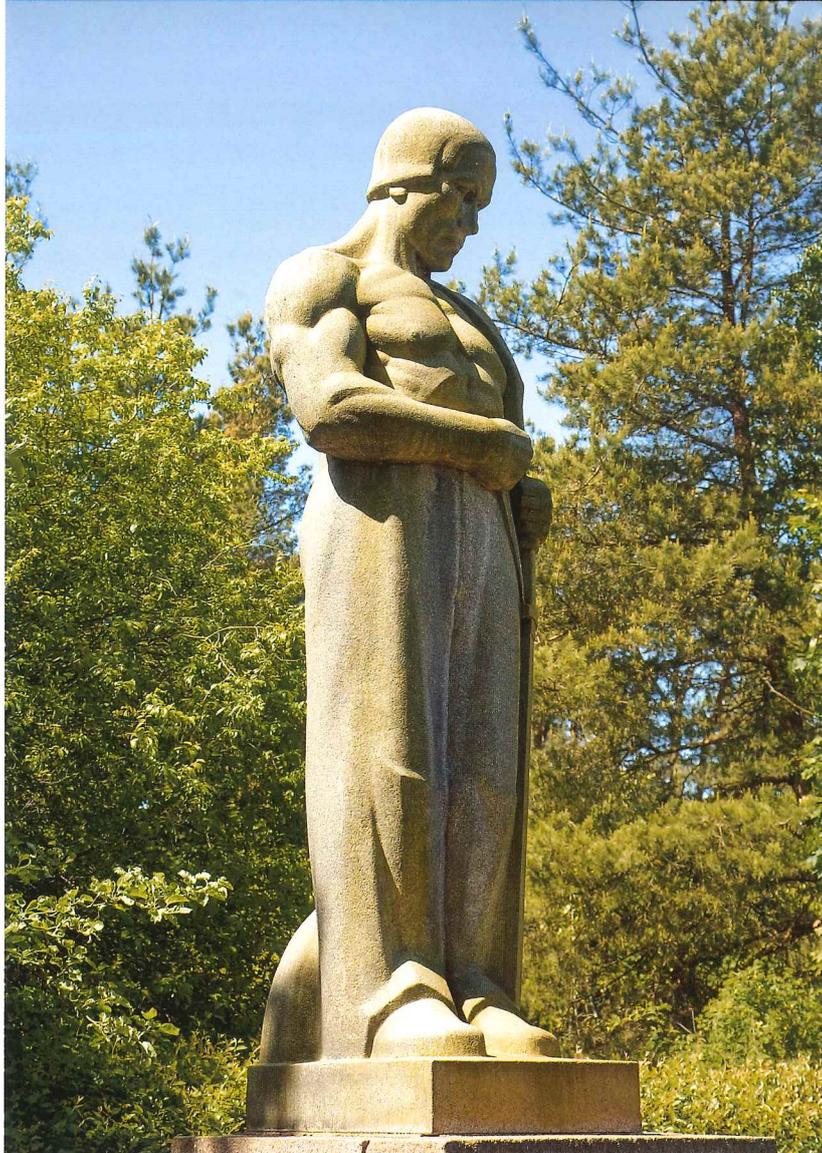
Ziemeļu forti

Nocietinājumi celti no 1896. līdz 1902. gadam, izmantojot Vācijas cementu, kuru Krievijas valdība iepirka un mucās ievada Liepājas ostā. Nocietinājumu aizmugurē, purvainā vietā atradās lielgabalu šaujampulvera betona pagrabi.

Ziemeļu sauszemes nocietinājumi bija stratēģiski svarīgi, jo sedza pieeju Liepājai pa Šķēdes ceļu un aizsprostoja aptuveni 2,5 kilometrus plato teritoriju starp Baltijas jūru un Tosmares ezeru. To apbruņojumā kopā ar jūras krasta aizsardzības sistēmu bija 27 liela un 20 maza kalibra lielgabali. Aizsardzības būves veidotas gar Šķēdes upes krastu kā gari izstieptas atklātas lielgabalu pozīcijas. Tagad redzamie kazemāti savstarpēji savienoti ar pazemes galeriju, kur glabājās katra lielgabala municija un pa kuru varēja pārvietot papildspēkus.

Baterijas iespaidīgās būves tika pabeigtas 1903. gadā. Augustā, kad Krievijas cars Nikolajs II kārtējo reizi ieradās Liepājā, caram tika padots speciāli aprīkots vilciens, kas pa cietokšņa iekšējo dzelzceļu apbraukāja jaunos nocietinājumus. Uz vaļējas platformas esošais cars, galma locekļi un Krievijas ģenerālštāba virsnieki pieņēma katras baterijas parādi.

Baterijas Nr. 1 nocietinājumi vienīgo reizi ir izmantoti karadarbībai Latvijas Brīvības cīņu laikā 1919. gada 4. un 14. novembrī, kad krievu–vācu karaspēks, t. s. bermontieši, pa Šķēdes ceļu uzbruka Latvijas armijas daļām. Uzbrukumus atvairīja.

Piemineklis kritušajiem karavīriem Medzes kapos

Liepājas rajons, Medzes pagasts

Liepājas rajona Medzes pagastā, blakus 19. gs izveidotajiem Kapsēdes kapiem, pēc 2. Pasaules kara cīņām Kurzemes katlā apbedīja arī kritušos padomju armijas karavīrus un izveidoja atsevišķu kapsētas daļu – Brāļu kapos. Mazajā, dekoratīvu košumkrūmu un koku ieskaustajā kapsētā, kopš 1974. gada rudens kritušo karavīru kapu kopīgas sargā uz zobena atspiedies sērojošs pelēkā granītā kalts latviešu karavīra tēls – pieminēklis ar neparastu vēsturi un likteni.

Šis pieminēklis pēc tēlnieka Kārļa Zāles meta 1939. gadā veidots Alojās atbrīvošanas cīņās kritušajiem. 2. pasaules kara dēļ pieminēklis Alojā tā arī netika uzstādīts.

Pēc 2. pasaules kara komunistiskā partija nolēma izveidot lielākos Brāļu kapos Kurzēmē. Pie Priekules, blakus jau esošajiem, tika pārāpbedīti vēl vairāki tūkstoši padomju armijas karavīru no visas Kurzemes, pēc Padomju varas oficiālas informācijas ap 23 000 kritušo. Alojās atbrīvošanas cīņām veltīto pieminēkli uzstādīja padomju armijas karavīru piemiņai Priekulē.

Ārkārtīgi lielo skaitu Kurzemes katlā kritušo karavīru pārāpbedīšana bija ļoti sarežģīta, darbietilpīga un smaga. Procesu vajadzēja realizēt ātri, tādēļ kādam radās plāns to nežēlīgi "racionalizēt" – atraktajiem kritušajiem nocirta un uz pārāpbedīšanu Priekulē pārveda tikai galvas, ko haotiski sasvieda bedrēs (lielajam mirstīgo atlieku skaitam neatbilstoši mazā platībā), savāca kritušo dokumentus un ziņoja, ka darbs ir paveikts. Pārāpbedīšana, ko organizēja Liepājas Kara komisariāts, izvērtās par skandalu Padomju Savienības mērogā, jo ziņas par darba paņēmieniem nonāca līdz Maskavai un beidzās ar slēgtu tiesas procesu.

1974. gadā tēlniece P. Zemdega, arhitekts A. Zoldners un dendrologs A. Lasis izveidoja grandiozu Brāļu kapu memoriālu, pēc kura atklāšanas sērojošais karavīrs, nocirsto galvu epopejas liecinieks, šeit kļuva lieks. To aizveda vēl tālāk prom no Alojās, uz Kurzemes rietumu malu – Medzes Brāļu kapiem, kur tas sēro vēl šodien.

Joda dambis pie Embūtes pilskalna

Liepājas rajons, Embūtes pagasts

Joda dambis atrodas Joda leja ievērojamā un stipri nocietinātā, 13. gs. rakstītajos avotos minētā Embūtes pilskalna R pakājē, Lankas upītes pilskalnam pretējā kreisajā krastā. Joda dambis ir vairāk nekā 50 m garš, ap 3 m augsts un 6 m plats ZA – DR virzienā orientēts, nedaudz izliekts mākslīgi veidots zemes uzbērums, kas Joda leju sadala divās daļās. Par Joda dambi jau agrākos laikos pierakstītas vairākas teikas, piemēram:

Senos laikos velns gribējis applūdināt ar Lankas upes ūdeni veco Embūtes pili. Vienu nakti viņš nu sācis nest zemi no tagadējās mācītāja muižas puses. Viņš atnesis pirmo klēpi un uztaisījis to dambi, ko vēl tagad redz šķērsām pār upi. Velnam otru klēpi nesot, piepēži iedziedājies gailis, un nu velns iesviedis savu zemes klēpi kādā bezdibeni viļņus pilskalna. Tā nu pils netapusi applūdināta, bet upe izgrauzusi ietaisīto dambi un sākusi tecēt atkal kā agrāk. Teikas, pieliekot klāt dažādus izpušķojumus, vairākkārt izmantotas romantiskajā stāstā par Induli un Āriju.

Joda dambja nozīme nav skaidra. Dambis noteikti nav paredzēts pils applūdināšanai, jo pilskalns virs upes limeņa izceļas par 26 m. Pēc citiem uzskatiem Joda dambis izveidots, lai aizsardzības nolūkos pievirzītu Lankas upīti tuvāk pilskalnam, vai, tieši pretēji, lai atvirzītu upīti no pilskalna un nelautu izskalot tā sānu. Vēl pēc citiem uzskatiem Joda dambis ir vieta, kur noturēti dažādi rituāli. Ja Joda dambis ir saistīts ar pilskalna aizsardzību, tad tā ir viena no lielākajām pilskalna aizsardzībai veidotajām hidrotehniskajām būvēm Latvijā. Joda dambis un Joda leja kopš sendienām izmantota dažādos publiskos pasākumos.

Nēgu tači Salacas upē

Limbažu rajons

Viena no krāšņākajām Latvijas upēm, Salaca, ietek Baltijas jūrā un dod vārdu Salacgrīvai – pievilcīgai zvejnieku mazpilsētai. Pirmā zināmā cilvēku apmetne šeit ir bijusi jau pirms vairāk nekā 1 500 gadiem un arī šodienas salacgrīviešiem nozīmīga ir zvejošana un ar to saistītās tradīcijas.

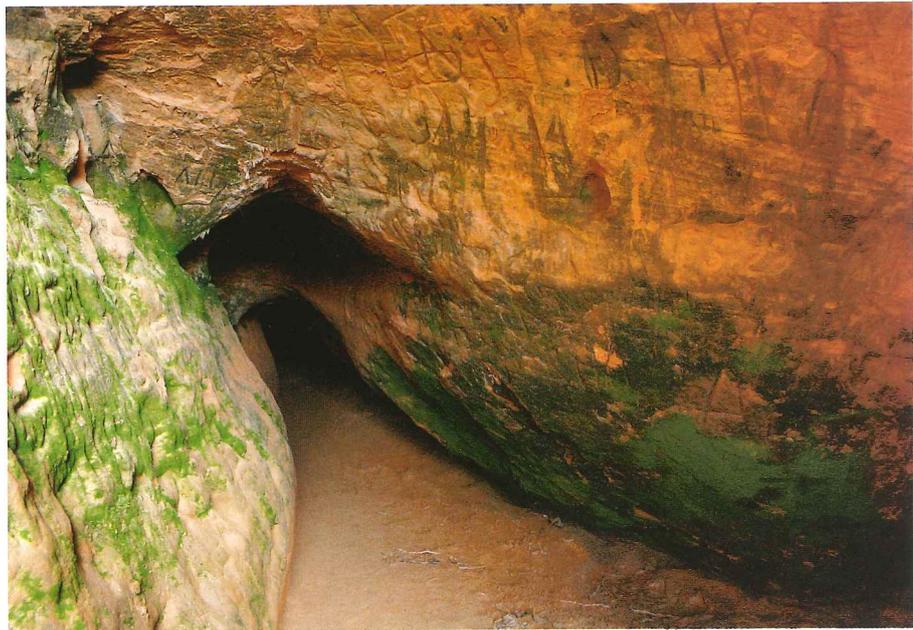
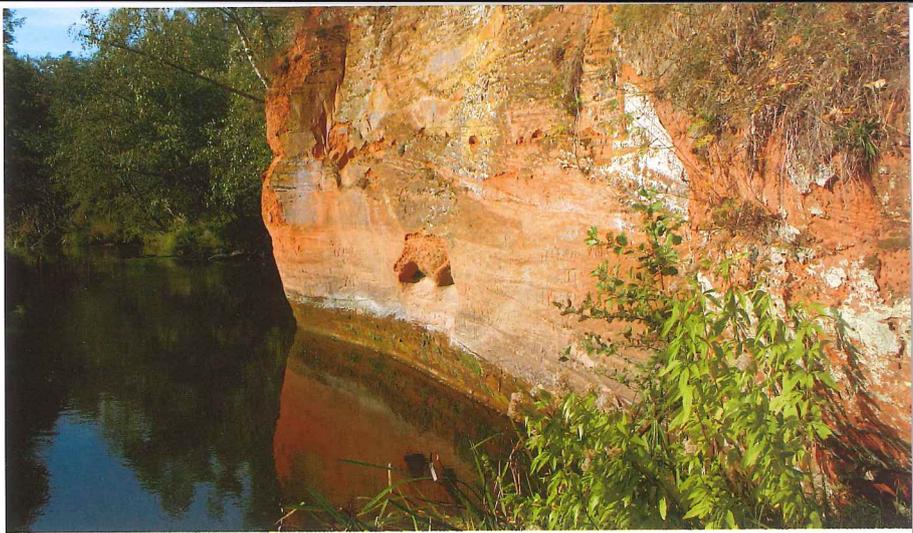
Nēgi daudziem ir īpaša delikatese, taču nēgu zveja pasaulē ir maz izplatīta. Tikai Salacgrīvā mūsdienās īstai nēgu zvejai joprojām lieto nēgu murdu tači – unikālu zvejas paņēmieni ar daudzu gadsimtu vēsturi. No tača upes straumē iegremdē nēgu murdus un tā tiek zvejoti nēgi.

Katru gadu pirms sezonas sākuma zvejnieki tači ierīko no jauna. Tači būvē pēc senajām metodēm no vairākus gadus gatavinātiem egļu kokmateriāliem. Tača balstus upes grunti iedzen ar kurķa palīdzību (īpašs 16 kg smags veseris) un šo darbību sauc iesist tači. Lai zvejnieki pa tači varētu staigāt, tā virspusē ierīko 30–40 cm platu laipu. Visas konstrukcijas stiprināšanai neizmanto naglas vai skrūves, bet gan tikai sasaites. Tači ierīko gandrīz visā upes platumā (~150 m), bet murdus liek tikai pusē no tā (kopā ~75 m).

Tača zvejai vienlaikus lieto līdz 70 murdus – gan mazos, gan lielos. Mazie murdi ir speciāli piemēroti ikdienas ielikšanai un izcelšanai, stāvēt uz tača laipas. Mazos murdus ieliek vakarā un izņem rītausmā – gan ziemā, gan vasarā. Lielos murdus zvejnieki tači ievieto un pārrauga ar laivas palīdzību tad, kad upē nav ledus.

Ar tači nēgus zvejo 6 mēnešus gadā – no augusta līdz februārim. Vasarā uz upes ir gan patīkami, gan romantiski. Taču rudenī un ziemā nēgu zveja bieži ir skarba ciņa par zvejas vietas saglabāšanu, jo stihijas nopostītu tači atjaunot varēs tikai nākamajā vasarā.

Tača zvejas neiztrūkstošā daļa ir tača būda upes krastā, kur uzglabāt murdus un noķerto lomu, sezonas laikā dzīvot pašiem zvejniekiem un par prieku ciemiņiem uz restēm izcept kādu svaigu nēgi.

Libiešu Upuralas

Limbažu rajons, Salacas pagasts

Libiešu Upuralas atrodas Svētupes labajā krastā pie Kuiķuļiem. Sākumā ir pastāvējusi viena ala, kas vairākkārt kā pagāniskā kulta vieta minēta 17.–18. gs. draudzes vizitāciju protokolos. Tā, piemēram, 1739. gada vizitācijā minēts, ka Bartolomeja (Bērtuļa) dienā 24. augustā ļaudis alā ziedoja naudu, prievītes, vilnu, kāpostus, karašas un citas lietas. Ziedošana alā fiksēta vēl 19. gs. pirmajā pusē, kad alā atrasta krāsota vilna. 1842. gadā Fridrihs Krūze publicēja alas zīmējumu. 19. gs. beigās alas priekšējās daļas velve iegruva, un izveidojās divas atšķirīgas alas ar atsevišķām ieejām. Lielākās alas garums 46 m, mazākās alas garums 18,5 m. Visā garumā lielākā ala ir tikai izlienama; mazākās alas gals par apmēram metru vēl ir mākslīgi pagarināts. Par alu pierakstīti daudzi nostāsti un teikas. Arheoloģiskajos pētījumos (J. Urtāns, 1973. g.) pēc 19. gs. nobrukuma slāņa aizvākšanas zem tā konstatēja līdz 85 cm biezu kultūrslāni, ko iezīmēja it kā netīri sarkanīga smiltis ar daudzām sīkām oglītēm, organisko vielu paliekām (vaska gabaliņi, zivju zvīņas un asakas, putnu kauli) un sīkām senlietām (monētas, drēbju āķi, jostu apkalumi, saktiņas, pirkstu gredzeni, podziņa vai to fragmenti u. c.). Kopumā atrada 628 14. gs.–19. gs. sākuma monētas un 35 senlietas. Spriežot pēc monētu kalšanas gadiem, no 15. gs. beigām līdz 17. gs. beigām tās ziedotas nepārtraukti. Monētu ziedošanas intensitāte palielinājās kara briesmu, bada, epidēmiju un citu nelaimju gadījumos. Uz alas sienām atklātas senatnē iegrieztas mītiskas zīmes un atklāts uzraksts, kas datēts ar 1664. gadu. Daļu no atklātajām zīmēm sedza alas velves nobrukuma konuss. Libiešu Upuralas, kā to liecina arī nosaukums, saviem rituāliem ir izmantojuši vietējie libieši. Alu izmantošana ziedošanai vispār ir vairāk raksturīga Baltijas somiem – libiešiem, igauņiem un, iespējams, vendiem. Netālu no Libiešu Upuralām Svētupes krastā bijusi svētozolu birzs un tautas pulcēšanās vieta.

Zimju akmens starp Klijānu un Lieljuru mājām

Limbažu rajons, Pāles pagasts

Starp Klijānu mājām Svētupes kreisajā krastā un Lieljuru mājām labajā krastā, Svētupes kreisajā krastā atrodas Ozolkalniņš. Tas ir kādreizējais Svētupes krasta 6–7 m augstais paliksnis, kuru ietver vecupes, kam ir kraujas malas un izlīdzināta virsma. Uz kalniņa aug ozoli, kuri gan mūsdienās ir bebru apgrauzti. Pēc nostāsta senos laikos zviedri, projām iedami, kalniņā iestādījuši ozolus un teikuši, ka atgriezies tad, kad koki būšot izauguši lieli. Vēl pēc citiem nostāstiem Ozolkalniņš esot pilskalns, tomēr pilskalns te nav konstatējams. Ozolkalniņa plakuma malā ir zaļu sūnu apaudzis akmens (lielums 0,9 x 0,7 m, augstums virs zemes 0,25 m), kurā iekalta sieviešu intīmā vieta (garums 0,19 m, platums 0,075 m, iekalto rievu dziļums 0,025 m). Pēc nostāstiem pirms apmēram simts gadiem pie šī akmens bijusi satikšanās vieta otrpus upes esošo Svētupes pagasta Ķirpaku māju saimniekam ar savu izredzēto no Pāles pagasta. Saimniekam visa tā mīlas lieta tā patikusi, ka viņš līcis savam kalpam to iemūžināt un iekalt akmeni.

Akmens Svētupes krastā ir vienīgais šāda veida un izpildījuma kultūrvēsturiskais akmens Latvijā.

Minhauzena muiža

Limbažu rajons, Dunte

Kurš gan nav dzirdējis par visā pasaulē izdaudzināto fantastu, slaveno baronu Hieronīmu Kārli Fridrihu fon Minhauzenu? Bet vai katrs tic šī gudrā, vērigā un krietnā cilvēka reālai esamībai un arī zina, ka nozīmīga viņa dzīves daļa ir saistīta ar Dunti un Dantes muižu?

Par Dantes muižu ir ziņas, ka Dunte (*Ruthern*) līdz 1423. gadam piederējusi Rozenu dzimtai. Pēc vairāku īpašnieku maiņas 1677. gadā muižu nopirka Johanss fon Duntens par 9500 dālderiem.

Dantes muižas kungu māja uzcelta 1764. gadā. Pēc tam ēka atkārtoti pārbūvēta un remontēta 1794., 1844., 1860. un 1894. gadā.

Orģinālā kungu māja ir zudusi, tomēr no pārējās muižas apbūves vēl daudz kas ir saglabājies. Tās ir saimniecības un dzīvojamās ēkās, kas veido muižas kultūrvēsturisko vidi. Muižas kungu mājai preti atrodas muižas pārvaldnieka, mežkunga māja, kas celta 1899. gadā un 2004. gadā veikta tās renovācija. Saglabājies mežkunga mājas ledus pagrabs ar klēti, kurā pēc rekonstrukcijas iekārtotas atpūtas telpas, laukakmeņu mūra smēde, kūts ar uzbrauktuvi, kalpu pirts, kas celta no sarkaniem ķieģeļiem un laukakmeņiem, kalte. Preti muižkunga mājai – upītes otrā krastā – atrodas stallis ar kučiera dzīvokli. Iepretim kungu mājai, otrā pusē diķim atrodas arī veļas māja jeb tā dēvētais vešūzis.

Barons Hieronīms Kārlis Fridrihs fon Minhauzens piedzima 1720. gada 11. maijā Vācijas pilsētā Bodenverderā. 1740. gadā karavīra gaitās Minhauzens kopā ar pulku ieradās Rīgā. 1744. gadā viņš komandēja godasardzi, kad cauri Rīgai brauca princese, kura vēlāk kļuva par ķeizarieni Katrīnu II. 1744. gada 2. februārī Minhauzens apprecēja Vidzemes muižnieku dzimtas atvasi Jakobīni fon Duntenu. Kāzas notika Pernigeles (tagadējās Liepupes) viduslaiku kapelā, kuras altārdaļas drupas saglabājušās vēl šodien. Ap 1750. gadu Minhauzens atgriezās Vācijā, visiem stāstīja savus fantastiskos stāstus un ieguva "melu barona" nosaukumu.

1994. gadā bijušajā Dantes krogā tika atklāts "Minhauzena muzejs". 2001. gadā ugungrēkā tika izpostīta muzeja ēka. Dantes muižas kungu mājas atjaunošana sākās 2004. gada nogalē. Senā ēka ārēji atdzimusi iepriekšējā izskatā. Iekštelpas, kurās iekārtots un 2005. gadā atklāts Minhauzena muzejs, ir veidotas mūsdienīgi.

2005. gada 32. maijā (!) slavenais barons atgriezās Dantes muižā, lai atkal kādu rītu pa guļamistabas logu ieraudzītu lielo diķi kā nosētu ar meža pilēm, paķertu bisi un pa galvu pa kaklu mestos laukā...

Muižas pagalmā aug trīs diži ozoli – Minhauzena dobumainais ozols, garais ozols un resnais ozols. Pie muzeja ir iekārtota Minhauzena meža taka ar kopējo garumu ap 5 km un iespēju aiziet līdz jūrai un atpakaļ pa Eiropā garāko apses koka taku. Gar takas malām apmeklētāju sagaida Minhauzena stāstu varoņi.

Katru gadu muzeju apmeklē ar 40 000 cilvēku.

Dantes muiža kā kultūrvēsturiska vieta materiālajās liecībās saglabājusi Minhauzena fantastisko stāstu radītās sajūtas.

Zelta bedre pie Šelupinku pilskalņa

Ludzas rajons, Zvirgzdenes pagasts

Zelta bedre (arī Naudas bedre, Zolotaja mogila) ir teiku un nostāstu vieta, kas atrodas līdzās pazīstamajam Ķīšu kalnam jeb Šelupinku pilskalnam. Tas ierīkots Lielā Ludzas ezera ZA krastā, kur ezera pussalā izbeidzas garāka kalna kaupre. Pilskalns izveidots no trīs pusēm ar dabīgi kraujām, 14 augstām nogāzēm aizsargātajā kaupres galā. A pusē pilskalns norobežots ar valni un grāvi. Aiz šiem nocietinājumiem atrodas priekšpils, ko no kaupres turpinājuma atdala divi vaļņi un grāvis. Abi plakumi izlidzināti, apmēram vienādā lielumā (ap 75–80 x 35–40 m). 1956.–1959. gadā Ķīšu kalnā izdarīti arheoloģiskie izrakumi E. Šnores vadībā. Konstatēts, ka pilskalņa kultūrslānis ir 0,2–1,2 m biezs. Iegūtās senlietas ļauj pilskalņa apdzīvotību datēt ar 8.–13. gs. Pilskalņa Z, D un R nogāzēs 50–100 m platā joslā konstatēta apmetne.

Zelta bedre atrodas pilskalnam pretējā kaupres ZA galā aiz priekšpils nocietinājumiem, augstu virs Lielā Ludzas ezera līmeņa, jau aiz Tālavu mājām. Zelta bedre ir A–R virzienā orientēts iedziļinājums raga virsā, iedziļinājuma garums ap 30 m, platums ap 15 m, dziļums ap 4–5 m un tam ir pastāvas, varbūt pat mākslīgi stāvinātas malas. Bedre daļēji aizaugusi ar kokiem un krūmiem; tās dibenā jaunākos laikos iebūvēta dziļa aka. Naudas bedres Z pusē tās mala jau agrākos laikos ir pārrakta ar grāvi, tomēr grāvis skar tikai bedres augšējo daļu. Ar Zelta bedri ir saistīti daudzi nostāsti par tajā noglabāto mantu, kuru agrākos laikos mēģinājuši izrakt daudzi mantrači. Pēc nostāsta kāds kungs, pārrokot bedres malu, tās ūdeni nolaidis ezerā, bet tad palicis aklis, bet, kad atjaunojis diķi, atkal atguvis redzi. Vēl pēc citas teikas šim diķim esot laivas forma, un tajā ir aprakta zelta laiva.

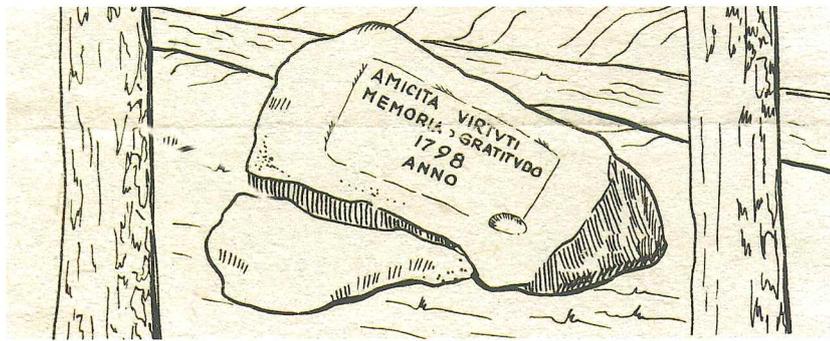
Domājams, ka Zelta bedre ir bijusi tuvējā pilskalņa ļaužu ūdens ņemšanas un glabāšanas vieta, kas vēlākos laikos varēja apaugt ar nostāstiem un teikām par noslēpto mantu, kas savukārt varēja raisīt vēlmi nolaist Zelta bedres diķa ūdeni. Šādas ar teikām un nostāstiem saistītas ūdens vietas atrodas arī pie vairākiem citiem Latvijas pilskalniem.

Bolēnu Acu avots

Madonas rajons, Bērzaunes pagasts

Bolēnu Acu avots (arī Laimas, Dzīvības, Veselības avots) atrodas netālu no Gaiziņkalna. Ar šo vietu saistās daudz nostāstu un teikumu, no kurām lielāko daļu savācis un nākamībai saglabājis novadpētnieks un bitenieks J. Krūmiņš. Avotā esot nogrimusi muca ar zelta naudu, bet avota ūdens esot dziedinātājspējīgs un īpaši labs esot acu vainu ārstēšanā. Teikās avota izcelšanās skaidrota šādi – Dievs gājis pa zemi un sastapis par ļaužu slimībām gauži raudošo Laimu. Lai viņu mierinātu, Dievs radījis dziedinošo avotu. Pēc citas teikas, Laima nesusi krūzi ar dzīvības ūdeni. Viena lāse no krūzes nolijusi, un tur radies Laimas avots. Pēc citas teikas, Bolēnu avota strauts cēlies no Laimas asarām. Laima arī palaikam sēdējusi lielā ošā zarā, kas bija pārlicis pār avotu. Arī mūsdienās avota ūdens tiek lietots dziedniecībā, avotā tiek ziedotas monētas, pie tā augošo koku un krūmu zaros tiek sietas lupatiņas un dziņari. Tautas tradīcijās bija dziļi saglabājušās atmiņas par Laimu, kas redzēta kā liela auguma sieviete ar melnām sietavām, vaļējiem matiem un netālu no avota gājusi pār purvu. Krūmi un zāle viņas priekšā pavērušies un devuši ceļu. Arī strauts un vēlāk upīte, kas izceļas no Bolēnu Acu avota, saistīta ar dažādiem nostāstiem. Upīte, ko sauc par Raganīti, tek pret sauli. Plaši pazīstami bija Likteņa loki aiz Griblejas tilta. Pēc ikgadējām šo upītes likumu pārmaiņām pratēji varēja pareģot nākotni. Uz Likteņa lokiem ļaudis nāca mazgāt acis un veseloties. Pie Raganītes bija jānāk ar nopietnām domām, lai gan varēja būt arī draiska noskaņa, tikai pret upīti vajadzēja izturēties ar cieņu – tad tā palīdzēja. Mazgājoties bija jāievēro īpaši noteikumi, piemēram, jāstāv upītes vidū ar seju pret sauli, divielis jāliek kreisajā, zieds labajā krastā vai jāstāv tā, lai mugura būtu uz to pusi, no kurienes katrs nācis uz upīti. Agrākos laikos visi šie noteikumi plašā apkārtnē bija labi pazīstami.

Varakļānu Mīlestības akmens

Madonas rajons, Varakļānu pagasts

Varakļānu Mīlestības akmens atrodas Varakļānu muižas parkā Kažavas upes ielokā. Par Mīlestības akmeni zināmi dažādi nostāsti. Teikts, ka Varakļānu muižas īpašniekam grāfam Borham bijusi ļoti skaista meita Jadviga (vai Katrīna), kura iemīlējusies sulaini (dārzniekā, kučieri), bet meitu savukārt iemīlējis kāds jauns muižnieks. Vecāki gribējuši, lai meita precas ar muižnieku. Jadviga, uzzinājusi, ka sulainis viņu nemil, bet mil kādu kalponi, izlēkusi pa otrā stāva logu un nositusies. Skumstošie vecāki apbedījuši meitu parkā, šķirstā salikuši daudz dažādu dārglietu, bet uz kapa likuši uzvelt lielu akmeni – Mīlestības akmeni (garums 3,8 m, platums 2,1 m, augstums 1,7 m). Tas sašķēlies divās daļās. Akmens nolaidenajā virsmā ievaidots taisnstūris (garums 125 cm, platums 65 cm), kurā iekalts uzraksts

AMICITIA VIRTVTI
MEMORIA GRATITVDO
1798
ANNO

(“Atcerei un pateicībai par draudzību un drošsirdību 1798. gadā”)

Pēc nostāstiem virs zemes atrodies tikai ¼ daļa no akmens, viss pārējais – zem zemes. Kāds burvis pareģojis – ja kāds cilvēks viens pats akmeni jebkādā veidā novelšot no kapa, tad skaistā Jadviga atdzi-vošoties un viss viņas pūrs nonāksot stiprinieka rokās. Pēc tam kungs, kas bijis iemīlējis meitā, uzasinājis zobenu un mēģinājis akmeni pārcirst, bet tas viņam neesot izdevies – palicis tikai cirtuma robs. Arī Vēlns ar kāju gribējis nostumt akmeni, bet arī viņam šis darbs neesot bijis pa spēkam. Tā vēl līdz mūsdienām akmens pārklāj nelaimīgās milētājas kapu. Vēl stāstīts, ka zobens, ar ko akmeni icirsta plaisa, esot burvju zobens – “dzivais zobens”.

Ticamāk, ka Mīlestības akmens un teksts tajā veltīts arhitektam Vinčenco Mazoto, kas bija Varakļānu pils un parka veidotājs; miris 1798. gada 25. februārī. Varakļānu muižas īpašnieks – pazīstamais 18. gs. mineralogs un ceļotājs M. Borhs te izteicis pateicību arhitektam – dienvidniekam, kas miris tālu no sava saulainās dzimtenes bargajā ziemeļu zemē. Varakļānu muižas parkā bijuši vēl arī citi veidojumi.

Plāteres pilskalns

Ogres rajons, Madlienas pagasts

Plāteres pilskalns atrodas apmēram 3 km uz A no Madlienas centra, 200 m uz A no Krēslīņu mājām, pie kādreizējās Plāteres muižas. Pilskalns ierīkots uz 20 m augsta kalna.

Ap 1860. gadu Plāteres muižas īpašnieks barons Eduards fon Tizenhauzens Plāteres pilskalnā licis Cēsis salīgiem amatniekiem uzbūvēt mākslīgas pilsdrupas. Vietējiem saimniekiem bijis jāpieved akmeņus, ko viņi ne sevišķi labprāt darījuši, bet muižas mūrnieks Mārcis bijis galvenais darbu darītājs. Viņš reiz esot dabūjis piecpadsmit sitienus par to, ka atsacījies kāpt uz augstajām, nedrošajām stalažām. Pilskalna plakuma DR stūrī no laukakmeņiem uzbūvētas caurmērā ap 7–8 m lielas apaļa torņa drupas, bet uz pilskalna senā vaļņa DA pusē – mūris pusloka veidā. Lai senatnes iespaids būtu pilnīgāks, kungs kādu nakti licis muižas dārzniekam no vecās Madlienas kapsētas atvest akmeņu krustus, bet kādā akmeni licis iekalt gada skaitli “1206”. Lidz mūsdienām saglabājušās torņa un mūra sienas paliekas, bet kapakakmeņi, kas bijuši novietoti pilskalna ZA pakājē un starp kuriem bijuši arī divi isti Livonijas laika riņķa krusti, jau 20. gs. 20. gados bija sadauzīti. Rakstnieks Matiss Kaudzīte savos memuāros piemin viesošanos Madlienā 1878. gadā un ekskursiju uz Plāteres pilskalnu, kur esot mākslīgi taisīti pils drupi [...] un [...] savādi no akmeņiem kalti riteņi.

Plāteres pilskalnā jau senatnē bijušas nostāvinātas malas, bet Z, A un D pakājē izveidots plats grāvis, savukārt R malā ierīkota terase. Ieeja pilskalnā vedusi no D pa R puses nogāzi. Spriežot pēc pilskalnā iegūtajiem savrupatradumiem, tā apdzīvotība attiecināma uz m. ē. I g. t. otro pusi un m. ē. II g. t. pirmajiem gadsimtiem. Plāteres pilskalns kā izprieču un sarīkojumu vieta tiek izmantots līdz pat mūsdienām.

Mākslīgās pilsdrupas Latvijā ir būvētas vairākos muižas parkos, tomēr tikai Plāterē mākslīgās pilsdrupas ir uzbūvētas senajā pilskalnā.

Jersikas pareizticīgo baznīca

Preiļu rajons, Jersikas pagasts, Jersika

Jersikas pareizticīgo baznīca ir vienīgā metāla un "ceļojošā" baznīca Latvijā un viena no sešām metāla baznīcām pasaulē.

Dievnama sienu ārējā apdare, jumta konstrukcija un klājums, logu rāmji, tornis un tā kupols darināti no metāla. Arī baznīcas būvvesture ir neparasta. Tā būvēta 19. gs. sākumā Odesā kara jūrnieku un kuģu būvētāju vajadzībām. Odesā to ieraudzīja ziemeļrietumu dzelzceļu pārvaldnieks Kaufmans un panāca vienošanos par tās pārvešanu uz Daugavpili. 1866. gadā tā izjauktā veidā pa dzelzceļu tika nogādāta un uzstādīta Daugavpilī, vietā, kur pašlaik atrodas Sv. Borisa un Gleba pareizticīgo katedrāle. Laika gaitā tā kara resora vajadzībām kļuva par šauru un tika pieņemts lēmums to nojaukt. Šajā laikā Jersikas, toreizējās Cargradas, muižas īpašniece A. Aleksejeva centās panākt baznīcas celtniecību Jersikā. Pēc Polockas eparhijas vadības atļaujas "dzelzs baznīcu" atkal izjauca un pa dzelzceļu no Daugavpils pārveda un uzstādīja Jersikā. Līdz ar to šī baznīca ieguva vēl vienu nosaukumu "ceļojošā".

Jersikā baznīcu iesvētīja 1905. gada 3. oktobrī par godu Kunga Apskaidrošanās notikumam. Pie baznīcas uzbūvēja draudzes māju un svētdienas skolu. 2. pasaules kara laikā šīs ēkas tika nopostītas, bet baznīca palika neskarta. Pēc kara gados dievnams bija pamests novārtā, vairākkārt apzags, demolēts, metāla konstrukcijas stipri korodējušas.

1998. gadā uzsākti dievnama restaurācijas darbi. Izgatavots jauns torņa kupols, apzeltīts krusts, uzklāts jauns jumta segums, restaurētas fasādes sienu apšuvuma metāla plāksnes, atjaunots vēsturiskais iekšējais krāsojums, veikti teritorijas labiekārtošanas darbi.

Rēzeknes vecticībnieku kapu draudzes kapsēta

Rēzekne, Ivana Siņicina iela 4

Rēzeknes vecticībnieku kapu draudzes kapsēta tika ierīkota 1858. gadā un ir viena no nedaudzajām Latgalē, kura atrodas dievnama tiešā tuvumā. Latvijā šī kapsēta ieņem vienu no vadošajām vietām 19. gs. otrās puses un 20. gs. sākuma vecticībnieku apbedījuma vietu saglabātības un pieminekļu skaita ziņā. Šeit sastopami gandrīz visi 19. gs. otrajā pusē vecticībnieku apbedījumu vietām raksturīgie virszemes pieminekļu tipi. Vienīgi, mazie astoņstūra akmens krusti jeb krievu valodā – *gorbilas*, Rēzeknes vecticībnieku kapu draudzes kapsētā nav konstatēti.

Pārsvārā apbedījumu vietas iezīmētas ar lielāka izmēra metāla vai akmens astoņzaru krustiem uz akmens pamatnēm. Uz daudziem pieminekļiem lasāmi kā reliģiska, tā laicīga satura piemiņas teksti. Klasiskās formās veidotie granīta krusti visbiežāk izgatavoti Sanktpēterburgā vai Rīgā, bet atsevišķus pieminekļus darinājis vietējais meistars T. Ķirsanovs (1873–1967). Par izņēmumu uzskatāmi divi T. Ķirsanova sarkofāga formā darinātie pieminekļi bērnu apbedījumu vietās. Apbrīnu kapsētā izraisa mecenātu vai turīgāko draudzes locekļu atdusas vietās uzstādītie pulētie piemiņas stabi no viengabala akmens, kas augstumā līdzinās cilvēka augumam.

Kapsētas vecākais piemineklis – akmens stēla – ir datēts ar 1859. gada sākumu, un tas uzstādīts senākajā kapsētā zināmajā apbedījuma vietā. Otrs hronoloģiski vecākais akmens piemineklis ir milzīgs, līdz pat 3 metrus augsts krusts no 1866. gada, kurš tika atjaunots 21. gs. sākumā.

Par 19. gs. beigās un 20. gs. pirmajā pusē tik raksturīgajām memoriālajām piemiņas zīmēm – koka krustiņiem – Rēzeknes vecticībnieku Kapu draudzes kapsētā atgādina vairs tikai viens izmērā iespējams koka krusts. Toties šī ir vienīgā kapsēta Latvijā, kurā var ieraudzīt Ziemeļkrievijā – Baltās jūras krastos, kā arī Baltkrievijā un Austrumlietuvā atrodamo apbedījumu noformējumu – koka kapenes (krievu valodā – *domoviki*, arī *domovini*, *teremki*, Krievijā – *golbci*). Tās sauc arī par mūža mājām. Koka kapenes izskatās kā mazi namiņi ar divslīpju vai pusapaļi izliektu jumtiņu, kuru vienā galā bieži papildina krusts. Sākotnēji kapeņu divslīpju jumtiņi tika darināti no koka, tāpat kā pusapaļās formas pārsegums, bet 20. gs. sākumā tos sāka pārklāt ar skārdu, lai tie mazāk bojātos laikapstākļu ietekmē. Mūsdienās lieliskā saglabātības stāvoklī atrodas vairs tikai divas koka kapenes ar divslīpju koka jumtiņiem un uzrakstiem virs tiem, kas novietotas Rodiona Līfanova dzimtas kapličā (1880. g.). Sliktā stāvoklī esošu koka kapeni ar pusapaļu jumtiņu un akmens astoņzaru krustu ir atjaunojis Rēzeknes vecticībnieku kapu draudzes priekšsēdētājs Vladimirs Nikonovs.

Līdzās kapu pieminekļiem Rēzeknes vecticībnieku Kapu draudzes kapsētā uzmanību piesaista mākslinieciski ļoti augstvērtīgi kalti vai lieti metāla iezogojumi. Uz visgreznākā no tiem – Sanktpēterburgas meistara Voronova zīmogs.

Saulkrastu velosipēdu muzejs

Rīgas rajons, Saulkrasti, Rīgas iela 44 A

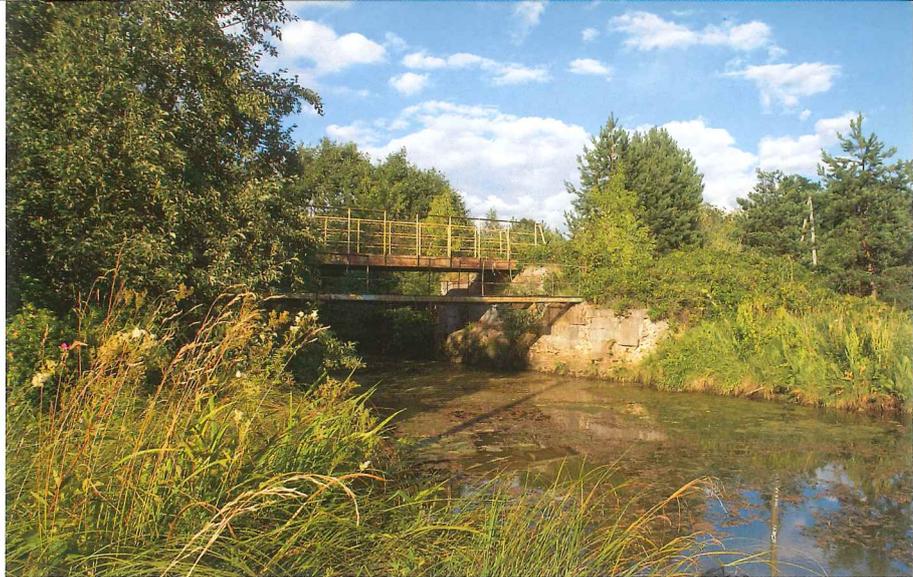
Pirms desmit gadiem radās ideja Saulkrastos izveidot privātu velosipēdu muzeju, lai kaut nelielā apjomā atspoguļotu 20. gs. pirmajai pusei raksturīgo velosipēdu ražošanas un izplatības fenomenu Latvijā.

Kopš 1886. gada, kad Aleksandrs Leitners Rīgā nodibināja pirmo velosipēdu ražotni, šajā nozarē visā Latvijā darbojās desmitiem firmu, kurās bija nodarbināti tūkstošiem strādnieku, mehāniķu un citu speciālistu. 20. gs. 30. gados vietējā velosipēdu rūpniecība bija sasniegusi tādu līmeni, ka spēja pilnībā nodrošināt Latvijas tirgu ar divriteņiem.

Mūsdienās velosipēdus Latvijā vairs neražo, tāpēc jo interesantāk ir apskatīt oriģinālā kondīcijā un pilnā komplektācijā Latvijā ražotus velosipēdus. Muzejā var ne tikai apskatīt skaistos "Ērenpreisa" "Latvello", "Ozolniekus", "Līvas" un daudzus citus velosipēdus, bet arī iegūt informāciju par Latvijas velosipēdu fabrikām un vairāk nekā 40 mazajām darbnīcām, kuras darbojās 20. gs. 20. un 30. gados Latvijas mazpilsētās un kopā ar lielākajiem uzņēmumiem saražoja gandrīz miljonu velosipēdu.

Muzeja ekspozīcijas telpā izvietoti vairāk nekā 50 unikāli gan Latvijā, gan arī citās pasaules valstīs ražotie velosipēdi. Visi kolekcijas priekšmeti ir atrasti Latvijā, daudzi no tiem, neraugoties uz vairāk nekā pusgadsimta vecumu, ir saglabājušies lieliskā stāvoklī ar oriģinālo krāsojumu un niķelējumu. Citi rūpīgi restaurēti un izstādīti oriģinālajā komplektācijā. Vairāki no šeit apskatāmajiem divriteņiem ir unikālas tehnikas vēstures liecības, jo pasaulē saglabājušies tikai daži šādi eksmplāri.

Var diezgan droši apgalvot, ka Jāņa Seregima velomuzejs, ir vienīgā šāda veida kolekcija Baltijas valstīs un unikāla ar to, ka daudzu gadu garumā savāktus vienkopus, restaurēts un sistematizēts it viss, ko vien iespējams atrast par velosipēdiem Latvijā.

No Gaujas uz Daugavu pa kanālu

Atšķirībā no Rietumeiropas, Latvijā kanālu būvniecība nav guvusi izplatību. Tas iespējams skaidrojams ar pietiekami labi kuģojamiem dabiskajiem ūdensceļiem pa Daugavu, Lielupi, Gauju un Ventu. Tiesa 17. gs. Kurzemes hercogistē bija vairāki mēģinājumi būvēt kuģošanai noderīgus kanālus. Vieni no grandiozākajiem projektiem bija hercoga Jekaba iecere dublēt Daugavas ūdensceļu un Rīgas–Hersonas ūdensceļa izbūve, kā arī vēl vairāki citi, kuri tā arī netika realizēti.

17. gs. otrajā pusē izstrādāts projekta priekšlikums Gaujas un Daugavas ūdensceļu savienošanai. Tas kļuva par pamatu Gaujas–Daugavas plostu pludināmā kanāla izveidei divus gadsimtus vēlāk. 1898. gadā izveidotā privāta akciju sabiedrība “Vidzemes upju ūdensceļu uzlabošanas sabiedrība” izvirzīja uzdevumu attīstīt satiksmi pa Vidzemes upēm. Viens no pirmajiem šīs sabiedrības projektiem bija Gaujas–Daugavas kanāla būvniecība. Nepieciešamību pēc šādas būves noteica sarežģītie apstākļi koku transportēšanai no Gaujas uz Rīgu. Pirms kanāla izbūves Gaujā saformētos plostus pludināja līdz tās ietekai jūrā un tad pa jūru līdz Daugavas krastā pie Mīlgrāvja novietotajām kokzāģētavām. Tas bija garš, bīstams un reizēm arī ilgs ceļš. Nereti nācās nedēļām ilgi gaidīt, kamēr jūra paliek mierīgāka, lai varētu plostus nogādāt Rīgā. Neraugoties uz to, dažkārt tie jūrā izjuka, sagādājot zaudējumus plostu nosūtītājiem. Arī Daugavā ievērojamu attālumu nācās plostus vilkt pret straumi.

Gaujas–Daugavas kanāla būvniecība ilga no 1901. līdz 1903. gadam, kad notika jaunā ūdensceļa svinīga atklāšana. Interesanti atzīmēt, ka pirmoreiz Krievijā kanāla konstrukcijā tika izmantoti tādi elementi kā garš pakāpienveida plostu ceļš un pludināmā pusslūža ar *Stoney* sistēmas aizvaru. Šis aizvars bija pārvietojams vertikālā virzienā, un kustības atvieglošanai tā vairākos virzienos pa savdabīgi izveidotiem lodišu gultņiem. Pēc angļu kanālu pētnieka M. Klarka atzinuma, šis ir vienīgais viņam zināmais gadījums, kad plaši izmatotajā *Stoney* sistēmā rulliņu gultņu vietā tikuši izmantoti lodišu gultņi.

Gaujas–Daugavas kanālu intensīvi izmantoja sezonas laikā galvenokārt pavasaros, kad Gaujā bija pietiekami daudz ūdens. Plostus pa Gauju nopludināja līdz kanāla ieejas pusslūžai un tālāk, to atverot ievadīja kanāla gultnē. Pēc tam pakāpeniski atverot pusslūžas pie Utu kalna un Alderiem, pateicoties 2,5 m līmeņu starpībai, straume plostus novadīja līdz Mazajam Baltezeram. Tālāk plostu ceļš turpinājās pa Mazo Baltezeru un cauri 300 m garajam kanālam nonāca Lielajā Baltezerā, pēc tam pa 3 km garu kanālu un Juglas upes gultni līdz Ķīšezeram, līdz beidzot, šķērsojot ezeru un Mīlgrāvja atteku, plosti nonāca Daugavā.

22,3 km garā Gaujas–Daugavas kanāla mākslīgi būvētā daļa veido tikai nepilnu trešdaļu no tā kopgaruma. Tradicionālajam priekšstatam par kanāliem visvairāk atbilst tā saucamais plostu ceļš jeb 3,1 km garais posms no Gaujas līdz Mazajam Baltezeram. Šī posma augštecē un lejtecē pie Mazā Baltezera kanāla gultne bija veidota no dēļiem ar vertikālām dēļu sienām, kamēr vidus posmā kanāla krasti bija tikai nostiprināti ar fašīnām vai velēnu. Kanāla platums bija 10 m un tā lejteces daļā krituma regulēšanai no koka bija izveidotas 6 mākslīgas krāces. Šis kanāla posms bija izmantojams tikai plostu pludināšanai, kamēr pārējā daļā bija iespējama arī nelielu kuģiņu satiksme, kura turpinās līdz pat mūsdienām.

1920. gadu vidū pilnībā atjaunoja kara laikā izpostītās kanāla hidrotehniskās būves un dēļu gultni. Līdz pat 2. pasaules karam kanālu izmantoja plostu pludināšanai. Pēckara gados konceptuāli tika izstrādāti priekšlikumi par tā izmantošanu. Viens no tiem paredzēja to piemērot ūdens sporta vajadzībām. Taču šobrīd kanāla augšteces posms ir pilnībā pamests. Saglabājušās vien pusslūžu pamati un dažviet ar dēļiem izklātās gultnes paliekas. Savā ziņā unikālā pusslūža ar modificēto *Stoney* sistēmas aizvara pacelšanas sistēmu iepreti Utu kalnam 1990. gados ir pilnībā nopostīta.

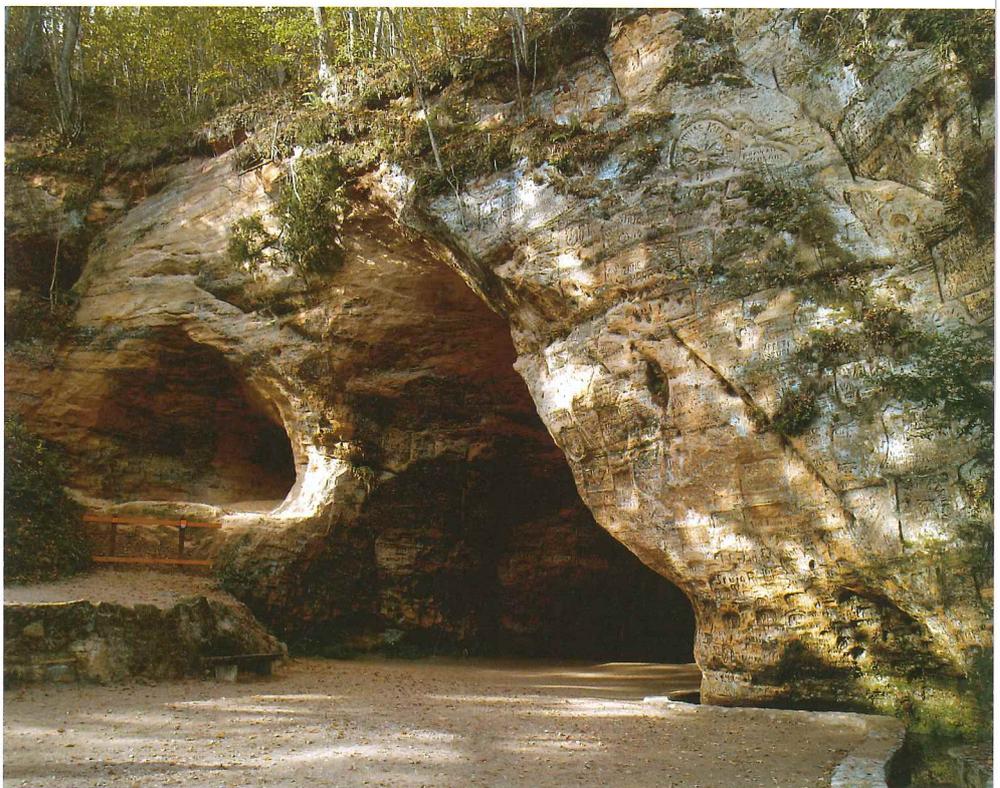
Šis ir vienīgais pilnībā realizētais satiksmes kanāla projekts Latvijā. Tuvums Rīgai, gleznainā daba un potenciālās ūdenssporta iespējas vieš cerību, ka šo mūsu apstākļiem neparasto kanālu nākotnē varētu atjaunot un izmantot rekreācijas nolūkiem līdzīgi kā tas tiek darīts daudzās citās valstīs.

Gūtmaņa ala – senākais tūrisma objekts Latvijā

Rīgas rajons, Sigulda

Gūtmaņa ala, kuru sarkanīgajā smilšakmenī veidojis avots, atrodas Gaujas senlejas labajā krastā. Ala īstenībā nav ala, bet gan grotā, jo tā ir 18,8 m gara, pie ieejas 12,5 m plata un 10,7 m augsta. Pēc tilpuma (ap 500 kub. m) Gūtmaņa ala gan ir lielākā Baltijā. Gūtmaņa alas avota ūdens no sendienām līdz pat mūsdienām tiek lietots kā dzeramais ūdens un izmantots arī tautas dziedniecībā. Kā agrākos laikos, tā arī mūsdienās avotā tiek mesti dažādi sīki ziedoņi. Alas nosaukums it kā saistāms ar kādu vietējo dziednieku, kurš dzīvojis pie alas un kuru tāpēc alas apmeklētāji vācieši sākuši saukt par Labā vīru jeb Gūtmaņa alu. Visas Gūtmaņa alas sienas ir norakstītas ar apmeklētāju uzrakstiem, kurus mūsdienās ir aizliegts iegriezt. Agrākais uzraksts uz Gūtmaņa alas sienas, kas pieminēts 1912. gada ceļvedi, bijis pat it kā no 1521. gada, tomēr līdz mūsdienām tas nav saglabājies. Cits 1564. gada uzraksts esot saglabājies līdz pat 1812. gadam. Tiek minēti arī Herdera un Patkula vārdi. Pazīstamā antikvāra J. Kr. Broces zīmējumu krājumā ir ievietoti vairāki Gūtmaņa alas un Turaidas pilsdrupu zīmējumi. Dīvs no tiem, kas datēti ar 1794. un 1813. gadu, parādīts, kā ar trepju palīdzību alas sienā no zemes nesasniedzamā augstumā tiek iegriezti uzraksti. Ir zināms, ka Gūtmaņa alā dežūrēja meistars ar kāpnēm un grebšanas instrumentiem, kas par atlīdzību bija gatavs pakalpot džiciltīgiem apmeklētājiem. 19. gs. un 20. gs. sākuma tūrisma ceļvežos alas apmeklētāji pat tika aicināti iegriezt savus iniciāļus alas sienās. Tiek uzskatīts, ka, iekasot uzrakstus, ala paplatinājusies par apmēram pusmetru. Senāk, visticamāk, galvenie uzraksti bija muižnieku vārdi, iniciāļi un ģerboņi, bet, pieaugot ceļošanas iespējām, uzrakstu iegriešana aptvēra arvien plašākus ļaužu slāņus. Līdz mūsdienām saglabājies uzraksts no 1667. g. Kādā 1920-to gadu ceļvedi par Gūtmaņa alu teikts: "Gandrīz katrs apmeklētājs tura par savu pienākumu ieskrāpēt alas sienās savu vārdu. [...] Diemžēl beidzamā laikā šī "nemirstības" kāre pieņēmusi tik plašus apmērus, ka daudzi agrākie uzraksti tiek iznīcināti, lai viņu vietā varētu iegriezt jaunus [...] ieskrāpējumi būtu pielaižami tik ar Valsts pieminekļu valdes atļauju un tikai izcilus sabiedrības notikumiem, kā arī personām, kas ziedo lielākas zumas mūsu krāšņo vietu labierīcības veicināšanai." Gūtmaņa ala, kas uzskatāma par senāko zināmo tūrisma vietu Latvijā, arī mūsdienās ir plaši apmeklēta. Tiek lēsts, varbūt gan pārspilēti, ka gadā alu apmeklē ap 1,5 miljoni cilvēku.

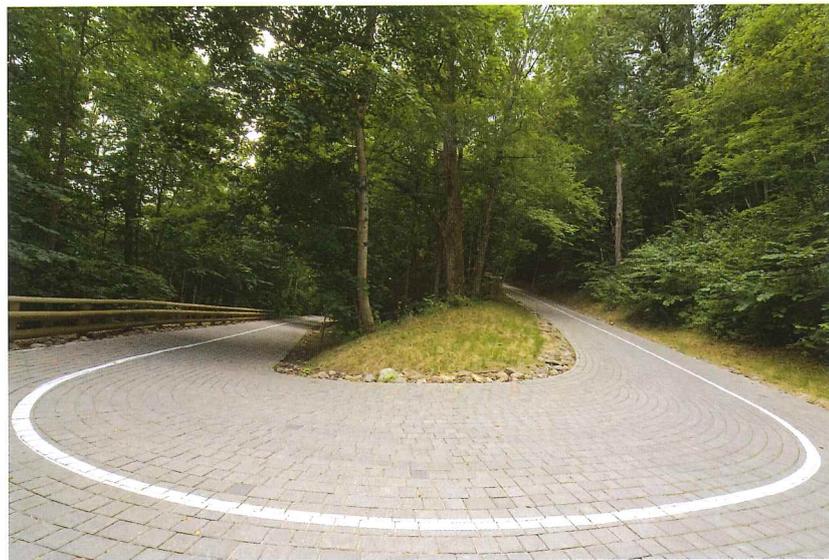
Kurzemes un Vidzemes Robežakmens

Rīgas rajons, Salas pagasts un Jelgavas rajons, Valgundes pagasts

Robežakmens atrodas uz robežas starp Rīgas rajona Salas pagastu un Jelgavas rajona Valgundes pagastu. Pirmskara Latvijā stīga gar akmeni bija robeža starp Rīgas apriņķi un Jelgavas apriņķi, 19. gs. te bija robeža starp Vidzemes un Kurzemes guberņām, bet 18. gs. beigās Robežakmens apzīmēja Krievijas un Kurzemes hercogistes robežu. Robežakmens ir dabīgs, ieapaļš; tā garums ir ap 4 m, platums – ap 3 m un augstums – 1,4 m. Akmens lidzenajā virsmā iekalta paliela zīme – 56 cm gara līnija, kurai vidū slīpi pieslēdzas otra 40,5 cm gara līnija. Abu līniju trīs gali noslēgti ar nelielām iekaltām šķērslīnijām. Visu iekalto līniju dziļums ap 1 cm.

1783. gada maijā Rīgā Krievijas un Kurzemes hercogistes pārstāvji noslēdza konvenciju par abu valstu robežu izmaiņām un ar to saistītajām saimnieciskajām un tiesiskajām lietām. Tūlīt pēc tam jaunā robeža tika iezīmēta dabā, kad arī Robežakmeni tika iekalta zīme. Tas notika 12 gadus pirms tam, kad visu Kurzemes hercogisti iekļāva Krievijas impērijas sastāvā.

Robežu komisija noteica, ka jaunā starpvalstu robeža sākas jūrmalā pie Lāčupes grīvas un tad gar Kapiera ezera rietumu pusi ved uz lielu akmeni Ķemeru mežā (Robežakmeni), no akmens uz Lielupes kreiso krastu. Jaunā robeža stājās spēkā ar Krievijas impērijas Senāta 1783. gada 7./18. jūlija ukazu. Jādoms, ka lielu izmēru akmens kā laba robežzīme purvainajā un samērā vienmuļajā mežā piesaistīja tā laika mērnieku uzmanību un, robežu nosakot un trūkstot citiem zīmīgiem orientieriem, akmens tika izvēlēts un arī apzīmēts kā robežas pagrieziena punkts. Šo robežas pagriezienu rāda akmeni iekaltā zīmē. Tālāk uz ziemeļrietumiem no Robežakmens robežstīga gāja pa vietu, kur nedaudzus gadus vēlāk ap veselības sēravojiem sāka veidoties Ķemeru kūrorts. Viena no Ķemeru pirmajām ielām, kuras virziens tieši sakrīt ar robežstīgu, tika nosaukta par Robežu ielu. Šis nosaukums ielai saglabājies līdz mūsdienām.

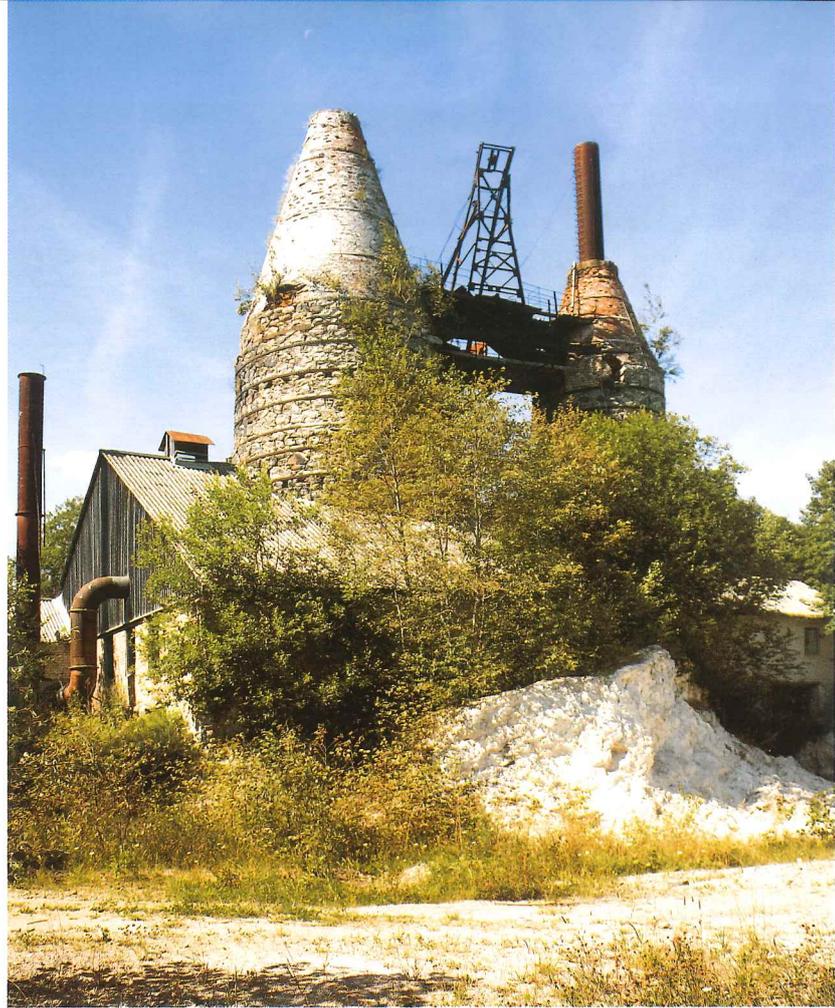
Serpentina ceļš

Rīgas rajons, Sigulda

Latvijas apstākļiem neierastais serpentīna ceļš ir pilsēt būvniecības pieminekļa *Siguldas, Turaidas un Krimuldas vēsturisko centru kompleksa* daļa un jau vairāku gadsimtu garumā savieno Siguldā ar Krimuldas muižu. No vēsturiskās telpas viedokļa saistīts ar Siguldas labā Gaujas krasta apbūvi, ceļš aizsākas dabiski izveidotā gravā pie Gūtmaņa alas un gandrīz 1,5 km vijas pa kalna nogāzi, līdz sasniedz Krimuldas muižas t. s. Šveices māju. Augstuma starpība starp trases sākumu un tās beigām ir 72,72 m.

Ziņas par taku, kas nācējam no Siguldas ļauj nokļūt Krimuldā, nemaz neiegiezētos Turaidā un tā saisisot savu gājienu par kādiem 5 km, esot minētas jau 17. gs. Taču ceļš izbūvēts ievērojami vēlāk – 19. gs. otrā. pusē – laikā, kad tūrisms sabiedrībā bija kļuvis par visai iecienītu vaļasprieku un Siguldas apkārtnē ar Gaujas ielejas gleznainajām ainavām poētiski tika dēvēta par Vidzemes Šveici. Krimuldas muižas īpašnieks Pauls Hermanis Livens bijis pirmais Vidzemes Šveicē, kurš Gaujas labajā krastā ierīkojis parku ar vairākām promenādēm un divām koka kāpnēm. Tieši pēc viņa rīkojuma, gatavojoties Krievijas cara Aleksandra II un viņa laulātās draudzenes Marijas Aleksandrovnas vizītei Vidzemes Šveicē 1862. gada jūlijā, ticis izbūvēts ceļš, kurš, metot lokus pa senlejas nogāzi, vedis augšā uz Krimuldas parku.

Siguldas pilsētas 800 dzimšanas dienas svinību priekšvakarā serpentīna ceļš pēc ilgāka aizmirstības posma modās jaunai dzīvei. 2007. gadā tika pabeigta ceļa rekonstrukcija, atjaunota ceļa klātne un skatu laukumi, kā arī uzstādīti atpūtas soli un apgaismes laternas. Tagad serpentīna ceļš tiek dēvēts par romantikas un pārdomu ceļu, bet tā vēsturisko vērtību pušķo stāsti par prominēncu viesošanās Vidzemes Šveicē.

Kalķu ceplis Nigrandē

Saldus rajons, Nigrandes pagasts

Latvija ir bagāta ar kalķu ražošanai vajadzīgiem izejmateriāliem – dolomītu, kalķakmeni un saldūdens kalķiezi jeb šūnakmeni. Devona perioda dolomīti, kas atsedzas lielāko upju – Daugavas, Gaujas, Lielupes un Ventas krastos, nodar dolomītkalķu un stipru magnija kalķu ražošanai. Tāpēc nav nejaušība, ka jau 17. gs. kalķu ceplī bija viena no visizplatītākajām ražotnēm Latvijā. Te jāpiebilst, ka kalķi ir senākā javu saistviela, kas lietota Latvijas mūra celtnēs jau kopš 12. gs. beigām, kamēr portlandcementu un romancementu Latvijā sāka izmantot tikai 19. gs. otrajā pusē.

Viena no pazīstamākajām kalķakmens ieguves un pārstrādes vietām Kurzemē atradās Nigrandē. Jau 1553. gadā tagadējā Nigrandes teritorijā atradās Ninives ciems, kurš tika nosaukts Pilesmiestu un 17. gs. tika atzīts pat par pilsētu. Tomēr ar laiku pilsēta panīka un 1754. gadā tika pievienota Nigrandes muižai. Pie senās pilsētas bijis arī darvas un kalķu ceplis. 18.–19. gs. mijā Kurzemes guberņā darbojās 12 kalķu ceplī, bet 1857. gadā jau 65 ceplī.

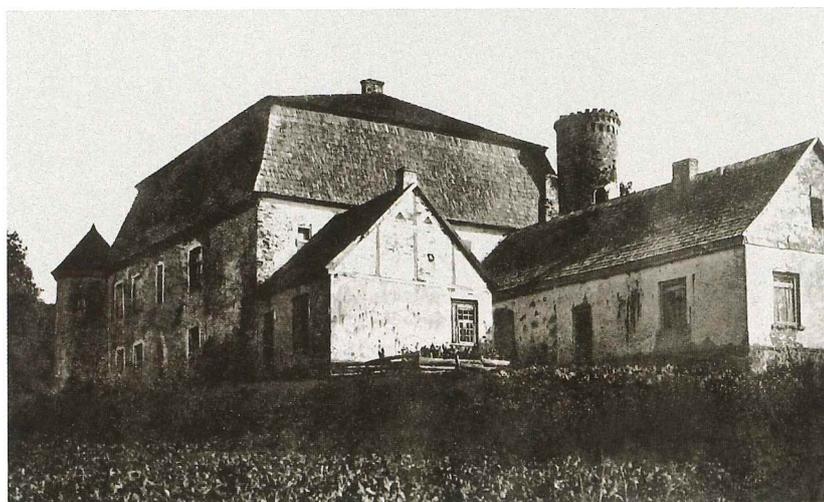
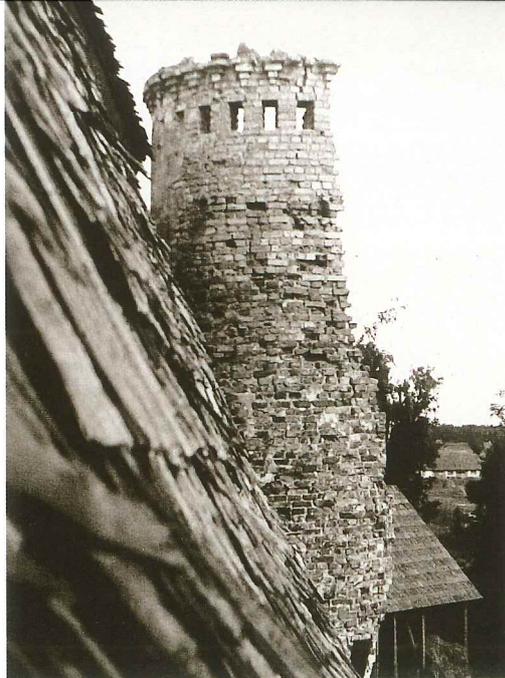
Kalķakmens ieguve Nigrandē aizsāka jau 16. gadsimtā un, kā to liecina Latvijas zinātnieku pētījumi, te ražoti galvenokārt kalcija kalķi un vāji magnija kalķi. Taču kalķakmens ieguve 18. gs. apsūkusi un pēc tam atsākusies tikai 19. gs. beigās, kad palielinājās pieprasījums pēc būvmateriāliem.

Nigrandē netālu no Ventas atrodas apdzīvota vieta Alši, kur 1906. gadā uzcelta pirmā kalķakmens apdedzināšanas krāsns, bet līdz 1908. gadam bijusi gatava arī otra. Līdz ar to Nigrandes, kas pazīstams kā Alšu ceplis, sastāv no divām šahtveida kalķakmens apdedzināšanas krāsnīm un elevatora kalķakmens pacelšanai līdz šahtas augšējai atverei. Krāšņu cilindriskā daļa būvēta no laukakmeņiem un nostiprināta ar dzelzs savilcēm.

Lai kalķakmeni varētu iebērt augstajās krāsnīs, no kalķakmens lauztuves tika izbūvēts koka tilts. 1930. gadu beigās kalķu ceplī apvienojās lielākos uzņēmumos. Nigrandes ceplis ietilpa akciju sabiedrībā "Kalķis". Tad arī līdz Nigrandes (Alšu) kalķa ceplim ticis atvilkts Ķeguma elektrolīnijas atzars un ierīkots elektrisks kalķakmens pacelājs. 1930. gados Alšu cepla ražība bija 17–20 t kalķu diennaktī, kas tolaik bija vidējais rādītājs arī citos ceplīs.

No Nigrandes gatavo produkciju – kalķus pa Ventu nogādāja Kuldīgā un Ventspilī, bet no turienes arī uz citām vietām Kurzemē. Alšu kalķa ceplī izmantoja līdz pat 20. gs. 90. gadu sākumam, kad ražošana tika pārtraukta. Šobrīd šis ceplis ir vienīgā saglabājusies 19.–20. gs. mijas kalķu ražotne Latvijā kā liecība par visai nozīmīgu būvmateriālu ražošanas nozari.

Kultūras mantojums Zvārdes poligonā

Saldus rajons, Zvārdes pagasts

Bijušajā PSRS Aizsardzības ministrijas Zvārdes militārā aviācijas mērķpoligona (1954–1991) teritorijā esošais kultūras mantojums četrdesmit gadus sabiedrībai nebija pieejams. Periodiski pakļautas aviācijas uzlidojumiem, Zvārdes pagasta muižu apbūves, baznīcas un dzirnavu korpusi, kapšētas un arheoloģiskās senvietas šobrīd atgūst pelnīto uzmanību.

Ķērkliņu muižas pirmsākumi meklējami Kurzemes–Zemgales hercogistes laikā – ap 1557. gadu, kad zeme Ķērkliņu ezera krastos tika iedalīta Rotgeram Koskulam (*Coskull*). 1591. gadā muižu savā īpašumā ieguva Manteifelu (*Manteuffel*) dzimta, kas bija iniciatore pirmās Ķērkliņu luterāņu baznīcas (1641) celtniecībai. 1718. gadā muiža nonāca Kleistu dzimtas īpašumā, kas saglabāja īpašumtiesības līdz Latvijas Republikas zemes reformai. Muižas divstāvu kungu dzīvojamā ēka ar mansarda jumtu un diviem apaļtorņiem cieta 2. pasaules kara laikā, bet pēc kara, tāpat kā pārējās apbūves ēkas, tika pakļautas vandālismam un tuvumā nomesto aviācijas bumbu ietekmei.

Līdzīgs liktenis piemēklējis arī Veczvārdes muižas apbūvi, kas ierīkota 16. gs. vidū. Līdz pat 1876. gadam muiža bijusi valsts īpašums, līdz to iegādājās Konstantīns Pālenis (*Phalen*). Plašās muižas apbūves krāšņums bija pils – divstāvu mūra ēka – ar dakstiņu jumtu un greznu fasādi, kur izceļas uz četrām kolonnām balstīta balkona izbūve virs ieejas. Šobrīd par kādreizējo varenību liecina vien mūru fragmenti.

400 sēdvietām domātā Zvārdes luterāņu baznīca celta 1785. gadā ar Kurzemes–Zemgales hercoga Birona atbalstu. Pašlaik dievnams atdzimis ar M. Lutera Saldus luterāņu draudzes palīdzību.

Laivu kapsēta Mazirbē

Talsu rajons, Kolkas pagasts

Libiešu Krasts ir šaura piekrastes josla no Ģipkas līdz Ovišiem, kas kopš 1991. gada ieguvusi valsts īpaši aizsargājamas kultūrvēsturiskas teritorijas statusu. Libiešu senči dzīvojuši pie Baltijas jūras jau 5000 gadu tālā pagātnē. Libiešu tauta veidojusies 9.–13. gadsimtā. Galvenā libiešu nodarbošanās – zveja jūrā un jūras transports.

Šaurajā smilšainajā piekrastes joslā starp ūdeni un kāpu – valgumā stāvēja vada, dižlaivas, turpat bija ierakti žākuri tiklu virvju žāvēšanai, krastā uzvilktu laivu balsti – stuģi, apaļkoki – kaļļi, trepes un vinčas spilvas laivu uzvilšanai krastā, krāģi tiklu virvju žāvēšanai un tiklu mērķu piesiešanai, arī tiklu gremdru – akmeņu uzvilšanai. Kāpā vai liedagā stiepās vabu rindas, kurās pakāra žāvēšanai slapjos tiklus.

Valgumā jeb sēdumā vienmēr valdīja rosība – zvejnieki drīvēja un darvoja laivas, laboja tiklus, devās jūrā un nāca malā ar lomiem, izlasīja un šķiroja zivis, pārdeva zivju tirgotājiem. Vienmastu un divmastu buru laivas pārvadājuši preces uz Sāmsalu, Pērnavu, Pēterburgu, Rīgu un Ventspili.

Pēc 2. pasaules kara libiešu ciemi un tradicionālais dzīvesveids tika iznīcināti. 1940. gadā tika slēgta Līvu savienība, kas bija dibināta 1923. gadā etniskuma saglabāšanai. Tika pārtraukta libiešu valodas mācīšana un libiešu grāmatu izdošana.

Piekraстē ieviestā PSRS robežzona, kur noteikts zvejas aizliegums, kolektīvizācija, ar tai sekojošo ražošanas centralizāciju, iznīcināja gadsimtos eksistējošo ciemu zvejas tradīcijas un sadzīvi. Vietējo zvejnieku laivas izvilka krastā – kāpas mežā un tās vairs nekad netika lietotas. Tā veidojās laivu kapsēta Mazirbē – traģiska liecība libiešu, Latvijas vēsturē. Līdz 2. pasaules karam ciemā bija 48 laivas, bet pašlaik kapsētā ir redzami astoņi zvejas laivu vraki.

Sabiles Vinakalns

Talsu rajons, Sabile

Sabiles Vinakalns ir veidots divreiz: pirmie stādījumi Abavas senlejas saulainajā pusē veikti 14.–16. gs. vācu laikā, bet pēc tam pilnībā viss sāks no jauna pirmās Latvijas brīvvalsts laikā 1936. gadā.

Hercoga Jēkaba laikā (17. gs. vidus) dārzs iekopts līdz tādiem apmēriem, ka bijis iespējams pat eksportam ražot mucām skābena ziemēļu vīna. Sabiles Vinakalna stiprais un skābenais vīns bijis ļoti iecienīts gan hercogistes galmos, gan citās Eiropas valstīs, uz kurām šis vīns eksportēts. Vinogulāju kultūra Sabilē papildināta ar jaunām šķirnēm, līdz ar to vinogu audzēšana izvērtusies plašumā. Sākot ar šo laiku, parasti arī sāka atzīmēt Sabiles Vinakalna izveidošanos. Vīnkopību pilnībā iznīcināja Ziemeļu karš un tam sekojošais mēris.

Sabiles Vinakalna atdzimšana aizsākās 1936. gadā. Dažādos avotos tiek minēts, ka iniciatīva nākusi no toreizējā Latvijas valsts prezidenta Kārļa Ulmaņa. Kā pierādījums tam, ka Vinakalns Latvijas brīvvalsts laikā tika izveidots un deva ražu, ir 1939. gada rudenī Jelgavā notikusi Latvijas vīnogu izstāde, ko organizēja Latvijas lauksaimniecības kamera un kurā bija atrodams arī neliels Sabiles Vinakalna pirmās ražas stands.

2. pasaules karš pārtrauca Sabiles Vinakalna tālāku attīstību. Pēc 2. pasaules kara apsaimniekotāji mainījušies vairākkārt. Līdz 1989. gadā Sabiles Vinakalna atjaunošanu uzsāka studenti entuziasti.

Šodien Vinakalna augstums ir 33,7 m (~115 m virs jūras līmeņa). Kopējā dārza platība 1,5 ha. Vinakalnā regulāri tiek papildināti vinogulāju stādījumi. Dolomītā iecirstajās terāsēs, no kurām melnzemē stīdž ~650 vinogulāju no 15 dažādām šķirnēm starp otro un trešo salnu tiek vāktas sulīgas vīnogas. Pārsvārā tās ir pazīstamā latviešu selekcionāra Paula Sukatnieka izveidotās šķirnes. Šķirne "Zilga" Vinakalnā ir visvairāk. Vinakalnā ir ne tikai vinogulāji, bet arī nedaudz persiku, aprikožu, valriekstu. Šobrīd Vinakalna īpašnieks ir Sabiles novada dome.

Sabiles Vinakalns ticis reģistrēts Ginesa rekordu grāmatā kā vistālāk uz ziemeļiem esošais vinogulāju stādījums.

Dzelzceļa tilts pār Abavu Sātos

Tukuma rajons, Sātu pagasts

Nevienam vien ir pārsteidzis apjomīgs un neaizsniedzami augsts dzelzsbetona tilts pār augstecē nelielo Abavas upi Tukuma rajona Sātu ciemā. Neparasts ir fakts, ka to nekad nav izmantojuši un uz tā nokļūt var vai nu alpīnisti, vai pārgalvīgi puīšēļi. Vēl neparastāk šķiet tas, ka tilts šajā vietā atrodas jau 68 gadus.

Tilta rašanās ir saistīta ar 1939. gadā uzsākto Tukuma–Kuldīgas dzelzceļa būvi. 1940. gadā būvdarbi bija pārvirzījušies jau tik tālu, lai ķertos pie Abavas tilta būvniecības, kas atrodas aptuveni 10 km attālumā no Tukuma II dzelzceļa stacijas. Kalnainā apvidus un Abavas senlejas dēļ tiltu vajadzēja būvēt augstu un garu. Autora rīcībā pagaidām nav ne uzmērījumi, ne tilta projekts, tādēļ nav iespējams precīzi noteikt tā parametrus. Vizuāli tilts ir mazāks, taču ļoti līdzīgs 1937. gadā ekspluatācijā nodotajam dzelzsbetona tiltam pār Salacu pie Mazsalacas, kura garums bija 82 m, bet augstums virs vidējā upes ūdenslīmeņa 16 m. Salacas tiltu projektēja mūsu vadošais dzelzceļa tiltu projektētājs, Latvijas Universitātes Inženierzinātņu fakultātes vecākais docents Pāvils Pāvilāns. Iepriekš teiktāis ļauj pieņemt, ka arī Abavas tilta projekta autors ir P. Pāvilāns – inženieris, kurš piedalījās arī pašu pirmo dzelzsbetona dzelzceļu inženiertehnisko būvju projektēšanā un izbūvē 20. gadsimta sākumā. Viens no izcilākajiem piemēriem – Gogoļa ielas pārvads pār dzelzceļu Rīgā.

Tiltu pār Abavu pabeidza būvēt 1940. gada 5. novembrī. Kā ziņoja prese – 25 dienas agrāk nekā plānā. Tilta uzbūvēšana, kā arī paša Tukuma–Kuldīgas dzelzceļa būve tā arī netika pabeigta, jo šādu provinciāla rakstura dzelzceļu izbūve neietilpa ne vācu, ne padomju okupācijas varu stratēģiskajos plānos.

Kurzemes cietokšņa muzejs ar lauka ekspozīciju

Tukuma rajons, Zante, Skolas iela 8a

Kopš 1996. gada Zantes pagastā darbojas Kurzemes cietokšņa muzejs, kura kopplatība aizņem 1,5 hektārus. Pateicoties muzeja īpašnieka, kolekcionāra Ilgvara Bruča entuziasmam, iekštelpās (500 m²) un lauka ekspozīcijā izvietota unikāla militāro un sadzīves priekšmetu kolekcija, kas ilustrē 1. un 2. pasaules kara notikumus Kurzēmē. Vairāk nekā 7 000 eksponātu stāsta par pirmās Latvijas Republikas bruņoto spēku izveidi un latviešu karavīriem abās karojošajās pusēs – Vācijas un Padomju Savienības bruņotajos spēkos – 2. pasaules kara laikā, kā arī to likteņiem pēckara gados. Ekspozīcijā aplūkojamas gan dokumentāras liecības par karadarbību Kurzemes frontē, gan laikmetam raksturīgas aizsardzības būves, militārā tehnika, ieroči un munīcija, kā arī militārpersonu un civiliedzīvotāju personīgās lietas.

Muzeja nosaukums un atrašanās vieta nav izraudzīti nejauši. 1945. gada maijā Zantes pagastā, Plāņu muižas apkārtnē, notika vienas no pēdējām 2. pasaules kara kaujām Latvijas teritorijā. Kurzemes cietoksnis jeb Kurzemes katls izveidojās 1944. gada rudenī, kad Kurzemes un Zemgales robežjoslā nostiprinājās frontes līnija. Lai gan pastāv uzskats, ka izšķirošie 2. pasaules kara notikumi risinājās citās frontēs, kaujas Kurzemes cietksni pirms padomju okupācijas Latviju ļāva atstāt apmēram 200 000 iedzīvotājiem. Latviešu apziņā Kurzemes cietoksnis simbolizēja cerību par Latvijas valstisko neatkarību.

Kurzemes cietokšņa muzeja ekspozīcija un rekonstrukcija nocietinājumi, ierakumi un bunkuri lauka teritorijā atgādina par 20. gs. lielākā militārā konflikta traģiku Latvijā un rosina patstāvīgai vēstures izpētei.

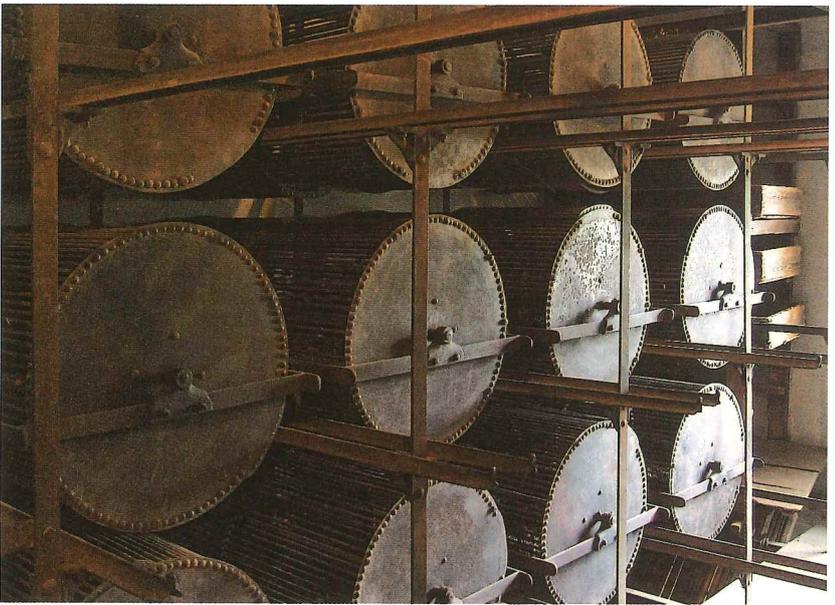
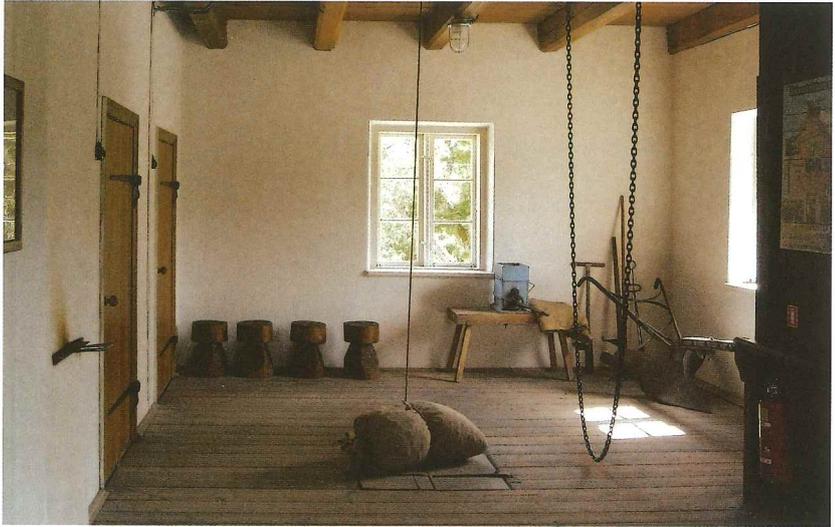
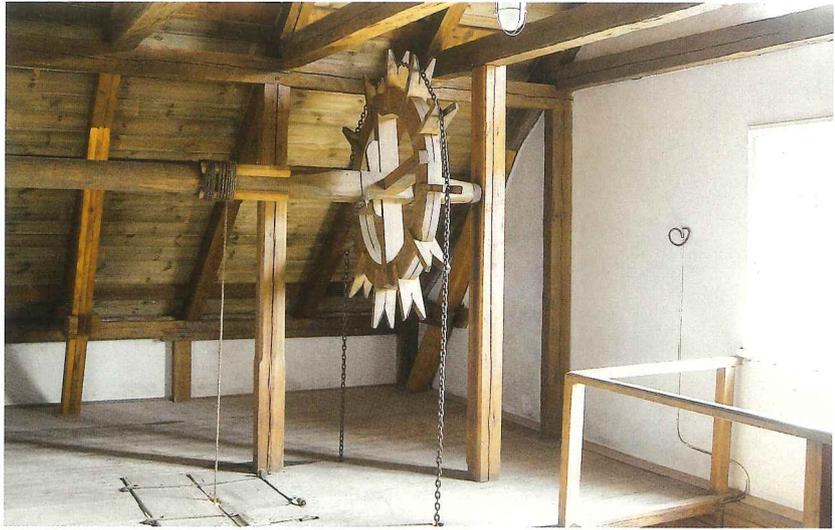
Mežmuižas čiekurkalte

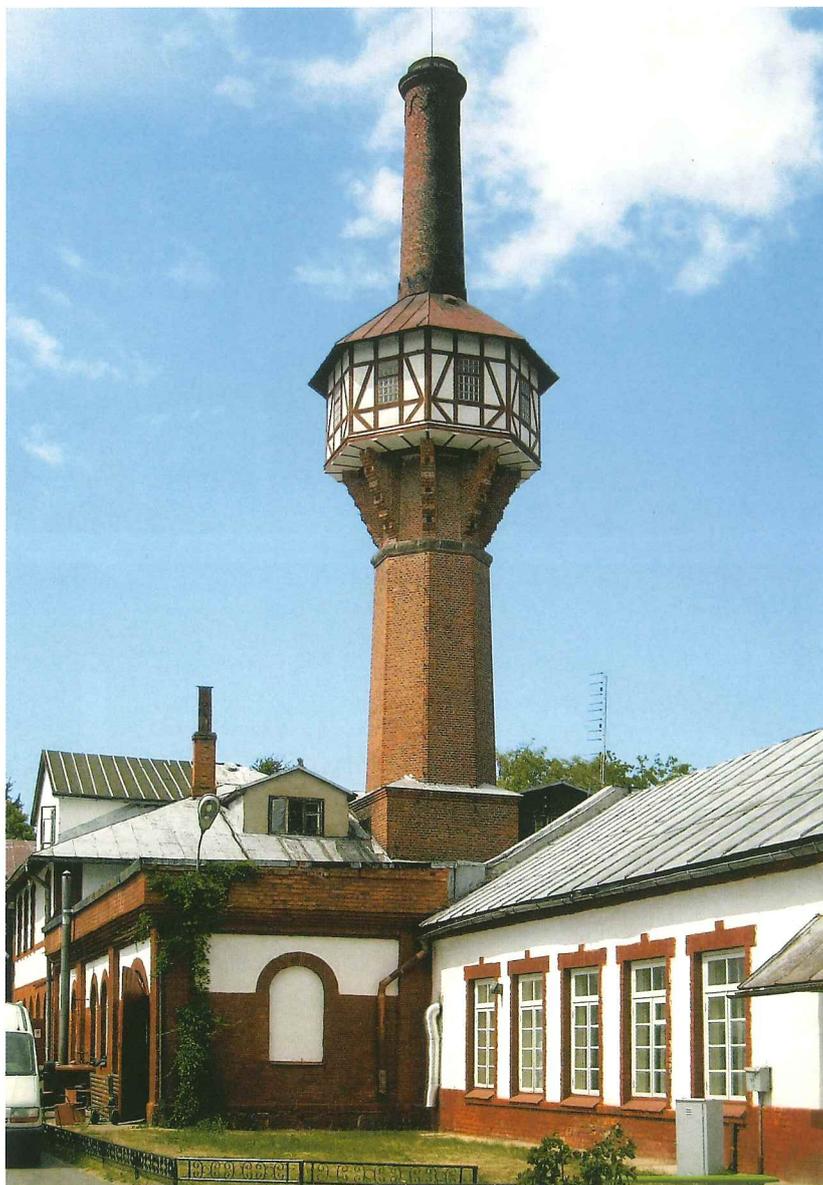
Valkas rajons, Vijciema pagasts

Čiekurkalte Mežmuižā ir ekoloģiska, enerģētiski gandrīz pašpietiekama, noslēgta cikla ražotne, kas nepiesārņo Latvijas ūdeņus un gaisa baseinu. Vairāk nekā simt gadus tās produkcija kalpo Vidzemes mežu atjaunošanai. Ražotne, kas smaržo pēc priežu sīla, pēdējos gados kļuvusi par valsts akciju sabiedrības "Latvijas valsts meži" rūpestu un dibināta lepnuma objektu.

Čiekurkalte, kā to apliecina zem bēniņstāva loga iebūvētais kaļķakmens bloks ar gadskaitli, celta 1895. gadā, laikā, kad Ziemeļvidzemi bija skāruši plaši meža ugunsgrēki un vajadzēja domāt, kā atjaunot meža audzi. Lai nodrošinātu meža sēšanai nepieciešamo sēklu materiālu, netālu no Vijciema – Mežmuižā – tika uzbūvēta čiekuru kalte, kura darbojas līdz pat 20. gs. 70. gadu vidum, un pēc pārtraukuma darbu atkal atsāka 1992. gadā. No tā laika ziemas sezonā, parasti no janvāra līdz aprīlim, gluži kā sendienās kaltes vecajā krāsnī kuras uguns, un griežas 24 čiekuru žāvēšanas cilindri. Tajos pašām lūkām ēkas augšstāvā saber čiekurus, kuri tur nogādāti ar oriģināla ceļamā rata palīdzību. Ik gadus kaltē pārstrādā apmēram 200 hektolitrus priežu un egļu čiekuru, veiksmīgi apvienojot čiekurkaltes pamatdarbību ar vēsturisko vērtību saglabāšanu, jo Mežmuižas čiekurkalte darbojas arī kā muzejs.

Lai gan tagad čiekurkaltes divstāvu ēku ar jumta izbūvi sedz kārņņus imitējošs sarkans skārda jumta segums, apmeklētājus tā pārsteidz ar īstenuma iespaidu. Historisma celtnes atturīgais tehniski romantiskā garā ieturētais būvprojoms ar ideālu ķieģeļu sējuma mūri it kā atgādina par laikiem, kad katrs inženieris mācēja ne tikai zīmēt, bet arī rakstīja dzejoļus. Protams, čiekurkalte nav nedz Rundāles, nedz arī Cesvaines pils, lai tiktos ar spokiem, bet, ja vēlaties iepazīties ar mūrnieka, kalēja un būvgaldnieku rokām darinātu, unikālu tehnoloģiju, ienāciet Mežmuižas čiekurkalte – Jums patiks!

Strenču slimnīcas dūmenis – ūdenstornis vai ūdensskurstenis

Valkas rajons, Strenči, Valkas iela 11

Braucot uz Valku vai atceļā no tās, Strenčos, ceļotāju uzmanību parasti piesaista kāds skurstenis – citādi nekā visi citi – ar mūra konsoļu balstītu pildrežģa konstrukcijas ūdens rezervuāra un kāpņu telpas izbūvi pie 35 m augstā katlu mājas skursteņa. Strenču psihoneiroloģiskās slimnīcas dūmenis – ūdenstornis vai t. s. ūdensskurstenis – ir vienīgā šāda veida inženiertehniskā būve Latvijā.

Lēmums par Strenču slimnīcas būvi pieņemts 1899. gadā, apmēram desmit gadus pēc dzelzceļa līnijas Rīga–Pleskava–Pēterburga atklāšanas. Slimnīcas ēku kompleksa projektu izstrādāja dzelzceļa posma Rīga–Pleskava būvdarbos nodarbinātais (1888–1889) arhitekts Augusts Reinbergs. Ēku celtniecību uzsāka 1903. gadā, bet kompleksu atklāja 1907. gadā. Tornis būvēts kā slimnīcas kompleksa sastāvdaļa laikā no 1904. līdz 1906. gadam. 19. gs. sākumā Strenču psihiatriskā slimnīca bija viena no modernākajām šāda veida ārstniecības iestādēm ne vien Krievijas impērijā, bet arī Eiropā.

Arī padomju varas gados Strenču slimnīcas dūmenis – ūdenstornis ik dienas apliecināja tradicionāli eiropēiskās civilizācijas konstruktīvā saprāta garīgo, estētisko un etisko pārākumu pār reāla socialisma “epohālajiem sasniegumiem”. Līdz pat 1996. gadam Strenču pilsētā slimnīcas komplekss bija vienīgais objekts, kas apgādāts gan ar ūdensvadu un kanalizāciju, gan – centrālapkuri.

Mūsdienās Strenču psihoneiroloģiskās slimnīcas teritorijā esošais dūmenis – ūdenstornis ir ne vien labi apskatāms no ielas, bet arī brīvi pieejams. Vienīgi apmeklētāji tiek lūgti pēc iespējas netraucēt slimnīcas pacientus un personālu.

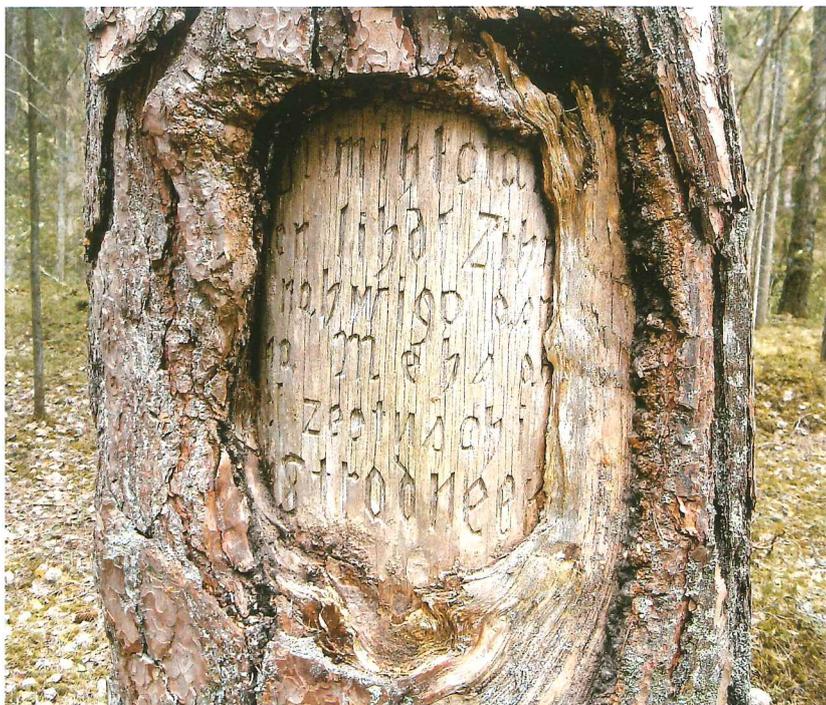

Obelisks

Valkas rajons

Pa ceļam no Rīgas uz Valku, jau aiz Strenčiem, tūlīt aiz zīmes, kas apliecina 100. km, nogriezušies no šosejas pa labi, meža, vecā Strenči–Oļiņas–Valka ceļa kreisajā pusē jūs varēsiet ieraudzīt savādu akmens krāvuma rustikālu *obelisku*. Ieraksts tā virsējā akmeņa pulētajā plāksnē, zem Krievijas impērijas ģerboņa divgalvainā ērģļa spārniem, skaidrā krievu valodā sapratējam dara zināmu kādu notikumu – “Viņa Imperatoriskai Augstībai Valdniekam Dižkņazam Vladimiram Aleksandrovičam šē labpatikās nodoties medībām 1882. g. 16. un 17. decembrī”. Makten dūšīgas būs bijušas.

Par mūžīgu pieminēšanu epohālajam notikumam *obelisku* pasūtījis un uzstādīt licis esot, ar to aplaimotais, tā laika meža īpašnieks – kāds fon Lēvenšterna kungs. Viņš gan savas personas klātbūtni vizuāli nav apliecinājis, kā to 1948. gadā darījusi kāda cita krievvalodīga persona, kas savu eksistenci zemes virsū darījusi zināmu ar “monogrammu” un gadskaitli, iespējams, tādā kārtā “uz mūžiem” ierakstīdams savu vārdu vecā meža ceļa kreisās ceļmalas vēsturē. Kāds cits vai tas pats “jautrais un asprātīgais” kādreiz rūpīgi pulētajā virsmā ar elegantā “English Hand” rokrakstā iekalto uzrakstu atstājis ugunsšāunamā rīka šāviena pēdas. Jā, arī represētu akmeņu nav mazums. Pieminekļi jau preti nešauj.

Poētiskā priede

Valkas rajons

Latviešiem tā lielā mīlestība uz dzejošanu esot piemītusi jau kopš neatminamiem laikiem, un kas gan par dzejošan' bez to mīlēšan'? Kā sievietei bez noslēpuma – nav dāma, tā arī katram istenam mežam ir jābūt ar savu noslēpumu.

Meža, iepretim Gaujas un Rīgas–Valkas šosejas likumam aiz Sedas pagrieziena, tajā pašā kreisajā pusē, kur plūst Sedas upe, apmēram kopš 1905.–1919. gada līdz pat mūsu dienām kāda priede glabā erotiski revolucionāra satura tekstu:

“Nāc mīļotā meiten'
Līdz' cīņiņā,
Ņem nāvīgo asmeni
Rociņā!
Mēs abi daudz cietuši
Strādnieki.”

Vecāko paaudžu romantiķi droši vien atcerēsies arī kādu no šī Edvarda Treimaņa-Zvārguļa rakstītā un tautas uzlabotā dzejoļa turpinājumiem:

“Mums kopīgi skauģi un naidnieki.
Mūs savienos plūstošas asinis,
Tas būs mūsu svētītājs priesteris
Un ieroču troksnis būs mūzika,
Par laulības zīmi būs brīvība.
Cik liela gan ira šī pasaule,
Cik maza priekš tās gan tu meitene!
Es lielu pret mazaju atdotu,
Lai tik' tevi sauktu par mīlotu!
Kad kritīsim sīvajā cīņiņā,
Mums alga būs dzīvājo piemiņā,
Nāc, mīļoto meitēn, sniedz skūpstu vēl,
Lai mirstot nav nejūstas laimes žēl!”

Tas ir arī dziedams un dejojams smagnējā valša ritmā.

Teksts priedes stumbrā no sāniem ir daļēji aizmīlzis, taču vēl izlasāms. To iegriezot, izmantoti divi dažādu platumu galdnieku kalti un kabatas nazis. Teksts iegriezts daļēji nomizotā priedes stumbrā, izmantojot 20. gs. sākumā Vidzemes latviešu grāmatniecībā plaši pazīstamo “gotisko” burtu veidu, vietumis tos aizstājot ar rokkraksta burtiem. Tā ir tipiska neprofesionāla īpatnība, taču teksts iegriezts ar drošu roku, tādēļ varam domāt, ka ir bijuši vēl kādi līdzīga rakstura griezumnieki, kas vai nu nav saglabājušies, vai nav uzieti.

Die's zin' vai ir vērts šo noslēpumu meklēt uz savu galvu, bet taku zinātājam un meža noslēpuma glabātājam Vīlim Krūmiņa kungam pa tālruni 26312430 vai 64723428 jāpiesakās laikus.

Ķoņu ūdensdzirnavas

Valmieras rajons, Ķoņu ūdensdzirnavas

Valmieras rajona Ķoņu pagastā Rūjas upes krastā divstāvu koka ēkā atrodas Ķoņu ūdensdzirnavas – vienas no nedaudzajām vēl darba spējīgām lauku dzirnavām Latvijā. Dzirnavās var ne tikai apskatīt miltu gaņģi, skrotējamo mašīnu, putraimu skaldītāju un citas malšanas procesam piederošas ierīces, bet arī izsekot līdzī graudu pārstrādei miltos. Tomēr unikālākais šajā senajā ražotnē ir Latvijā vienīgā 19. gs. vilnas kāršanas un vērpšanas mašīna, kura joprojām darbojas un ir viens no iemesliem kālab tūristi kuplā skaitā apmeklē šo tehnikas vēstures objektu.

Ķoņu dzirnavas celtas 19. gs. otrajā pusē, iespējams, 1872. gadā, un, kā jau tas bija raksturīgi šim laikam, dzirnavas piederēja muižai. Ķoņu muižā saimniekoja baronu fon Menzenkampfu dzimta līdz pat agrārreformai 1922. gadā, kad tās ieguva jaunu, igauņu izcelsmes saimnieku Ernestu Lāmani. Tieši 20. gs. 30. gados šī lauku uzņēmuma darbība sasniedza vislielāko uzplaukumu, veicot miltu malšanu un bīdeļšanu, kā arī pie vilnas kāršanas un dēlišu zāģēšanu. Dzirnavās bija divi maļamie gaņģi, bīdeļu valči, grūbu un putraimu skaldītāji, kā arī vilnas plucināmās, kāršamās, vērpjamās un šķetināmās mašīnas. Lielā darba apjoma dēļ dzirnavu turbīnu darbināšanai ūdens ne vienmēr pieticis, tāpēc papildus ticis uzstādīts arī sūcgazes motors.

Sekmīgi pārdzīvojušas kolhozu laikus, pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas 1992. gadā Ķoņu dzirnavas tika atdotas bijušā īpašnieka dēlam Arnoldam Lāmanim. Būdams cienījamā vecumā, A. Lāmanis vēlāk dzirnavas pārdeva Mirdzai un Ilgonim Čakuriem, kuri turpina sekmīgi saimniekot un uzturēt dzīvu seno amatu prasmi. 2000. gadā dzirnavās uzstādītas divas jaunas hidroturbīnas elektroenerģijas ražošanai, kuru saražoto elektroenerģiju izmanto dzirnavu mehānismu darbināšanai. Seno vilnas apstrādes procesu veiksmīgi papildina dzirnavās izveidotā šūšanas darbnīca, kurā šuvējas darina segas un spilvenus ar dabīgas, uzkārstas vilnas pildījumu. Pēc pasūtījuma tiek šūtas arī siltās maksšķernieku vestes, kombinezoni, virsjakas un citi apģērbi. Attīstoties tūrismam, 2003. gadā pie dzirnavām uzcelts viesu nams, un pēdējos gados Ķoņu ūdensdzirnavas izveidojušās par vienu no iecīnītākajiem tūrisma objektiem Vidzemē.

Ķoņu dzirnavas ir neparastas ne tikai ar savām darba mašīnām un kultūrvēsturisko vidi, bet arī ar to, ka šī ir viena no nedaudzajām vietām Latvijā, kur tiek saglabātas un nodotas nākamajām paaudzēm seno amatu prasmes.

Bestes Jūdžakmens

Valmieras rajons, Kocēnu pagasts

Bestes Jūdžakmens atrodas Valmieras–Straupes–Rīgas šosejas labajā pusē apmēram divus kilometrus no Valmieras pilsētas robežas. Savu nosaukumu akmens ieguvis no Bestes mājām, kuru robežas tas kādreiz atradies. Līdz 1986. gada oktobrim akmeni bija grūti ieraudzīt, jo gadu gaitā, labojot un pārbūvējot ceļu, tas pamazām bija iegrimis zemē. 1986. gadā tas tika izrakts un novietots blakus savai sākotnējai vietai. Izrādījās, ka šis stabveida akmens ir gandrīz 2,4 m garš. Tagad tas paceļas apmēram pusotra metra augstumā virs zemes.

Bijušās Pieminekļu valdes arhīvā atrodama norāde, ka 1925. gadā akmens bijis četras pēdas (apmēram 1,2 m) augsts. Ļaudis atcerējušies, ka akmens kādreiz iegāzies grāvī, bet Kokmuižas brūža puiši par pusstopu brandavīna to uzstādījuši stateniski.

Bestes Jūdžakmens ir sens zviedru pasta ceļa aprikojuma akmens. Tajā iekalts gada skaitlis "1686" un uzraksts "14 M". Tiek uzskatīts, ka gada skaitlis apzīmē akmens uzstādīšanas gadu, bet uzraksts – attālumu Zviedrijas jūdzes (*die Meile* – jūdze) līdz Rīgai.

Par akmeni zināmi daudzi nostāsti, tomēr nevienā no tiem par akmeni kā attāluma mēru nerunā. Nostāstos teikts par diviem brāļiem, kas iemilējušies vienā meitenē un ciņā pie Jūdžakmens viens otru nogalinājuši.

Irbenes radiolokators

Ventspils rajons, Ances pagasts, Irbene

Līdz pat 20. gs 80. gadiem Latvijas rietumu piekraste civiliedzīvotājiem bija pieejama tikai ar speciālām atļaujām, jo gar jūru no Papes līdz pat Kolkai bija izvietojušās neskaitāmas PSRS armijas karaspēka daļas.

Viena no tādām 20. gs. 60. gados Irbenē uzbūvētais īpaši slepenais militārais objekts – Ventspils kosmiskās izlūkošanas centrs, kas pazīstams ar nosaukumu “Zvaigznīte”. Tas sastāvēja no karaspēka daļas, armijas pilsētiņas, kurā dzīvoja komandējošais sastāvs, un vairākiem radiolokatoriem, kuru uzdevums bija potenciālo ienaidnieku sakaru signālu pārtveršana. 20. gs. 70. gadu sākumā šeit tika samontēts un uzstādīts viens no pasaulē lielākajiem radiolokatoriem ar grozāmu parabolisku antenas reflektoru 32 m diametrā. Domājams, ka padomju armija šo antenu izmantoja informācijas pārtveršanai no pretinieka satelītiem.

Pēc Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanas “Zvaigznīte” turpināja saimniekot Krievijas armija līdz pat 1994. gadam, kad šī objekta turpmākai izmantošanai tika izveidots Ventspils Starptautiskais Radioastronomijas centrs (VSRC), kurš pārņēma Krievijas armijas karaspēka daļas Nr. 51429 jeb objekta “Zvaigznīte” nekustamo īpašumu. PSRS slepenais militārais objekts VSRC rokās nonāca jau krietni vien izpostīts. It īpaši tas attiecas uz radiolokatoru antenām un vadības ierīcēm, kuras bijī tiši sabojātas.

1996. gadā radiolokatora antenu atjaunoja un aprīkoja ar radiometru un ruporu. Kopš tā laika šis objekts tiek izmantots kā radioteleskops astronomisku novērojumu un pētījumu veikšanai. Par tā pirmo astronomisko novērojumu mērķi kļuva Saule. VSRC piedalās starptautiskos projektos, veic satelītattēlu un satelītnavigācijas signālu uztveršanu, analīzi un apstrādi, kā arī citus pētījumus.

Ventspils Starptautiskajā Radioastronomijas centrā Irbenē atrodas pasaulē astotais, Eiropā ceturtais un Latvijā lielākais radioteleskops RT-32 ar grozāmu parabolisku antenas reflektoru 32 m diametrā. Kompleksā ietilpst arī otrs radioteleskops RT-16 ar 16-metrīgu antenas reflektoru, kurš tiek atjaunots.

Irbenē iekārtots arī reaktīvās kustības izpētes metožu un kosmisko lidojumu aprēķinu pamatlīcēja Fridriha Candra piemiņas kabinets, kurā izstādīta daļa no bijušā memoriālā muzeja ekspozīcijas.

Šobrīd Irbenes radiolokators izraisa interesi ne tikai kā zinātnisko pētījumu vieta, bet arī kā savdabīgs “aukstā kara” laikmeta piemineklis, raksturojot savam laikam raksturīgo konfrontāciju starp Austrumiem un Rietumiem. Līdzās radioteleskopam joprojām izdemolētā veidā saglabājusies bijusi PSRS armijas pilsētiņa ar 20. gs. 60. un 70. gadiem raksturīgo tipveida apbūvi, kā liecība padomju militāram režīmam Latvijā.

Hercoga Jēkaba Ventspils kuģu remonta doks ar saglabājušos diķi

Ventspils rajons, Ventspils

Baltijas jūrā par vienu no noteicošajiem faktoriem 17. gs. vidū uz relatīvi neilgu laiku kļuva Kurzemes hercogiste. Hercoga Jēkaba merkantīlā ievirze noteica uz vietējiem izejmateriāliem balstītas vietējās ražošanas attīstīšanu un savu ražojumu pārdošanu un tirdzniecību. Kurzemē hercoga Jēkaba galvenā neaizsalstošā tālūras osta, kuģu būves, remonta, ziemšanas un noliktavu vieta bija Ventspils. Šajā laikā Ventspils piedzīvoja noteiktu saimniecisko uzplaukumu. Rakstītie avoti liecina, ka Ventspils bija arī galvenā hercoga Jēkaba kuģu būves vieta.

Līdz pat nesenam laikam Ventspils kuģu būvētavas vieta nebija droši lokalizēta. Vispārinoši tika uzskatīts, ka kuģu būvētava atradusies Ventas kreisajā krastā augšpus Ventspils pilsētai. Bija izteikti arī citi uzskati, ka kuģu būvētava atradusies pretējā Ventas krastā. Šajā pēdējā vietā pat tika uzstādīts kuģu būvētavas piemiņas akmens. Šeit līdzās Ventas pietekas Dokupes krastam atrodas mākslīgs veidojums, kas ietver mākslīgi raktu diķi (40 x 15 m) un 3 m augstu zemes mēli, kas norobežo diķi no upes. Šīs vietas nozīmi skaidro gan Ventas pietekas nosaukums Dokupe, gan arī līdzās esošās kapsētas nosaukums – Doku kapi. Kādā 17. gs. kartē pret šo vietu ir norādīts, ka tie ir ostas vieta 20 kuģiem. Citos rakstītos avotos rodams ziņas, ka Dukupē lielie jūras kuģi ir arī ziemājuši.

2000. gada arheoloģiskajos pētījumos noskaidrojās, ka mēle ir neapšaubāmi mākslīgi uzbūvēta. Zemūdens pētījumi doka diķi parādīja, ka tā dibenā ir gan lielāki balņi, gan aptēstas kārtiņas. Savukārt, zemūdens darbi līdzās esošajā Dukupē lāva atklāt zemūdens koka konstrukcijas, kas, iespējams, ir saistāmas ar krasta nostiprinājumiem vai koka konstrukcijām, kuras uzrāda 17. gs. karte.

Ir zināms, ka Ventspilī 17. gs. bija izveidoti vairāki doki, kuros kuģu remonta vajadzībām, izmantojot zirgu un cilvēku vilcējspēku, tika izvilkti sausumā pa slīpi liktām koka konstrukcijām. Dokupes dokam ir bijusi citāda veida konstrukcija, jo tas ir tikpat dziļš kā blakus tekošā Dokupe. Zināms, ka agrākie doki Eiropā tika veidoti ļoti vienkārši kā īpaši padziļinājumi upju krastos, kuros kuģis iebrauca augsta paisuma apstākļos. Pēc tam doka ieeja tika nosprostota ar vienreizēju māla un koka konstrukciju, ūdens no doka izsmelts, tā nodrošinot kuģa remontu pietiekoši ērtos apstākļos. Ūdens drenāžas problēma dokos netika pietiekami sekmīgi atrisināta līdz pat 19. gs. sākumam, kad tika ieviesta efektīva tvaika mašīnu darbināta ūdens pumpēšanas sistēma. Varētu uzskatīt, ka Dokupes dokam ir bijusi izeja uz Dukupi, kas katrā atsevišķā gadījumā pēc tam, kad dokā tika ievilkts kuģis, tika nosprostota. Zemes mēle varētu tikt izmantota gan kā dambis, gan kā vieta, pret kuru atslīd dokā esošo kuģu un ērtāk to remontēt.

